

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 21 SAYI: 52 TEMMUZ - EYLÜL 2021

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Hakemli Araştırma Dergisi

Sahibi

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına
Ahmet Abdullah SEZEN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Dr. Emre TÖRE

Yönetim ve İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A
Çankaya – ANKARA
e-posta: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr
web: <http://dergipark.gov.tr/spcd>

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

ISSN

2148-9424

E-ISSN

2651-4265

Grafik Tasarım / Uygulama

Salih AYVALLI

Yapım

Ankara Ardiç Kağıtçılık
Zübeyde Hanım Mh. Kazım Karabekir Cad. 37/21 Altındağ / ANKARA
Tel: 0312 384 10 12

Baskı Adedi

500

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.

© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi üç (3) ayda bir yayımlanır.

TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 21 SAYI: 52 TEMMUZ - EYLÜL 2021

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

EDİTÖR YARDIMCISI

Bengü ÇIKRIK ERKEN

Leyla Zeynep ÇAMLI

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Dr. Emre TÖRE

YAYIN KURULU

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ALPAYDIN * Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Harun CEYLAN * Yalova Üniversitesi

Dr. Öğr. Üye. Nergis DAMA * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üye. Zeki KARATAŞ * Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üye. Ashlhan NİŞANCI * Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. M. Merve ÖZAYDIN * Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Emrah AKBAŞ * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK * Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER * Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Tuncay ERGENE * Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU * Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Sedat MURAT * Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR * Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL * Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Hür Mahmut YÜCER * Sağlık Bilimleri Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŞMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:

Bengü ÇIKRIK ERKEN

e-posta: spcdergisi@ailvecalisma.gov.tr

EDİTÖRDEN

Kıymetli Okurlarımız,

52. sayımızla yeniden karşınızdayız. Dergimize farklı disiplinlerde kaleme alınmış çalışmalarla yoğun bir başvuru olduğunu söyleyebiliriz. Bu bizleri oldukça mutlu ediyor. İtinalı bir seçim ve değerlendirme sürecinden sonra sıraya aldığımız çalışmaları dergimizde yayımlıyoruz. Bu zengin içerikli bilimsel çalışmaların ortaya çıkmasını, alana ve alanyazına yapacağı katkılar açısından önemsedüğimizi belirtmek istiyoruz

Bu sayımızda 7 çalışmaya yer veriyoruz.

İlk çalışma Tolga GÜL tarafından kaleme alınan “Turist Olarak “Engelli” Algısı, Turist Rehberleri Üzerine Bir Çalışma” isimli makaledir. Bu çalışmanın amacı, turist rehberlerinin; hafif engelli ve ağır engelli olma durumuna göre engelli turist algılarını ölçmek olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de resmi olarak turist rehberliği yapan ve engellilere hizmet vermiş 28 turist rehberi ile görüşme yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre turist rehberlerinde engelli bireylere yönelik olumlu algının olduğu, hizmet esnasında engellilerin daha fazla ilgiye ihtiyaç duyduklarına yönelik algıya sahip oldukları ve engellileri psikolojik rahatsız ve düşkün insan olarak görmedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

“Kültüre Özgü Çocuk Oyunlarının İncelenmesi Örnekleriyle Laz Kültürü: Rize Ardeşen Örneği” isimli Ebru Hasibe TANJU ASLIŞEN’in çalışması derginin ikinci makalesidir. Çalışmada yaşam koşullarının hızla değiştiği

günümüzde, yaşanan şartlara bağılı olarak geleneksel kültürler gibi bu kültürlere özgü oyunların da yavaş yavaş unutulmaya başladığı, yerlerini bilgisayara ve internete bağılı oyunlara bıraktığı ifade edilerek Laz kültürüne özgü dikkat çeken çocuk oyunları ele alınmaktadır.

Derginin üçüncü makalesi “Ekonomik Faktörlerin Evlilik Kalitesine Etkisi: Bir Dyadic Model Testi” ismiyle Betül GÜREL ve Zeynep ÇOPUR’un birlikte yaptıkları çalışmadır. Bu çalışma ekonomik faktörlerin evlilik kalitesine etkisini incelemek amacıyla Ankarada farklı sosyo-ekonomik düzeydeki üç ilçede yürütülen araştırmayı içermektedir. Buna göre ekonomik güçle evlilik kalitesi arasındaki ilişkinin eş tükenmişliğine bağılı olarak değişmediğini, ancak çiftlerin eş tükenmişliği arttıkça, eşlerin her ikisinin de evlilik kalitesinin anlamlı olarak düştüğünü göstermektedir. Diğer yandan eşlerin yaşadıkları ekonomik güçlük, kendilerinin ve/veya eşlerinin yaşadıkları eş tükenmişliği aracılığıyla evlilik kalitelerini de düşürmektedir. Eşin evlilik kalitesinin düşük olması ise büyük ölçüde kendi eş tükenmişliği, nispeten de eşinin yaşadığı eş tükenmişliği nedeniyle gerçekleşmektedir.

Dördüncü çalışma Ali ALTINBAY’ın “Kadın Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Tükenmişliğinin İş Performansına Etkisi: Kütahya Ve Eskişehir Örneği” isimli makalesidir. Bu çalışmada, tükenmişliğin iş performansı üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla Kütahya ve Eskişehir illerinde gönüllülük esasına göre 208 kadın Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ile (SMMM) yüz yüze görüşmeler yapılarak anketler alınmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre kadın SMMM’lerin tükenmişliği iş performanslarını negatif yönde etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca SMMM’lerin tükenmişliği iş performansının alt faktörleri görev ve bağlamsal performansı da negatif yönde etkilediği belirlenmiştir.

Sami KALAYCI tarafından kaleme alınan “Sosyal Hizmetlerin Yerel Yönetimlerde Örgütlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme” isimli çalışma derginin beşinci makalesidir. Çalışmada Türkiye’deki büyükşehir belediyelerinin teşkilat yapıları içerisinde sosyal hizmetlerle ilgili birimlerin örgütlenme şekilleri ele alınarak bir değerlendirme yapılmaktadır. Türkiye’de yerel alanda sunulan sosyal hizmetler konusunda belediyeler de kendilerine özgü geliştirdikleri örgütlenme biçimleri ile bu hizmetleri yürütmektedir.

Ancak niteliği itibariyle bireyi merkeze alan önemli bir hizmet alanı olan sosyal hizmetlerin belediyelerdeki örgütlenme şekilleri durum itibariyle belirli bir standart ve ölçüden uzak kaldığı ve buna bağlı olarak da hizmet kollarının teşkilatlanma içerisinde dağınık bir yapıda olduğu gözlemlenmektedir.

Derginin altıncı makalesi “Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Bölümleri Kapsamında Lisansüstü Tezlerde Sivil Toplum Kuruluşları” ismiyle Fatma KOCABAŞ ve Verda ÖZGÜLER tarafından kaleme alınan çalışmadır. Çalışmada, STK’lar ile ilgili olarak Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri kapsamında yazılan lisansüstü tezler incelenerek değerlendirme yapılmaktadır. Bu bağlamda “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri” anabilim dalında yazılan ve Yüksek Öğretim Kurulu’nun (YÖK) tez arşivinden elde edilen lisansüstü tezler doküman incelemesi tekniğiyle incelemiştir. İnceleme sonucunda elde edilen bulgular, yüzde ve frekans tablolarıyla gösterilerek yorumlanmıştır.

Derginin son çalışması ise “Evde Eğitim Hizmetlerinin Uygulama Süreci İle İlgili Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi” ismiyle Zehra ATBAŞI ve Tuğba PÜRSÜN tarafından birlikte kaleme alınan makaledir. Çalışmada öğretmenlerin evde eğitim hizmetlerini uygulama süreci ile ilgili görüşleri konu edilmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğretmenler evde eğitim verdikleri öğrencilerin en fazla iletişim ve sosyal beceri sorunları gösterme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Öğretmenler ev ortamının eğitim için uygun olmaması nedeniyle fiziksel düzenlemeler yapmaları gerektiğini belirterek ailenin maddi durumu, materyal eksikliği, ders saatini ayarlama ile ilgili de güçlükler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin materyalleri kendileri temin ederek, ortam düzenlemesi yaparak, işbirliği sağlayarak, yardım alarak ve zamanı aileye göre ayarlayarak karşılaştıkları güçlükleri çözmeye çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmaların faydalı olması temennisiyle iyi okumalar, selamlar...

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

Editör

İÇİNDEKİLER

- Turist Olarak “Engelli” Algısı, Turist Rehberleri Üzerine Bir Çalışma
Perspective on Disabled in Tourism, A Study on Tourist Guides575
Tolga GÜL
Araştırma Makalesi
- Kültüre Özgü Çocuk Oyunlarının İncelenmesi Örnekleriyle Laz Kültürü: Rize Ardeşen Örneği
Review of Culture-Specific Children's Games Specific Examples From Laz Culture:
Rize Ardesen Sample.....605
Ebru HASİBE, Tanju ASLIŞEN
Araştırma Makalesi
- Ekonomik Faktörlerin Evlilik Kalitesine Etkisi: Bir Dyadic Model Testi
The Effect of Economic Factors on Marital Quality: A Dyadic Model631
Betül GÜREL, Zeynep ÇOPUR
Araştırma Makalesi
- Kadın Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Tükenmişliğinin İş Performansına Etkisi:
Kütahya ve Eskişehir Örneği
The Effect of Burnout on Job Performance of Women Free Accountants Financial Consultants:
The Case of Kütahya And Eskişehir669
Ali ALTINBAY
Araştırma Makalesi
- Sosyal Hizmetlerin Yerel Yönetimlerde Örgütlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme
An Evaluation For The Organisation of Social Services on Local Administrations689
Sami KALAYCI
Araştırma Makalesi
- Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümleri Kapsamında Lisansüstü Tezlerde Sivil
Toplum Kuruluşları
Non-Governmental Organizations in Postgraduate Theses Prepared Within Department of
Labor Economics and Industrial Relations715
Fatma KOCABAŞ, Verda ÖZGÜLER
Araştırma Makalesi
- Evde Eğitim Hizmetlerinin Uygulama Süreci İle İlgili Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi
Determining Teachers' Views on The Implementation Process of Home Schooling
Services.....741
Zehra ATBAŞI, Tuğba PÜRSÜN
Araştırma Makalesi

TURİST OLARAK “ENGELLİ” ALGISI, TURİST REHBERLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Tolga GÜL¹

Öz

İletişim ve bakış açısı, engelli bireylerin sosyal hayat içerisinde karşılaştığı en büyük engellerden biridir. Emek yoğun bir sektör olan turizmde engelli dostu turistik ürün kadar, turistik hizmeti sunan kişinin de ne kadar engelli dostu olduğu da önemlidir. Ancak turizm alanyazınında, işgörenlerin engelli algısının belirlenmesi üzerine akademik çalışmaların çok fazla olmadığı görülmektedir. Engellilerin turistik hizmet alma noktasında karşılaştığı iletişim zorlukları, turistik destinasyonlar için fiziki zorluklara göre daha fazla olumsuz imaj oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, turist rehberlerinin; hafif engelli ve ağır engelli olma durumuna göre engelli turist algılarını ölçmektir. Bu kapsamda Türkiye’de resmi olarak turist rehberliği yapan ve engellilere hizmet vermiş 28 turist rehberi ile görüşme yapılmıştır. Araştırma nicel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmış ve araştırmaya veri toplamak için Kozak ve Turan (2014) tarafından hazırlanan “Engelliler ve Turizm: Engelliler ve Seyahat Acentesi Yöneticilerinin Algıları” başlıklı çalışma içerisindeki 36 ifadeden oluşan soru setinden faydalanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre turist rehberlerinde engelli bireylere yönelik olumlu algının olduğu, hizmet esnasında engellilerin daha fazla ilgiye ihtiyaç duyduklarına yönelik algıya sahip oldukları ve engellileri psikolojik rahatsız ve düşkün insan olarak görmedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Genel turizm rehberliği eğitimde, engelli turist temelli eğitimlerin verilmesinin zaruri olduğu ve engelli turist rehberliği uzmanlık alan eğitimlerinin ivedilikle verilmesi gerektiği önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Engelli, Turist Rehberi, Turizm, Rekreasyon*

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği, E-Posta: tolga.gul@alanya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5218-082X

GÜL, T. (2021). Turist Olarak “Engelli” Algısı, Turist Rehberleri Üzerine Bir Çalışma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(52), 575-603. DOI: 10.21560/spcd.vi.720654

PERSPECTIVE ON DISABLED IN TOURISM, A STUDY ON TOURIST GUIDES

Abstract

Communication and perspective are some of the biggest obstacles faced by disabled individuals in social life. In tourism, a labour-intensive sector, it is as essential as the disabled-friendly tourist product that the person providing the touristic service is also disabled-friendly. However, in the tourism literature, it is seen that there are not many academic studies on the determination of the disabled perception of employees. Communication difficulties faced by disabled people at the point of getting touristic services create a more negative image for touristic destinations than physical difficulties. In this context, the study aims to measure disability perception in the tour guides, depending on the condition of being heavy and light. In this study, interviews were done with 28 tour guides who served the disabled. The question set consisting of 36 statements within the survey titled “Disabled and Tourism: Perceptions of the Disabled and Travel Agency Managers” prepared by Kozak and Turan (2014) was used in the interview. According to the findings, it was concluded that there is a positive perception of disabled people in tourist guides; they perceive that disabled people need more attention during their service, and they do not see disabled people as psychologically disturbed and fond people. It has been suggested that in general tourism guidance training, it is essential to provide disabled tourist-based training and that there should be a specialist in disabled tourist guidance.

Key Words: *Disable, Tour Guide, Tourism, Recreation*

GİRİŞ

Çevresel faktörler, insan sağlığını yaşamı boyunca tehdit eden en temel etmenlerdir bir tanesidir. İnsan sağlığını ve yaşam düzenini bozan bu çevresel faktörler (hava, su, çevre, gıda vb kirliliği), bireylerin engelli doğmasına ya da olmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında Dünya Sağlık Örgütü'nün (World Health Organisation, WHO) "Commission on Social Determinants of Health" biriminin yapmış olduğu bir araştırmada, yaşam standartlarının eşit olmamasının, dünya üzerinde engelliliğin temel nedeni olduğunu ortaya konulmuştur (WHO, 2008; WHO, 2011: 4). Yani dünya üzerinde insanlar, sosyal hizmetler bağlamında standart bir hayat içerisinde yaşayamamaktadırlar. Engelliler çalışma koşulları, yetersiz sağlık hizmetleri, beslenme yetersizlikleri, su kirliliği, temizlik ve iklim gibi etkenlerin dışında, toplumda hor görülme, hakarete uğrama, uğursuz ve toplumda kötü muamele gibi birçok olumsuzluğa da maruz kalmaktadırlar. Hümanist bakış açısı ve empati kurma algısının yeni yeni olduğu 21. yüzyılda bile birçok toplum, etrafında yaşayan engelli bireylere karşı çok acımasızca davranmaktadır. Bu olumsuz durumdan ötürü engelli bireyler, toplumsal dışlanmaya daha fazla maruz kalmamak, ailelerini ve çevrelerini bu durumdan korumak ve utandırmamak için sosyal alanlardan ve sosyalleşmekten kaçınmaktadırlar (Darcy ve Daruwalla, 1999: 42). Bu durum sonucunda engelliler, hayatın tüm sosyal mecralarından, turizm de dâhil olmak üzere birçok sosyalleşme ve iletişim kurma çevresinden mahrum kalmaktadırlar (Rimmer vd., 2004: 419). Engelli bireyler, vatandaş ve birey olma hukuku içerisinde engelli olmayanlar gibi sosyalleşme ve hayatın içerisinde yer alma hakkına sahiptirler. Yani engelli bireylerin, diğer tüm insanlar gibi turistik ürün satın alma ve tüketimi de dâhil çeşitli sosyal faaliyetlerde bulunmaları, en tabii haklarıdır. Ayrıca engelli bireylerin sosyalleşme ve iletişim bağlamında rekreatif etkinliklerine katılmaları genel fiziksel ve zihinsel sağlıkları için oldukça önemlidir (Caldwell ve Gilbert, 1990: 111). Bu bakımdan engelli bireylerin, rekreatif faaliyet olarak turizm hareketliği içerisinde yer alması, son yirmi yılın en çok tartışılan ve çözüm üretilmeye çalışılan araştırma alanı olmuştur. Bu bakımdan son yirmi yılda, turizmde engelli turist konusu üzerine yapılan araştırma sayısı oldukça fazladır. Bu alanda genellikle; engellilerin özel ilgi alanları, motivasyonları, bilgi ihtiyaçları, engelli turizminin pazar dinamikleri; ülkeler arası karşılaştırmalar;

engelli ayrımcılığına yaklaşımlar; engelli insanlara karşı genel ve tedarikçi tutumları, tüm yaşam yaklaşımları ve özel ihtiyaçları gibi konular, hem turizm alanında hem de diğer çalışma alanlarında akademik çalışmaların en başat konusu olmaktadır (Vila, Darcy, ve González, 2015: 261).

Geleneksel turizm hareketliliği, yeni kültürler öğrenmek ve yeni destinasyonlar görmek için yapılırken, modern anlamda turizm hareketliliği ise zihinsel ve fiziksel sağlık, eğlence, eğitim ve dinlenme amacıyla yapılmaktadır (Cimacio vd., 2009, Akt; Chilembwe ve Mweiwa, 2014: 29). Bu yönüyle turizm, bedensel ve zihinsel engeli olan insanlar için de hem yaşam kalitesini artıran hem de zihinsel ve fiziksel sağlık, eğlence, eğitim ve benzeri imkânları sağlayan bir terapatik bir rekreatif faaliyet haline gelmiştir. Buna rağmen engelliler, turizm sektörü tarafından sıklıkla gözden kaçırılan bir grup olmuştur (Huh ve Singh, 2007). Ancak 21. yüzyıl içerisinde engellilerin turizm hareketliliğine olan yoğun ilgisi nedeniyle hükümetler, turizm faaliyetlerini engelliler için de uygun ve ulaşılabilir hale getirmek üzere yasal düzenlemeler yapmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler neticesinde engelli insanların seyahat etmeye isteklerini daha da artmıştır. Böylece Amerika, İngiltere ve Avustralya'nın dışında, az sayıda da olsa, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde de engellilerin turizm faaliyetlerine katılması, turizm endüstrisi için potansiyel bir pazar segmenti haline gelmiştir. Engelli turizminden elde edilen gelirlerin yüksek olması, kamu dışında özel teşebbüsün de engelli konusu üzerine yatırım yapmaya teşvik etmektedir (Son, 2010: 1). 21. yüzyılın ilk çeyreğinde iletişim ve internet erişiminde yaşanan gelişmeler, insanların tüm dünya üzerinde yaşanan olumlu ve olumsuz tüm konular hakkında hızlı bilgi edinmesini sağlamıştır. Bu durum hem insanları hem de şirketleri sosyal sorumluluk gerektiren konular üzerinde daha dikkatli ve titiz olmaya sevk etmektedir. Bu bağlamda, 2014 yılında Gazi Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen 15. Ulusal Turizm Kongresi'nde bu konu üzerine dikkat çekilmiştir. Hatta sunuş konuşması içerisinde turizm alanında yapılan tüm çalışmalarda, demografik bilgi temininde geleneksel olarak yaş, cinsiyet, milliyet, eğitim, gelir düzeyi ve din gibi konulara değinildiğini, ancak bireylerin herhangi "bir engele sahip olup veya olmadıkları" konusunda demografik bilgi sorusunun sorulmadığı ve böyle bir eksikliğin var olduğu belirtilmiştir. Yerli alanyazında engelli turistlere yönelik olarak yapılan çalışmalar genellikle, tesis, mekan ve

destinasyon bağlamında ulaşılabilirlik ve fiziki konuları üzerine durulmuştur. Ancak engelli turistin, turizm işletmecileri ve turizm hizmeti sunanlar tarafından nasıl algılandıklarını belirlemek üzere yapılan çalışmalar oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda yerli alanyazında bu bakış açısına sahip ilk çalışmalardan biri olması bakımından “Kozak ve Turan tarafından (2014) hazırlanan “Engelliler Ve Turizm: Engelli Bireylerin ve Seyahat Acentası Yöneticilerinin Algılamaları” adlı çalışması oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı; Türkiye’de resmi olarak çalışan turist rehberlerinin turlarına katılan engellilere ilişkin algılarını belirlemektir. Turizm alanyazınında engelli turistler üzerine hazırlanan çalışmaların çoğunluğunun turizm tesislerinde ve ulaştırma araçlarında karşılaşılan fiziki engeller yani erişebilirlik üzerine yapıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda turizm sektöründeki işgörenlerin, engelli turist algılarının ölçülmesi bu çalışmayı alandaki bir boşluğu doldurması bakımından önemli kılmaktadır.

Literatür Araştırması

Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) 2011 Dünya Engellilik Raporuna göre, tüm dünyada 18 yaş üzeri nüfusun %15,6’sının engelli olduğunu, bu oranın yüksek gelir düzeyindeki ülkelerde %11,8’e düştüğünü ve düşük gelir düzeyindeki ülkelerde ise %18,0 düzeylerine çıktığını görülmüştür (WRD, 2011, Akt: İnan ve diğerleri, 2013: 724). Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığının Türkiye özürülüler araştırması için “2002 nüfus sayımına göre özürülü olan nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %12,3 olduğu, buna göre Türkiye’de yaklaşık 8,5 milyon özürülü vatandaşımızın olduğu saptanmıştır” (DİE, 2002; Akt: İnan ve diğerleri, 2013: 723). Yine aynı kurumun Türkiye İstatistik Kurumu ismiyle 2011 yılında yapmış olduğu “Nüfus Ve Konut Araştırması” çerçevesinde Türkiye’de yaşayan engelli vatandaşların, toplam nüfusa oranının % 6,9 (4.876.000 kişi) olduğu hesaplanmıştır. 2 milyon 85 bin erkeğin ve 2 milyon 792 bin kadının en az bir engeli olduğu bu çalışmada ortaya konulmuştur (TÜİK, 2011). Güncel verilere ilişkin Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün Mayıs 2020 Bülteni içerisinde genel nüfus göstergeleri içerisinde engelliler için 2002, 2011 ve 2012 yılları verildiği görülmektedir. Bu bakımdan engelliler için 2020 yılına ait güncel bir rakama ulaşılamamıştır.

Türkiye’de “engellilik” konusuna ilişkin ayrıntılı bir kavram analizinin çeşitli yazarlar tarafından (Baykan, 2000, Gül, 2006, Hasırcıoğlu, 2006, Koca, 2010, Öztürk, 2011, Şişman, 2012) yapılmış olmasına rağmen eğitimsizlik ve farkında olunmadan kitle iletişim araçlarında, mevzuatta ve hukuki metinlerde *Engelli* kavramı yerine “noksan”, “sakat”, “özürlü”, “malul”, “çürük”, “arızalı” ve “kusurlu” gibi birçok sıfatın kullanıldığı görülmektedir. Bahsedilen sıfatlar anlam bakımından, aynı anlama gelen ve birbiri yerine geçebilen kavramlar olarak bilinmektedirler (Demir, 2000: 3). Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kavram karışıklığını gidermek üzere Temmuz 2005 yılında çıkan ve ilk defa münhasıran engelliliğe ilişkin düzenlemeler içeren kanunda; “özürlü” kavramının kullanılması yasalaştırılmıştır (5378 Sayılı Kanun, 2005). Ancak 2013 yılında yayımlanan 6462 sayılı Kanun Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararname’ler de değişiklik yapılmasına dair kanun ile “Özürlü” kelimesi yerine “**ENGELLİ**” kavramı kullanılmasına ve gerekli değişikliklerin yapılmasına resmi olarak karar verilmiştir. Kavramsal olarak engellilik üzerine dünyada değişen engellilik tanımı ve sınıflandırma sistemlerine bağlı olarak Türkiye’de de engellilerin profiline ilişkin tanımlamalar dönüşüm gösterdiği görülmektedir. Bu kapsamda International Classification of Functioning (ICF) olarak da bilinen Uluslararası İşlevsellik ve Sınıflandırma kurumu 22 Mayıs 2001 tarihli toplanan Dünya Sağlık Meclisi, Uluslararası İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması yapmıştır. Bu sınıflandırma ilk olarak 1980 yılında oluşturulmuş ve daha sonra işlevselliğin ve engelliliğin sağlık bileşenlerinin sınıflandırılması için birleştirici bir çerçeve hazırlamak üzere Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, Noksanlıklar ya da Sakatlık (Impairment), Özürlü (Disability) ve Engelli (Handicap) üçlü bir kavramsal sınıflandırma oluşturulmuştur. Bu kapsamda Dünya Sağlık Örgütü tarafından onaylanan bu temel üç kavramın tanımı aşağıdaki gibi yapılmıştır (İnan vd., 2013: 723-724):

“Noksanlık (IMPAIRMENT): Sağlık bakımından “noksanlık; geçici veya kalıcı olabilen psikolojik ya da fiziksel yapı veya fonksiyonlarındaki bir kaybı veya anormalliği ifade eder. Bu tanım organ düzeyindeki bozuklukları da tanımlar, hastalığın belirti ve bulgularını içerir.

“Özürlülük (DISABILITY): Bir noksanlık sonucu meydana gelen ve bir

insan için normal kabul edilebilecek sınırlar içinde, bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi veya kısıtlanması durumunu ifade eder. Bu tanım bireysel düzeydeki fiziksel ve zihinsel yeti kaybını ifade eder."

"Maluliyet (HANDICAP): Bir noksanlık veya sakatlık sonucunda, belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlandıran dezavantajlı bir durumu ifade eder." Bu kavram Türk Dil Kurumu sözlüğünde ayrıca Engelli olarak da kullanılmaktadır (TDK, 2019)

DSÖ'nün yapmış olduğu temel tanımlamanın dışında alanyazında yer alan diğer Noksanlık (Sakatlık), Özürlü ve Engelli tanımlamalarına da bakılmalıdır. Noksanlık ya da Sakatlık; fizyolojik ve psikolojik fonksiyonların kaybına veya anormalliğine neden olan bir yaralanma, hastalık ya da doğum esnasında meydana gelen her türlü zihin ve bedensel hasardır (NOG, 2019). Ayrıca sağlık ve mevcut durumun bozulması anlamında da kullanılan Noksanlık ya da Sakatlık, geçici veya kalıcı olabilecek ve bir uzuv, organ, doku veya zihinsel işlev sistemleri de dâhil olmak üzere vücudun diğer bir yapısında bir anormalliğin, kusurun ve kaybın varlığını, oluşumunu içeren kayıplar veya anormallikler olarak da tanımlanmaktadır. Ayrıca tıp alanında yapılan tanımlamaların genelinde noksanlık, prensip olarak organ düzeyinde düzensizlikler olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1980: 47). Michailakis, (2003)'e göre noksanlık veya sakatlanma, insanların bir kaza ve benzeri bir durum neticesinde tıbbi olarak çalışır durumda olan tüm motor ve bilişsel yeteneklerin yetersiz kalması olarak tanımlanır. Sonuçları bakımından noksanlık veya sakatlanma, yetersizlik, başarısızlık, bir kusur ve bozulma ile meydana gelmektedir (Michailakis, 2003: 209).

Özürlülük, alışlagelmiş beklenen aktivite-davranış noksanlığı ve eksikliğinin, geçici ya da geri döndürülemez derecede yok olmasıdır. Yani yaşanan sakatlanma sonrasında hem bireysel hem de toplumsal çeşitli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar; aşırı veya ince ayrımcılık ve sosyal dışlanma, olumsuz tutumların ana sonuçlar (Yau vd., 2004). Doğum ya da sonrasında bireylerin yaşadığı bir hastalık veya kaza neticesinde bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini, çeşitli derecelerde kaybetmesiyle normal yaşamın gereklerine ayak uyduramama durumudur. Bu durum sonucunda korunma, bakım, iyileştirme, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan

kişilere özürlü denilmektedir (Seyyar, 2006: 17).

Engellilik, bir insanın iletişim kurma, başkalarıyla etkileşimde bulunma, bağımsız öğrenme ve algılama kapasitelerini etkileyen bir durumdur. Engellilik genellikle kalıcıdır ancak geçici de olabilir. Engellilik derecesi ve türü bireysel koşullara göre değişmekle birlikte, engelliler sık sık bağımsız hareket edebilmekte, görmekte, duyabilmekte veya iletişim kurabilmekte zorluk yaşadıklarını bildirmektedir (WA Disability Services Act, 1993: 2). ‘Engelli’ sözcüğü genelde motor kabiliyetleri kaybeden birey olarak anlaşılmaktadır. İnsanların motor kabiliyetlerini yitirmesine yol açan nedenler genellikle, doğuştan gelen, doğum sırasında oluşan ya da yaşam içerisinde ortaya çıkan bir hastalık veya kaza sonucu ortaya çıkan bir işlev bozukluğundan ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2011: 18).

Tüm bu tanımlamalardan yola çıkarak Sakatlık, Özürlülük ve Engellilik kavramlarının bütünsel anlamda kaynak etki ve sonuç bağlamında bir özetini Şişman (2012) Özürlülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme adlı çalışmasında net bir şekilde yapmıştır. Şişman (2012)’in, Gül, 2006, Hasırcıoğlu, 2006 ve Çağlar, 2009’dan derleyerek hazırladığı açıklamada “*bir kimsenin geçirdiği kaza sonrasında bacaklarının kesilmesi halinde, bacaklarının olmayışı “noksanlık-sakatlık” olarak adlandırılırken, bu sakatlık sonrasında yürüme yeteneğinin azalması “özürlülük” durumudur. Tüm bunların sonucunda ise, kişiyi sosyal ve kültürel bağlamda çalışma, spor, dans vb. sosyal etkinliklere katılma, sosyal ilişkilere girme, mesleğini yerine getirme ve ekonomik olarak kendine yeterlilik gibi alanlarda sıkıntıların olması durumu da “engellilik” olarak tanımlanmaktadır*” şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Engelliliğin tanımından yola çıkıldığında, sosyal faktörlerin dikkate alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu faktörler iki şekilde: hafif engellilik ve ağır engellilik olarak iki şekilde incelenebilir. Gruplandırılan şekliyle hangi engellilerin, hangi hizmetlerden yararlanabileceği hangi hizmetlerden yararlanamayacağı konusunda da engelli ihtiyaçlarının somut olarak belirlenmesi önemlidir. Engelli bireyin engellilik durumunun hangi kategoride olduğu ve hangi kabiliyetin hangi oranda kayıp olduğu engellilik Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmeliğe göre belirlenmektedir.

Tablo 1. Kaynak, Etki ve Sonuç bağlamında Engellilik süreci

				SONUÇ	Hafif Engelli	Davranışsal
						İletişim
						Kişisel Bakım
						Vücut Eğriliği
						Beceri
						Durumsal
KAYNAK	Hastalık	ETKİ (SAKATLANMA)	Zekâ		Ağır Engelli	Yönlendirilme
	Yaralanma		Psikolojik			Fiziksel Bağımlılık
	Doğuştan		Dil			Hareket Edememe
			Duyuma			Oturamama
	Ortopedik		Sosyalleşememe			
	Deformasyon		Yetersizlik			
	Algısal					

Kaynak: WHO (1980: 33)

Hafif Engelli

Hafif engellilik tanım olarak; bir hastalık, yaralanma ve doğuştan kaynaklı nedenlerle meydana gelen noksanlık veya sakatlıktır. Hafif engelli birey ise davranışsal, iletişim, kişisel bakım, vücut eğriliği, beceri ve durumsal bakımdan yaşanan; görme, işitme ve konuşma vb. meydana gelmiş engellerle kendi hayatına çevreden yardım almadan devam edebilen bireylere denir. Bu kapsamda Hafif engelli grubuna giren engel türlerinin tanımlamaları aşağıda olduğu gibi verilmiştir;

Görme Engelli; "Görme yetersizliğinden etkilenmiş, ışık algısı olmayan, yani kör olarak tabir edilen bireyler ile az gören bireyler için kullanılan ortak bir addır" (Özsan ve Hasret, 2017: 89). MEB, (2013a: 7)'de var olan tanıma göre, gören gözün görme gücünün 25 cm'ye kadar görme keskinliğine ya da daha azına sahip olan veya görme açısı 20 dereceyi aşmayan bireylere *Görme Engelli* ya da *Kör* denilmektedir.

İşitme Engelli; bireyin işitme yeteneğinin normal işitme seviyesinin, yani referans değerler sınırlarından belirli derece farklılık olması durumudur. İşitme kaybının bireyde dil yeteneğini ortadan kaldırması ve bireyin tedavilere rağmen gelişim, uyum ve iletişimdeki görevlerini yerine getirememesi durumunda olan bireylere İşitme Engelli denilmektedir (MEB, 2016: 6)

Konuşma Engelli; Konuşmayı gerçekleştiren tüm birleşen yapılarında ya da bu birleşen işlevlerindeki herhangi bir bozukluk, konuşma bozukluğuna neden olmaktadır (MEB, 2009: 10). Bu sebeplerden ötürü konuşmanın akışında, ritminde, tizliğinde, vurgularında, ses birimlerinin çıkarılışında, eklemleenişinde ve artikülasyonu neticesinde karşı tarafta bulunan bireylerin konuşulanı anlamasında engel yaşayan bireylere *Konuşma Engelli* denilmektedir (MEB, 2009: 8).

Ağır Engelli

Ağır engel, tanım olarak doğuştan ya da bir hastalık ve yaralanma kaynaklı nedenlerle oluşan noksanlık ve sakatlanma sonucunda davranışsal, iletişim, kişisel bakım, vücut eğriliği, beceri ve durumsal bakımdan yaşanan; *Ortopedik, Zihinsel, Süreğen, Zedelenme ve Sapma* şeklinde sonuçları bakımından yaşanan engellilik durumudur. Bu engellilik durumunda birey kendi hayatına çevreden yardım almadan devam edememekte, bu durumdan ötürü Ağır engelli birey olarak tanımlanırlar. Bu kapsamda bu engel grubuna giren engel türlerinin açıklamaları aşağıda olduğu gibi verilmiştir;

Ortopedik Engelli; Gebelik döneminde bireylerin, herhangi bir nedene bağlı olarak iskelet (kemik), kas ve sinir yapılarında oluşan bozulmalar sebebiyle, motor becerilerin yitirmesi, toplumsal yaşama uyum sağlayamaması ve günlük yaşamdaki gereksinimlerini karşılamada yetersiz olması durumudur. Bu yetersizliklerinden ötürü korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiye *Ortopedik Engelli* denir (BRAM, 2016: 1).

Zihinsel Engelli; Zihinsel yeterliliği referans değerlerinin altında olan bireylerdir. Bu engellilik durumundaki birey, zihinsel işlevler bakımından ortalamanın altında, istatistiksel olarak normal bireylere göre farklılığa sahip ve kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde normale göre yetersizlik ya da sınırlılıklara sahiptir. Sonuç olarak bahsedilen belirti özelliklerini 18 yaşından önceki gelişim döneminde göstermesi ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duymasından ötürü, istatistiksel normal zihinsel

faaliyetlere sahip olmayan bireyler *Zihinsel Engelli* olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2018).

Süreğen Engelli; Süreğen kelime anlamı olarak, sürekli var olan anlamına kullanılmakta olup, sinir sisteminin zedelenmesi, genetik problemler, kaza ve hastalık sonucu meydana gelen kas, iskelet ve eklemlerin işlevlerini yerine getirememesi durumudur. Bireylerin genel yaşamı içerisinde çeşitli etkinliklere katılımını engelleyen medikal sorunlar nedeniyle sürekli tedavi ve bakıma ihtiyacı olması durumuna *Süreğen Hastalığa* (sağlık yetersizlikleri) sahip engelliler denilmektedir (MEB, 2013b: 8).

Zedelenme – Sapma Engelli; Bedenin bir bölümünü ya da bütünlüğünü bozan, bir organın belirli bir sakatlanma veya noksanlığı sonrasında oluşan duruma denir. (Heward, 2013: 7, Akt: Cavkaytar, 2018: 5). MEB (2014)'te yapılan bir tanıma göre bireyin psikolojik, sosyolojik, fizyolojik, anatomik yapısında geçici ya da kalıcı türden bir kayıp, yapı veya işleyiş bozukluğu sonucunda işitme engeli, zekâ geriliği, felçli olma durumu ve bedensel işlevleri yerine getiren organların anormal duruma gelerek görevini yerine getirmede zorlanması durumundaki engellilere; *Zedelenme-Sapma Engelli* denir.

Turist Rehberi

Turist rehberi, hizmet verdiği destinasyonun kültürel mirasını, yaşanan kültürü ve destinasyonun kültürel kimliğini gösteren, yorumlayan ve hizmet ettiği turistlerin kültürü ile destinasyon kültürü arasında arabuluculuk yapan turizm işgörenidir. Temsil ettiği destinasyon bakımından turist rehberleri büyükelçilik görevi de yürütmektedirler (Yu ve diğerleri, 2001). En az iki kültüre hâkim olması beklenen turist rehberleri, kişisel deneyimleri nedeniyle bir başka turizm çalışanına göre daha donanımlı ve yetkindirler (Wu, ve Wood, 2001, Akt; Rabolic, 2010: 359). Ancak turist rehberleri, turizm gibi rekabetin çok yoğun yaşandığı piyasa koşullarında mesleki sürdürülebilirlik bakımından verdikleri hizmetlerde profesyonellik önemli bir konudur. Bu kapsamda turist rehberleri, bir destinasyonu her yönüyle, bilgi, iletişim ve hizmet becerileriyle hitap ettiği gruba, doğru bir şekilde aktarması sayesinde turistlere destinasyon ile ilgili her türlü memnuniyet oluşturma yeteneğine sahip olmalıdırlar. (Chang ve diğerleri, 2012). Ancak, Mak ve diğerleri (2011)'e göre, turist rehberliği,

turizm endüstrisinin *Külkedisi* olarak faydalı işler yapmasına karşın, genellikle sektör tarafından ihmal edilen işgörenlerdir.

Turist rehberliğini ile alakalı olarak alanyazında birçok araştırmacı tarafından çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bu araştırmacılardan bir olan Yarcana'ya göre (2007: 36) turist rehberi, ziyaretçiler ile aralarında kurdukları beşeri ilişkiler ile ziyaret edilen ülkede ilk karşılaşılan insandır. Bu bakımdan turist rehberleri, turistlere ziyaret ettikleri ülke hakkında bireysel deneyim ve bilgi sağlayan turizm çalışanlarıdır. Avrupa Turist Rehberleri Birliğinin göre: turizm rehberleri, turistik destinasyona yurtiçinden ve yurtdışından gelen ziyaretçilere, ana dillerinde bireysel tercihleri doğrultusunda gezmek istedikleri anıtları, müzeleri, doğal ve yapay çevresini, etnografisi ve tarihi hakkında bilgi aktarımında bulunan ve bu yaparken de grubun değer yargılarını, fiziksel özelliklerini de dikkate alarak uygun yöntemlerle turisti bilgilendiren turizm işgörenleridir (Ap ve Wong, 2005: 551). Dünya Turist Rehberliği Birliği Federasyonu (2005)'nin yapmış olduğu tanıma göre, hizmet verdiği turiste, ana dilinde bölgenin kültürel ve doğal mirasını yorumlayan bir turizm paydaşıdır (Sandaruwani ve Gnanapala, 2016: 64). Hizmet verdiği ülkenin gayri resmi ölçileri olarak turist rehberlerinden beklenen; dürüstlük, alçak gönüllülük, itibar ve güvenilirlik bir duruş sergileyerek turistlere etik ve ahlaki davranışlar sergilemesidir. Bunun yanında bilgi ve aktardığı konunun iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlamalı, ayrıca iyi analitik beceriler, tarihi kültürel alanlar için karşılaştırmalı bir bakış açısı ile sürekli öğrenme ve entelektüel düşünce yapısına da sahip olmalıdır. Ayrıca temel mesleki nitelikler, ziyaretçinin dilinde gerçekleri iletme ve sunma, grupları yönetme, doğru duruş ve göz temasıyla konuları aktarmada iyi bir anlatma becerisine yani hitabet becerisine sahip olmalıdır (Hettiarachchi, 2011, Akt: Sandaruwani ve Gnanapala, 2016: 64).

YÖNTEM

Boş zaman içerisinde bir rekreatif etkinliğine karar vermek ne kadar kolay iken, engelli bireyler için boş zamanda rekreatif faaliyetlerde bulunma kararını vermek oldukça zor bir süreçtir. Turizm bağlamında engelli bireyler, tercih ettikleri turistik ürün için asansör, koridor, otel odası, sağlık, ulaşım vb. gibi kendilerine sunulacak hizmetin şeklinin fiziki durumlarına bağlı olarak, (Kozak

ve Turan, 2014: 1183) uygunluğuna dikkat etmektedirler. Ama artık engelliler, turistik hizmeti sunacak işgörenin, engellinin durumu hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğunu da bilmek istemektedirler. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı engelli bireylere hizmet vermiş turist rehberlerinin, tecrübelerine bağlı olarak engelli turist algısının belirlenmesidir. Bu çalışma ayrıca Kozak ve Turan (2014)'ın yapmış olduğu; seyahat acentası yöneticilerinin engelli turistlere yönelik algılarının belirlendiği çalışmadan yola çıkılarak, engellilerin tatil süresi boyunca hizmet aldıkları turist rehberlerinin engelli turist algılarının belirlenmesidir. Bu durum turizm sektöründe değişen misafir memnuniyeti açısından önem arz etmektedir. Elde edilen verilerin Türkiye'deki önlisans, lisans ve yüksek lisans düzeyinde verilen, turizm rehberli eğitiminin öğretim programı güncellenmesine katkı sağlaması düşünülmektedir

Araştırmada yöntem olarak, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Turist rehberlerinin, *hizmet verdikleri engelli misafirlere ilişkin* algılarını belirlemek üzere görüşme formu hazırlanmıştır. Bu kapsamda hazırlanan soru formuna başlamadan önce turist rehberlerinin "daha önce engelli bireylere hizmet verdiniz mi?" sorusuna evet yanıtı vermeleri beklenmiştir. Turist rehberlerinden hizmet verdikleri engellilere ilişkin algılarını belirlemek üzere her biri 18 adet uyarlanmış cümleden meydana gelen *Engel Hafif ve Ağır Engelli* algısını ölçek üzere toplamda 36 adet ifadeyi yanıtlamaları istenmiştir. Turist rehberlerine yöneltilen sorular, engelli turistlere yönelik işgören algısını ölçme amacı taşıdığından, soruları yöneltilmeden önce turist rehberlerine Engelli, "Ağır Engelli" ve "Hafif Engelli" kavramlarının tanımlaması yapılmıştır.

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen sorular, Kozak ve Turan (2014) geliştirdiği nitel araştırma soru setinden faydalanılarak bu çalışma için uyarlanmıştır. Bu araştırma için kullanılan toplam 18 ifadenin hazırlanması için Artar ve Karabacakoğlu, (2003); Cameron vd. (2003); ve McKercher vd. (2003); Yau vd. (2004); Yaylı ve Öztürk, (2006); Subaşıoğlu, (2008); Okur ve Erdugan, (2010); Özgökçeler ve Alper, (2010); Aslan ve Şeker, (2011); Chang ve Chen, (2011); Lee vd. (2012) ve Pagan (2012)'ın araştırmalarından faydalanılmıştır. Katılımcılardan sorulara "*Kabul etmiyorum veya Kabul ediyorum*" şeklinde yanıt vermeleri istenmiştir. Elde edilen veriler, veri analiz programı vasıtasıyla değerlendirme yapılarak irdelenmiştir.

BULGULAR

Araştırma kapsamında sorulan sorular neticesinde elde edilen veriler Tablo 2 ve Tablo 3'te verilmiştir. Bu kapsamda tablolara ilişkin verilerin yorumlarına bu bölüm içerisinde yer verilmiştir. Tablo 2 kapsamında turist rehberlerinin eşlik ettikleri turlarda karşılaştıkları *Hafif Engelli* bireylere ilişkin algılarının belirlenmesi üzere elde edilen verilere yer verilmiştir. Bu kapsamda araştırmaya katılmayı kabul eden toplam 28 kişiden %42,9'u Hafif Engellileri korunmaya muhtaç olarak görmezken, %57,1'i korunmaya ihtiyaçları olduğunu düşünmektedir. Hafif Engellilere yönelik "Dezavantajlılardır" ifadesini, rehberlerin %25'i kabul etmezken %75'i dezavantajlı olduklarını düşünmektedir.

Tablo 2. Turist Rehberlerinin Hafif Engelli Birey Algılarına İlişkin Frekans Tablosu

Hafif Engelli Bireyleri Nasıl Görüyorsunuz		n	%
Korunmaya Muhtaç	Kabul edilmeyen	12	42,9
	Kabul edilen	16	57,1
Dezavantajlı	Kabul edilmeyen	7	25,0
	Kabul edilen	21	75,0
Yüksek Maliyetli	Kabul edilmeyen	22	78,6
	Kabul edilen	6	21,4
Zor Harekete geçen	Kabul edilmeyen	19	67,9
	Kabul edilen	9	32,1
Bakıma Muhtaç	Kabul edilmeyen	17	60,7
	Kabul edilen	11	39,3
Bağımlı	Kabul edilmeyen	19	67,9
	Kabul edilen	9	32,1
Hiçbir İşe Yaramayan	Kabul edilmeyen	24	85,7
	Kabul edilen	4	14,3
Utanç Kaynağı	Kabul edilmeyen	27	96,4
	Kabul edilen	1	3,6
Sınanan	Kabul edilmeyen	16	57,1
	Kabul edilen	12	42,9
Rahatsız	Kabul edilmeyen	23	82,1
	Kabul edilen	5	17,9

Ötekiler	Kabul edilmeyen	23	82,1
	Kabul edilen	5	17,9
Sorunlu	Kabul edilmeyen	23	82,1
	Kabul edilen	5	17,9
Acımılan	Kabul edilmeyen	16	57,1
	Kabul edilen	12	42,9
Dışlanan	Kabul edilmeyen	25	89,3
	Kabul edilen	3	10,7
Yetersiz	Kabul edilmeyen	25	89,3
	Kabul edilen	3	10,7
Küçümsenen	Kabul edilmeyen	20	71,4
	Kabul edilen	8	28,6
Alay Edilen	Kabul edilmeyen	26	92,9
	Kabul edilen	2	7,1
Para Kaynağı	Kabul edilmeyen	28	100,0

Turist rehberleri “Hafif Engelliler için turlar için “Yüksek Maliyetlidir” ifadesini %78,6 oranında kabul etmezken %21,4 oranında kabul etmişlerdir. Ayrıca Turist rehberlerinin Hafif Engelliler turlarda “Zor harekete geçen” ifadesine %67,9 oranında kabul etmediklerini belirtmiş, %32,1’i bu durumu kabul etmiştir. Turist rehberlerinin %60,7’si hafif engellileri “Bakıma Muhtaç” olarak kabul etmezken, %39,3’ü bunun aksini düşünmektedir. Hafif Engellilerin durumlarından ötürü “Bağımlı” insanlardır ifadesini rehberlerin %67,9’u kabul etmezken, %32,1’i turlar için Hafif Engellileri bağımlı olduklarını kabul etmektedir. Bir diğer ifade olan hafif engelliler “Hiçbir işe yaramayan” insanlardır ifadesini rehberlerin %85,7’si kabul etmemiş, %14,3’ü bu durumu kabul etmiştir. Hafif Engelliler aileleri için “Utanç Kaynağıdır” ifadesine turist rehberlerinin 96,4’u katılmadığını bildirmiş, %3,6’sı ise bu durumu kabul etmiştir. Hafif Engellilerin “Sınanan” insanlar olduklarına dair ifadeye, turist rehberlerinin %57,1’i kabul etmediğini belirtmiş, %42,9’u kabul ettiğini söylemiştir. Hafif Engelli insanların durumlarına bağlı olarak “rahatsız” insanlar olduğunu belirten ifadeye rehberlerin %82,1’i katılmadığını belirtmiş, %14,3’ü bu durumu kabul etmişlerdir. Turist rehberleri hafif engelliler toplumda “ötekiler” ve “Sorunlu” olarak algılanmaktadır şeklindeki

iki ifadeye, %82,1'i kabul edilemez olarak beyanda bulunurken, %17,9'u bu durumu onaylamıştır. Soru formunda yer alan "Acınılan" ifadesi %57,1 kabul edilmemiş, %42,9 kabul edilmiştir. Hafif Engelliler toplumda "Dışlanmış" olarak algılanmaktadır ifadesini ise turist rehberleri %89,3 kabul etmezken, %10,7'si bu durumu kabul etmişlerdir. Turist rehberlerinin hafif engellileri toplum içerisinde "Alay edilen" olarak algılanmaktadır ifadesine %92,9 kabul edilemez olarak yanıtlarken son ifade olan Hafif Engelli insanları turlarda "Para Kaynağı" olarak görürüm ifadesine ise %100 olarak kabul edilemez olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 3 kapsamında turist rehberlerinin mihmandarlık yaptıkları turlarda karşılaştıkları **Ağır Engelli** durumunda olan insanlara karşı hizmet sunarken ya da sosyal hayatlarında algılarının belirlenmesi üzere elde edilen nitel araştırma verilerine yer verilmiştir. Bu kapsamda araştırmaya katılmayı kabul eden toplam 28 turist rehberinden %14,3'ü Ağır Engellileri "korunmaya muhtaç" olarak görmezken, %85,7'si korunmaya ihtiyaçları olduğunu düşünmektedir.

Tablo 3. Turist Rehberlerinin AğırEngelli Birey Algılarına İlişkin Frekans Tablosu

Ağır Engelli Bireyleri Nasıl Görüyorsunuz		n	%
Korunmaya Muhtaç	Kabul edilmeyen	4	14,3
	Kabul edilen	24	85,7
Dezavantajlı	Kabul edilmeyen	8	28,6
	Kabul edilen	20	71,4
Yüksek Maliyetli	Kabul edilmeyen	20	71,4
	Kabul edilen	8	28,6
Zor Harekete geçen	Kabul edilmeyen	8	28,6
	Kabul edilen	20	71,4
Bakıma Muhtaç	Kabul edilmeyen	6	21,4
	Kabul edilen	22	78,6
Bağımlı	Kabul edilmeyen	9	32,1
	Kabul edilen	19	67,9
Hiç İşe Yaramayan	Kabul edilmeyen	26	92,9
	Kabul edilen	2	7,1
Utanc Kaynağı	Kabul edilmeyen	28	100,0
	Kabul edilen	0	0

Sınanan	Kabul edilmeyen	19	67,9
	Kabul edilen	9	32,1
Rahatsız	Kabul edilmeyen	19	67,9
	Kabul edilen	9	32,1
Ötekiler	Kabul edilmeyen	20	71,4
	Kabul edilen	8	28,6
Sorunlu	Kabul edilmeyen	20	71,4
	Kabul edilen	8	28,6
Acınılan	Kabul edilmeyen	17	60,7
	Kabul edilen	11	39,3
Dışlanılan	Kabul edilmeyen	21	75,0
	Kabul edilen	7	25,0
Yetersiz	Kabul edilmeyen	18	64,3
	Kabul edilen	10	35,7
Küçümsenen	Kabul edilmeyen	25	89,3
	Kabul edilen	3	10,7
Alay Edilen	Kabul edilmeyen	24	85,7
	Kabul edilen	4	14,3
Para Kaynağı	Kabul edilmeyen	28	100

Ağır Engellilere yönelik “Dezavantajlılardır” ifadesini turist rehberlerinin %28,6’sı kabul etmezken, %71,4’ü dezavantajlı olduklarını düşünmektedir. Turist rehberleri “Ağır Engelliler turlar için yüksek maliyetlidir” ifadesini %71,4 kabul edilmez olarak görürken, %28,6 oranında kabul etmişlerdir. Ayrıca Turist rehberlerinin Ağır Engelliler turlarda “Zor harekete geçen” ifadesine % 28,6 oranında kabul etmediklerini belirtmiş, %71,4’ü bu durumu kabul etmiştir. Turist rehberlerinin %21,4’si Ağır Engellileri “Bakıma Muhtaç” olarak kabul etmezken, %78,4’ü onları bakıma muhtaç olarak görmektedir. Ağır Engellilerin durumlarından ötürü “bağımlı” insanlardır ifadesini turist rehberlerinin %32,1’i kabul etmezken, %67,9’u Ağır Engellileri bağımlı olarak kabul etmektedir. Bir diğer ifade olan Ağır Engelliler “Hiçbir işe yaramayan” insanlardır ifadesini turist rehberlerinin %92,9’u kabul etmemiş, %7,1’i bu durumu kabul etmiştir. Ağır Engelliler aileleri için “Utancı Kaynağıdır” ifadesine rehberlerin %100’ü katılmadığını bildirmiştir. Ağır Engellilerin dünyada “Sınanan” ve “Rahatsız” insanlar olduklarına dair ifadeye, turist rehberlerinin %67,9’u kabul etmediğini belirtmiş, %32,1’i kabul ettiğini belirtmiştir. Turist

rehberlerine yöneltilen Ağır Engelliler toplumda “ötekiler” ve “Sorunlu” olarak algılanmaktadır şeklindeki iki ifadeye ise %71,4’ü kabul edilemez olarak beyanda bulunurken, %28,6’sı bu durumu kabul edilir olarak nitelemiştir. Soru formunda yer alan “Acınılan” ifadesine turist rehberlerinin %60,7’si kabul etmezken, %39,3’ü kabul etmiş, Ağır Engelliler toplumda “Dışlanmış” olarak algılanmaktadır ifadesini ise %75’i kabul etmezken, %25’i bu durumu kabul etmiştir. Turist rehberlerinin Ağır Engellileri toplum içerisinde “Alay edilen” olarak algılanmaktadır ifadesine 85,7’si kabul edilemez olarak belirtirken, son ifade olan Ağır Engelli insanları turlarda “Para Kaynağı” olarak görürüm ifadesine ise %100 olarak kabul edilemez olduğunu belirtmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Engelliler dünya üzerinde diğerleri gibi sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal yaşam olanakları bakımından eşit erişim imkânlarına sahip değillerdir. İhtiyaç duydukları her türlü hizmetleri alamamakta ve günlük yaşam faaliyetlerinin genellikle dışında kalmayı tercih etmekte/ettirilmektedirler. Bu kapsamda engelli bireyler, sosyal dışlanmaya daha fazla maruz kalmamak, ailelerini ve çevrelerini korumak için sosyal iletişimden genellikle kaçınmaktadırlar. Yaşanan bu iletişim sorunları, çeşitli çevrelerce farkındalık çalışmaları ile giderilmeye çalışılsa da, engellilerin fiziksel, güvenlik ve sosyal ihtiyaçlarına erişilebilirlik, hala en önemli sorunlardan biridir. Hatta engellilerin özellikle turizm faaliyetlerinde karşılaştıkları temel problemlerin fiziki engeller ve iletişim engelleri olduğu görülmektedir (Darcy ve Taylor 2009: 419). Yapılan çalışmalar ile engelliler için mimari, konaklama ve ulaşım gibi fiziksel engeller ortadan kaldırılrsa da, diğer insanların engellilere olan davranış ve tutumlarından kaynaklı iletişim kaynaklı sorunlar devam etmektedir (Goodall, Pottinger, Dixon ve Russell, 2004). Bu anlamda iletişimde yaşanan sorunlar, fiziksel sorunlar gibi engellilerin karşılaştığı en başat sorunlarından biridir. Engellilerin iletişim kaynaklı karşılaştıkları zorluklar, turist kabul eden ülke için olumsuz bir imaj oluştururken, mevcut rakiplerine karşı dezavantajlı duruma düşürmektedir. Shaw-Lawrence (1999) yapmış oldukları araştırmada, turizm gelirlerinin artması için engelli bireylere hizmet edecek nitelikli işgörene sahip olunmak, ülke turizm gelirlerine olumlu katkı sağlayacağını belirtmişlerdir. Westcott (2004) ise yapmış olduğu çalışmasında, engelli bireylerin güzel iletişim sağlayabildikleri destinasyonlara ve ziyaret yerlerine bağlı kaldıklarını bu bakımdan da sadık tüketiciler halini aldıklarını belirtmiştir.

Birleşmiş Milletler Engellilerin Hakları Sözleşmesi'nin (CRPD) yürürlüğe girmesinin ardından engellilik ve insan hakları konuları üzerinde daha fazla durulmaya başlanmıştır (WRD, 2011). Ancak tüm bu iyileştirmelere rağmen engellilere, toplum içerisinde diğer insanlara göre farklı davranmak ve hissettirmek de memnuniyetten ziyade, hizmet sektörü açısından genel memnuniyeti azaltarak, turistik deneyime ekstra bir stres boyutu eklemektedir. Yani bu durum, engelli bireyler üzerinde ekstra bir reaksiyon yaratmaktadır (Darcy, ve Taylor, 2009, Darcy, 2012). İşte bu sebepten dolayı bu çalışma, turist rehberlerinin hafif ve ağır engelli turist algılarının belirlemeyi amaçlamıştır. Elde edilen veriler kapsamında 28 turist rehberi, ağır engelli turistleri, hafif engelli turistlere göre daha fazla *korunmaya muhtaç* olduğunu belirtmişlerdir. Engelliler turistik aktiviteler için "yüksek maliyetlidir" ifadesinde turist rehberleri ağır engellileri daha yüksek maliyetli olduğunu belirtmişlerdir. Turist rehberleri hafif engellilerin, ağır engellilerden daha kolay harekete geçebileceğini belirtmişlerdir. Engelliler *sosyal yaşamları içerisinde bakıma muhtaç olarak kabul edilirler* ifadesinde turist rehberleri Ağır engellileri hafif engelliler göre daha fazla bakıma muhtaç olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Engelliler *sosyal yaşamlarında ve turlarda, birine bağımlıdırlar* ifadesinde turist rehberleri ağır engellileri, hafif engellilere göre daha fazla bir yardımcıya bağımlı olduğunu belirlenmiştir. Engellilerle ilgili olarak turist rehberlerine soru seti içerisinde sorulan "*engelliler çevresi için utanç kaynağıdır*" ifadesi turist rehberlerin neredeyse tamamı engellerle ilgili böyle bir algılarının olmadığını belirtmişlerdir. Turist rehberleri, engelliler toplumda "öteki olarak algılanmaktadır" ifadesine genel olarak katılmadıklarını belirtmişlerdir. Soru formunda rehberlere yöneltilen "*engelliler sorunludur*" ifadesinde ağır engellileri hafif engellilere göre daha fazla sorunlu olduğu ifade etmişlerdir. Son olarak turist rehberleri, hizmet sundukları engellileri hiçbir zaman *para kaynağı* olarak görmediklerini belirtmişlerdir.

Teknolojinin gelişmesiyle yaşanan toplumsal dönüşüm, toplumlarını yaşam biçimlerini ve maddi durumlarında ciddi anlamda değişimler meydana getirmiş, bu durum daha çok engelli bireylerin yaşam kalitelerinde yükseltmiştir. Dünya üzerinde 1 milyar, Türkiye ölçeğinde ise toplam nüfusun yüzde onu kadar yani yaklaşık 8 milyonluk bir engelli nüfusu bulunmaktadır. Abraham Maslow'un motivasyon teorisinin sosyal ihtiyaçlar boyutunda, rekreasyonel faaliyetlerde

bulunmak, alışveriş yapmak, turizm faaliyetlerine katılmak ve turistik hizmeti tüketmek engellilerin sağlığı ve refahı için önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda son yıllarda yapılan girişimler sayesinde, engelli turist pazarı, toplam turizmin büyük bir yüzdesini oluşturmaya başlamış ve küresel olarak da hızla büyümektedir (Chikuta, Kabote, ve Chikanya, 2017: 130). Bu konuda yaşanan hızlı rakamsal büyümeler, tüm dünya ören yerlerinin ve turistik tesislerin engelli bireylerin ulaşımına uygun olması yani fiziksel iyileştirme için kamu ve özel teşebbüsleri yönlendirmek ve farkındalık yaratmak üzere çok sayıda bilimsel çalışma (Zengin ve Eryılmaz, 2013; Başarangil, 2014; Şen vd., 2014; Boyacıoğlu ve Çağlar, 2014; Serçek ve Serçek, 2014; Albayrak, 2014; Aslan ve Güneş, 2014; Bulgan 2015; Telliöğlü ve Tekin, 2017) yapılmasına kaynaklık etmektedir. Ancak turizm araştırma alanı içerisinde turistik hizmet veren işgörenlerin, engellilere yönelik davranış ve iletişim algılarını belirlemek üzere yapılmış (Kozak ve Tutar 2014; Chikuta, Kabote, ve Chikanya, 2017) oldukça az çalışma olduğu görülmektedir. Bu bağlamda alanyazındaki araştırmaların, engelli turistlerine yönelik sadece destinasyon ve tesis deneyimine yönelik algı çalışmaları olduğu görülmektedir. Rehberli turlara katılan engelli turistler ile rehber arasındaki etkileşime ilişkin olarak, turist rehberlerinin engelli algısını ne olduğuna dair alanyazında araştırma eksikliği bulunduğu düşünülmektedir (Overend, 2012). Bu durumdan ötürü engelli turistlere hizmet sunan turist rehberlerinin, engelli bireyler ile ilgili algı ve deneyimleri hakkında çok az şey bilinmektedir (Chikuta, Kabote, ve Chikanya, 2017: 130). Engelli turistlerin yeteri kadar rehberli turlara katılım sağlayabilmeleri için sektörde hala eğitim eksikliği bulunduğu düşünülmektedir. Klasik eğitim anlayışı içerisinde turist rehberleri, eğitim süreleri boyunca otantik rehberlik hizmeti sunmalarını sağlayacak bilgilerle donatılmaktadırlar. Chikuta vd., (2017)'nin yapmış olduğu *Tour Guides Expreinces With Tourist With Disabilities* adlı çalışmada; turist rehberlerinin, engelli turistlere hizmet vermekte bilgi yetersizliğinden dolayı doğaçlama yaparak hizmet verdiğini ve tam anlamıyla yardım edemediklerini belirlemiştir. Elde edilen bulgulara göre engelli turistlere hizmet vermenin, turist rehberleri için sevinçten daha fazla üzüntüyle sonuçlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamda turist rehberleri eğitilmiş ve engelli turistlere hizmet verebilecek liyakatte bilgilerle donatılmış olması, her iki taraf için de memnuniyet sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda Schitko (2009)

Yeni Zellanda'da yapmış olduğu araştırmasında engelli turistlerin karşılaştığı iletişim engellerine karşı, turizm bölümü öğrencilerinde öğretim programının içerisinde yapılan değişikliklerle engellilere karşı olumlu tutum değişiklikleri kazandırılması amaçlanmıştır. Verilen eğitim sonunda öğrencilerde engelli turist karşı olumlu bir algı olduğu gözlenmiştir. Bizjak vd., (2011) yaptığı araştırmada, engelli bireylere yönelik turizm öğrencilerinde davranışsal ve iletişim algısı oluşturmak oldukça önemli olduğunu vurgulamışlar, Bu bağlamda otantik turist rehberliği öğretim programlarının yeniden düzenlenerek doğru engelli algısının sağlanabileceği düşünülmektedir.

Engelli bireylerin yaşamını daha da kolaylaştırmak ve sosyal yaşama uyum sağlamalarına yardımcı olmak amacıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında yapılacak bir protokol ile özel öğretim ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim alan her türlü engelli için turist rehberlerinin yılda en az bir gün ücretsiz olarak rehberlik hizmeti vermesi sağlanabilir. Hürriyet (2017) Gazetesinin yapmış olduğu habere göre Türkiye'de toplam 2,178 adet Özel Öğretim Ve Rehabilitasyon Merkezi bulunmaktadır. Bu merkezlerin sayısı ile TUREB'e kayıtlı toplam 10,809 (TUREB, 2019) turist rehberi sayısı düşünüldüğünde, her bir rehabilitasyon merkezinde bir turist rehberi görevlendirilmesi ve uygulama yapması kolaylıkla sağlanabilir. Böylece mesleki eğitim bağlamında turist rehberlerinin engellileri tanımaları, etkileşime girmeleri ve uygulama şansı elde edebileceği önerilmektedir. Bu durum ayrıca rehabilitasyon merkezindeki engelli bireylere önemli olduklarını hissettirerek hem normal hayata uyum sağlamalarını hem de rehabilitasyon sürecine olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda Chikuta vd. (2017: 138)'nin yapmış olduğu; "Tur rehberleri, engelli turistlerin nasıl tedavi edileceğine dair gerekli bilgileri kendileri ile donatan eğitim programlarına sahip olmalıdır" önermesi yukarıdaki öneriyi desteklemektedir. Bu bakımından turist rehberliği öğretim programlarının bu önerme çerçevesinde yeniden dizayn edilmesi ya da engelli birey algısının oluşturulması oldukça önemlidir.

2013 yılında turist rehberliği meslek yasası çıkmadan önce aktif çalışmak isteyen turist rehberleri, zorunlu seminerlere katılmaktaydılar. Ancak bu uygulama 2013 yılından bu yana yapılmamaktadır. Bu uygulamaya tekrar

dönülerek, turist rehberlerine yaygın eğitim süreci içerisinde engelli kimdir, çeşitleri nelerdir, engelli iletişimi, engel türlerine göre rehberlik konularında uzun soluklu eğitimler verilebilir. Verilen eğitimler sonunda bu alanda hizmet verecek turist rehberleri için **Engelli Turist Rehberliği** tanımı kullanılabilir. Engelli bireylere hizmet verecek turist rehberlerini bir tanım ile açıklamak gerekirse; faaliyet gösterdiği destinasyonda, engel duruma göre engelli turistlere ve refakatçilerine engelsiz müze, ören yeri, tarihi yapı vb. alanlarda yol gösteren bilgi veren turist rehberlerinin verdiği hizmet; **Engelli Turist Rehberliği** olarak tanımlanmaktadır.

Son olarak dünyada büyük bir engelli nüfusunun var olması ve engellilerin diğer bireyler gibi tüm sosyal faaliyetleri gerçekleştirme isteği, turist rehberlerinin hem psikolojik hem de pedagojik olarak **Engelli Turist Rehberliği** üzerine çalışma yapmaları, turist rehberliği mesleğinin gelecek projeksiyonu açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- 5378 Sayılı Kanun (2005). Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 7 Temmuz 2005 tarih ve 25868 sayılı Resmi Gazete
- 6462 sayılı Kanun (2013). *Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*, 3 Mayıs 2013 tarih ve 28636 sayılı Resmi Gazete
- Albayrak, A. (2014). Fiziksel Engelli Bireylerin Restoranlarda Karşılaştıkları Ergonomik Sorunlar, *15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm*, 13-16 Kasım, 1176-1191, 62-77.
- Ap, J. and Wong, K.K.F. (2000). Case Study on Tour Guiding: Professionalism, Issus and Problems, *Tourism Management*, 22, 551-563.
- Artar, Y. ve Karabacakoğlu, Ç. (2003). *Türkiye’de Özürlüler Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Olarak Konaklama Tesislerindeki Alt Yapı Olanaklarının Araştırılması*, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi
- Aslan, E. ve Güneş, G. (2014). Avrupalı Seçkin Destinasyonlar (EDEN) Kapsamında Engelsiz Şehirler ve Turizm: Ulusal Yazılı Medyada Engelsizlik Üzerine Bir Tarama, *15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm*, 13-16 Kasım, 1-15
- Aslan, M. ve Şeker, S. (2011). Engellilere Yönelik Toplumsal Algı Ve Dışlanmışlık Siirt Örneği. *III. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 449-463.
- Başarangil, İ (2014). Erişilebilir Turizm Destinasyonları İçin Uygulanabilecek Düzenlemeler Örnek Destinasyonlar, *15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm*, 323-337
- Baykan, Z. (2000). Özürlülük, Engellilik, Sakatlık Nedenleri Ve Korunma, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi (STED)*, 9(9).
- Bizjak, B., Knezevic, M. and Cvetreznik, S. (2011) Attitude Change Towards Guests with Disabilities Reflections from Tourism Students, *Annals of Tourism Research*, 38(3), 842– 857.
- Boyacıoğlu, E. ve Çağlar, S. (2014). Engellilerin Turizm Hizmetlerine Erişilebilirlikleri, *15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm*, 13-16 Kasım, 1176-1191, 92-108
- BRAM, (2016). *Ortopedik Engelli Bireyler, Bergama Rehberlik Ve Araştırma Merkezi*, http://bergamaram.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/35/04/964487/dosyalar/2016_06/14102042_33ortopedikengellibireyler.pdf,

- Bulgan, G. (2015). Dünyada Ve Türkiye De Engelli Turizmi İle İlgili Yapılan Çalışmalar, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, 102-125.
- Caldwell, L.L. and Gilbert, A.G. (1990). Leisure, Health And Disability: A Review And Discussion. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 9(2), 111-122
- Cameron, B. Darcy, S. and Foggin, E. (2003). *Barrier-Free Tourism For People With Disabilities in The Asian And Pasific Region*, New York: United Nations Publications.
- Cavkaytar, A. (2018). Özel Öğretimde Temel Kavramlar, *Edt: Odabaşı, H.F. Özel Eğitim Ve Eğitim Teknolojisi-Kuramdan Uygulamaya*. İstanbul: Pegem Yayınevi.
- Chang, T., Kung, SH. and Luh, D. (2012). The Innovative Service Model: A Study on Tour Guide Service in Taiwan by ICT Application, *Academic Research International*, 2(1), 192-198.
- Chang, Y.C. and Chen, C.F. (2011). Identifying Mobility Service Needs For Disable Dair Passengers. *Tourism Management*, 32, 1214-1217.
- Chikuta, O., Kabote, F. and Chikanya, N. (2017). Tour Guides Experiences With Tourists With Disabilities. *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 8(2), 130-139.
- Chilembwe, J.M. and Mweiwa, V. (2014). Tour Guides: Are They Tourism Promoters And Developers? Case Study Of Malawi. *International Journal of Research in Business Management*, 2(9), 29-46.
- Cimacio, B.C., Pormentrira, D.B.C., Reside, O.H. and Nullar, M.B. (2009). *Tour Guiding in Baguio City: Perspectives from Three Stakeholders Groups*, Philippines: University of the Cordilleras
- Çağlar, S. (2009). *Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Darcy, S. (2012). (Dis)Embodied Air Travel Experiences: Disability, Discrimination And The Effect Of A Discontinuous Air Travel Chain. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 19, 1-11
- Darcy, S. and Taylor, T. (2009). Disability Citizenship: An Australian Human Rights Analysis of the Cultural Industries, *Leisure Studies*, 28(4), 419-441.
- Darcy, S. ve Daruwalla, P.S. (1999). The Trouble with Travel: People with Disabilities and Tourism, *Social Alternatives*, 18(1), 41-47

- Demir, G. (2000). Hastanelerdeki Hastalara Ve Uzun Süreli Bakım Tesislerindeki Yaşlılar İle Engellilere Hizmet Sunan Kütüphaneler İçin Kılavuz, *Türk Kütüphaneciliği*, 30(2), 282-318.
- DİE, (2002) *Türkiye Özürlüler Araştırması*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Goodall, B., Pottinger, G., Dixon, T. and Russell, H. (2004). Heritage property, tourism and the UK Disability Discrimination Act. *Property Management*, 22(5), 345-357.
- Gül, İ.I. (2006). *Fiziksel Engellilerin Uluslararası Hukukta Korunması ve Uluslararası Standartların İç Hukuka Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Hasırcıoğlu, A. (2006). İşverenlerin Özürlü İstihdamına Yaklaşımı (Sakarya Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Hettiarachchi, P.P. (2011). *Tour Guiding*. <http://www.lankayoursnmine.com/NTGL/PDF/Exam%20Paper%20II/Tourism/Mr.P.P.Hettiarachchi%20-%20Guid%20Note%20&%20Map.pdf>.
- Heward, W.L. (2013). *Exceptional Children: An Introduction To Special Education* (10th ed.) Upper Saddle River, N. J.: Pearson.
- Huh, C. and Singh, A.J. (2007). Families Travelling With A Disabled Member: Analysing The Potential of An Emerging Niche Market Segment. *Tourism and Hospitality Research*, 7(3-4), 212-229.
- Hürriyet, (2017). *Türkiye Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi*, <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/ozel-egitim-ve-rehabilitasyon-merkezi-sayisi-2-bin-178-40603781>
- İnan, S., Peker, G.C., Tekiner, S., A.F. ve Dağlı, Z. (2013). Engellilik, Türkiye'de Engellilerin Durumu ve Sağlık Hizmet Sunumuna Bir Bakış, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 12(6), 723-728.
- Koca, C. (2010). *Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu*, İstanbul: Dünya Engelliler Vakfı.
- Kozak, M.A. ve Turan, A. (2014). Engelliler Ve Turizm: Engelli Bireylerin Ve Seyahat Acentası Yöneticilerinin Algılamaları, 15. *Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm*, 13-16 Kasım, 1176-1191.
- Lee, B.K., Agarwal, S. and Kim, H.J. (2012). Influences Of Travel Constraints On The People With Disabilities Intention To Travel: An Application Of Seligman's Helpless Nesstheory. *Tourism Management*, 33, 569-579.

- Mak, A., Wong, K. and Chang, R. (2011). Critical Issues Affecting the Service Quality and Professionalism of the Tour Guides in Hong Kong and Macau, *Tourism Management*, 32(6), 1442-1452.
- McKercher, B. Packer, T., Yau, M.K. and Lam, P. (2003). Travel Agents As Facilitators or Inhibitors Of Travel: Perceptions Of People with Disabilities. *Tourism Management*, 24, 465- 474.
- MEB, (2009). *Dil ve Konuşma Güçlüğü, Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı, https://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2016_hbo_program_modulleri/G%C3%B6rmeengelliler.pdf
- MEB, (2013a). *Görme Engelliler, Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı, https://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2016_hbo_program_modulleri/G%C3%B6rmeengelliler.pdf
- MEB, (2013b). *Bedensel Ve Süreğen Hastalıklar, Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı, https://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2016_hbo_program_modulleri/G%C3%B6rmeengelliler.pdf
- MEB, (2014). *Özel Eğitim, Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı, https://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2016_hbo_program_modulleri/G%C3%B6rmeengelliler.pdf
- MEB, (2016). *İşitme Engelliler, Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı, https://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2016_hbo_program_modulleri/G%C3%B6rmeengelliler.pdf
- MEB, (2018). *Milli Eğitim Bakanlığı, Özel eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*
- Michailakis, D. (2003). The Systems Theory Concept Of Disability: One is Not Born A Disabled Person, One is Observed To Be One. *Disability & Society*, 18(2), 209-229.
- NOG, (2019). *Northern Officer Group, Disability Studies*, <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Ob2FQN0vCM0J:https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/Northern-Officers-Group-defining-impairment-and-disability.pdf+&cd=3&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>
- Okur, N. ve Erdugan Erbil, F. (2010). Sosyal Haklar Ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme. *II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 245-263.
- Overend, D. (2012). Performing Sites: Illusion and Authenticity in the Spatial Stories of the Guided Tour. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 12(1), 44-54

- Özgökçeler, S. ve Alper, Y. (2010). Özürlüler Kanunu'nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi, *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-54.
- Özsan, M. ve Hasret, F. (2017). Görme Engelli Bireylerin Günlük Yaşamını Kolaylaştırmak Adına bir Önerme: Braille Alfabeli Giysiler, *Journal of Engineering Sciences and Design*, 5, 89-94,
- Öztürk, M. (2011). *Türkiye'de Engelli Gerçeği*, İstanbul: MÜSİAD Cep Kitapları, Ajans Vista Matbaacılık.
- Pagan, R. (2012). Time Allocation in Tourism For People With Disabilities, *Annals of Tourism Research*. 39(3), 1514-1537.
- Rabotić, B. (2010). Tourist Guides in Contemporary Tourism. *In International Conference On Tourism And Environment*, 353-364.
- Rimmer, J.H., Riley, B., Wong, E., Rauworth, A. and Jurkowski, J. (2004). Physical Activity Participation Among Persons With Disabilities. *American Journal of Preventive Medicine*, 26(5), 419-425
- Sandaruwani, J.R.C. and Gnanapala, W.A.C. (2016). The Role Of Tourist Guides And Their Impacts On Sustainable Tourism Development: A Critique on Sri Lanka. *Tourism, Leisure and Global, Change*, 3, 62-73.
- Schitko, D. (2009). *Can Attitudinal Barriers Relating To Physical Disabilities Be Modified With Argeted Education?*, Auckland University of Technology, School of Hospitality and Tourism, New Zealand.
- Serçek, G.Ö. ve Serçek, S. (2014). *Engellilerin Tatil Alışkanlıkları ve Seyahat Engelleri*, 15. Ulusal Turizm Kongresi, Engelsiz Turizm, 13-16 Kasım, 1176-1191, 78-91
- Seyyar, A. (2006). *Özürlülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları*, Sakarya: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Shaw-Lawrance, P. (1999). Enabling The Disabled, *Travel Weekly*, 59(91).
- Son, A.(2010). *Developing A Barrier-Free Tourism:Making A City Of Guangzhou A Better Tourism Destination For All*, Hong Kong, S.N.
- Subaşıoğlu, F. (2008). Üniversitelerin Bilgi Ve Belge Yönetimi Bölümlerinin Engellilik Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma, *Bilgi Dünyası*, 9(2), 399-430.
- Şen, N., Yetim, A.Ç. ve Bilici, N. (2014). Kültür Varlıkları Ve Müzelerin Engelli Turist Ziyaretine Uygunluğunu Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 1-16.

- Şişman, Y. (2012). Özürlülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(28), 69-85.
- TDK (2019). *Maluliyet*, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/>
- Tellioğlu, S. ve Tekin, M. (2017). Engelli Turizminin Pestel Analizi Kapsamında İncelenmesi, *Uluslararası Turizm Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2, 77-98.
- TUREB, (2019). *Turist Rehber Odalarına Göre Turist Rehberi Sayıları*, <http://tureb.org.tr/tr/RehberIstatistik/>, Erişim Tarihi (08.04.2019)
- TÜİK, (2011). *Türkiye Engelli Araştırması*, https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017
- Vila, T.D., Darcy, S. and González, E.A. (2015). Competing For The Disability Tourism Market–A Comparative Exploration Of The Factors Of Accessible Tourism Competitiveness in Spain And Australia. *Tourism Management*, 47, 261-272.
- WA Disability Services Act (1993). *About Disability*, <http://www.disability.wa.gov.au/>
- Westcott, J. (2004). *Improving Information On Accessible Tourism For Disabled People. The European Commission*. http://ec.europa.eu/enterprise/services/tourism/policy-areas/doc/improving_accessibility_en.pdf: Erişim Tarihi (24.04.2019).
- WHO, (1980). *International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps*, Geneva
- WHO, (2008). *World Health Organization, Commission On Social Determinants Of Health. Closing The Gap in A Generation: Health Equity Through Action On The Social Determinants Of Health*. Geneva, World Health Organization.
- WHO, (2011). *World Health Organization, Understanding Disability*, https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/chapter1.pdf, Erişim Tarihi (24.04.2019).
- WRD, (2011). *World Report on Disability, Malta: WHO Library Cataloguing in Publication Data*.
- Wu, N and Haywood, K.M. (2001). *The Need For Cultural Brokerage: A Study Of Canadians Visiting China And The Tour Operators Who Facilitate Trips*; Travel And Tourism Research Association, Niagara Falls.
- Yarcan, Ş. (2007). Profesyonel Turist Rehberliğinde Mesleki Etik Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme, *Anatolia, Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 33-43.
- Yau, M.K., McKercher, B. and Packer, T.L. (2004). Travelling with a disability: More than an Access issue, *Annals of Tourism Research*, 31(4), 946-960.

- Yaylı, A. ve Öztürk, Y. (2006). Konaklama İşletmeleri Yöneticilerinin Bedensel Engelliler Pazarına Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 87-97.
- Yu, X., Weiler, B. and Ham, S. (2002). Intercultural Communication And Mediation: A Framework For Analysing The Intercultural Competence Of Chinese Tour Guides. *Journal of Vacation Marketing*, 8(1), 75-87.
- Zengin, B. ve Eryılmaz, B. (2013). Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının Değerlendirilmesi. *International Journal of Economic & Administrative Studies*, 6(11). 51-73

KÜLTÜRE ÖZGÜ ÇOCUK OYUNLARININ İNCELENMESİ ÖRNEKLERİYLE LAZ KÜLTÜRÜ: RİZE ARDEŞEN ÖRNEĞİ

Ebru Hasibe TANJU ASLIŞEN¹

Öz

Kültür, kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşatılmakta, kültürel kodlar aracılığıyla nesilden nesile iletilmekte ve bu kodlar arasında çocuk oyunları da önemli bir tutmaktadır. Oyunlarında, içinde yaşadıkları toplumun sosyal-kültürel unsurlarını yansıtan çocuklar, bu sayede hem sosyal ilişkilerinin kuvvetlenmesine hem de kültürel sürekliliğin devamına katkıda bulunurlar. Ancak yaşam koşullarının hızla değiştiği günümüzde, yaşanan şartlara bağlı olarak geleneksel kültürler gibi bu kültürlere özgü oyunlar da yavaş yavaş unutulmaya başlamış, yerlerini bilgisayara ve internete bağlı oyunlara bırakmıştır. Bu durum Laz kültüründe de benzerlik göstermektedir. Horonları, tulumları, fıkraları aklımıza ilk gelen kültürel motifleri olsa da oynanış biçimleriyle, kullanılan malzemeleriyle, sosyal katılımın çeşitliliğiyle, dilsel farklılıklarıyla Laz kültürüne özgü dikkat çeken çocuk oyunları da bulunmaktadır. Konuyla ilgili yazılı kaynakların azlığı da dikkate alınarak planlanan bu çalışmada amaç, etnik kimliğe odaklanmadan Lazlar arasında farklı oynanış şekillerini barındıran oyunlar ile sadece Laz kültürüne özgü çocuk oyunlarından birkaçının içeriklerini, oynanış şekillerini, oyunlarda kullanılan oyuncakları/araç-gereçleri örneklerle detaylandırmaktır. Bu amaçla çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmış ve sohbet tarzı görüşme yaklaşımıyla kültüre özgü örnek çocuk oyunlarına ulaşılmıştır. Gönüllü beş katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmeler esnasında ses kayıtları alınmış ve elde edilen bilgiler daha sonra yazılı metin haline getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Laz Kültürü, Çocuk, Oyun, Oyuncak.*

¹ Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, E-posta: ebru.aslisen@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3306-2438

TANJU ASLIŞEN, E H.(2021). Kültüre Özgü Çocuk Oyunlarının İncelenmesi Örnekleriyle Laz Kültürü: Rize Ardeşen Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(52), 605-630. DOI: 10.21560/spcd.vi.717319

REVIEW OF CULTURE-SPECIFIC CHILDREN'S GAMES SPECIFIC EXAMPLES FROM LAZ CULTURE: RİZE ARDEŞEN SAMPLE

Ebru Hasibe TANJU ASLIŞEN¹

Abstract

Culture is transmitted through generations via cultural codes. Children's games play an essential role in these cultural codes. Children reflect the social-cultural elements of society and contribute to the social relations and cultural continuity in this way. However, in today's rapidly changing world and culture-specific games have left their places to computer and internet games, which is what has happened in the Laz culture as well. Although the Laz culture reminds us of cultural motifs such as horon (the folk dance of the black sea region), bagpipes and jokes first, it also has children's games with different styles, materials, diversity of social participation, and linguistic differences. The aim of this study, considering the scarcity of written resources on the subject, is to examine the content, gameplay, toys/equipment used in the games, which contain different forms of gameplay among Laz people, without focusing on ethnic identity. For this purpose, the interview technique, a qualitative data collection method, was used in the study. During the interviews with five volunteers, voice recordings were taken, which were later transcribed into written text.

Key Words: *Laz Culture, Children, Play, Toys.*

GİRİŞ

Kültür kavramına ilişkin bilinen en eski, bütüncül ve belki de en iyi tanım Taylor (1871) tarafından yapılmış ve “bir toplumun üyesi olarak insanoglunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek, görenek vb. yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün” şeklinde ifade edilmiştir. Murdock (1950), kültürü öğrenilen, tarihi, toplumsal ve sürekli olan, ihtiyaçları karşılayan ve doyum sağlayan, değişim gösteren, bütünleş-tiren, ideal veya idealleştirilmiş kurallar sistemi olarak tanımlamıştır (Akt. Güvenç, 2018, s. 103). Sosyal antropolojiye ve kültür antropologlarına yön veren bu ifadelerin ışığında gerçekleştirilen güncel bir tanımda ise Tayeb (1992), kültürü, bir topluluk tarafından öğrenilmiş, okul, aile, eğitim ve toplum içerisinde paylaşılmış, onların maddi ve manevi yaşam tarzlarını etkileyen, tarih boyunca gelişmiş değerler, tutumlar ve anlamlar bütünü olarak belirtmektedir (Akt: Yeşil, 2013, s. 54). Kulaktan kulağa veya kuşaktan kuşağa aktarılarak üretilen, yaşatılan ve gelecek kuşaklara devredilen kültürel miras, kültürel kodlar aracılığıyla nesilden nesile iletilmekte (Oğuz, 2016, s. 63), bu kodlar arasında çocuk oyunları da önemli bir yer tutmaktadır (Türkmen, 2012, s. 142).

Çocuğun dünyayı tanıma ve deneyimleme aracı olan oyun, karmaşık doğasına rağmen bilim insanlarının üzerinde fikir yürüterek sınırlarını çizmeye çalıştıkları önemli bir konudur. Piaget, Erickson, Freud, Montessori ve Vygotsky gibi kuramcılarının ileri sürdükleri görüşlerin ortak noktası ise, çocuğun gelişimine, ilgisine, ihtiyacına, yeteneklerine ve yüksek yararına yönelik bir ortam içerisinde büyümesinin ve gelişmesinin sağlanmasıdır ki bu ortam çocuğun en aktif olduğu oyun ortamıdır (Tuğrul, 2018, s. 12). Çocuğun duygularını ve düşüncelerini rahatlıkla dışa yansıtılabildiği, çevresindekilerle kolay iletişim kurabildiği, bir şeyi yapabilme cesareti gösterebildiği, karşılaştığı problemleri çözme becerisini kazanabildiği ve bunları

gerçekleştirirken eğlendiği, öğrendiği, sosyalleştiği oyun ortamları, çocuğun bütüncül olarak gelişimini destekler.

OYUN VE ÇOCUĞUN GELİŞİMİNE KATKILARI

Çocuk oyun oynarken analiz etme, karar verme, problem çözme, öz-kontrol becerilerini kullanma, hayal etme ve hayallerini ifade etme gibi *bilişsel gelişimine* yönelik becerilerini desteklemekte, zekâsını kullanmayı, çevresini keşfetmeyi, merak duygusunu tatmin etmeyi, mantık yürütmeyi ve seçim yapmayı öğrenerek boyut, renk, sayı, şekil, konum, ağırlık, derinlik vb. çok sayıda kavramı tanıma, tanımlama, ayırtetme, eşleştirme, sıralama, serileme ve genelleme bilişsel süreçlerinin takibiyle içselleştirmektedir (Bekmezci ve Özkan, 2015, s. 85; Pehlivan, 2016, s. 3282; Aşık Öztürk, 2018 s. 28-30). *Sosyal-duygusal gelişim* açısından çocuk, oyunlarda toplumsallaşmayı, yardımlaşmayı, paylaşmayı, işbirliği kurmayı, sıra beklemeyi, sorumluluk almayı, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı duymayı, kendi hak ve özgürlüklerini korumayı öğrenmekte (Çelebi Öncü ve Özbay, 2008, s. 12-13; Bekmezci ve Özkan, 2015, s. 83-85), içinde yaşadığı topluma ait kültürel değerler, kurallar ve yerine getirmesi gereken sorumluluklar hakkında fikir sahibi olmaktadır. Oyun sırasında çocuk ait olma, önemsenme, kabul edilme, sevgi ve saygı görme vb. sosyal becerilerini geliştirirken, üzülme, sevinme, mutlu olmak, kızmak, korkmak, kıskanmak, merak etmek gibi birçok duygu ile tanışmaktadır. Bağlanma, güven duyma, riskleri fark etme, çevresindekilere karşı olumlu duygu ve tutum sergileme de oyun sırasında pekiştirilen beceriler arasında yer almaktadır (Tuğrul, 2018, s. 18). Oyunlarda kullanılan tekerlemeler, sayışmalar, ses-sözcük tekrarları çocukta dil bilincinin oluşmasına, sözcük dağarcığının zenginleşmesine, duygu ve düşüncelerini doğru, düzgün ve rahat bir şekilde ifade edebilmesine, dinleme ve anlama becerilerinin gelişmesine olanak sağlamakta, *dil*

gelişiminin hızlanmasıyla birlikte dil üzerindeki hakimiyetin artarak, etkili iletişim becerilerinin desteklenmesine katkıda bulunmaktadır (Bekmezci ve Özkan, 2015, s. 85; Pehlivan, 2016, s. 3283). Bunun yanı sıra oyun yoluyla eşgüdüm ve denge sağlayan, esneklik, kuvvet, dayanıklılık ve çeviklik kazanan çocuk, *psiko-motor gelişim* açısından da desteklenmekte, ince ve kaba motor becerilerde yetkinleştikçe, kendisini daha iyi tanımakta ve kontrolünü fark edebilmektedir. Atlama, zıplama, koşma, bisiklete binme, iple-topla-çemberle oynama, çizme, kesme, boyama, yırtma, yapııştırma etkinlikleri sayesinde tüm vücut ve el koordinasyonuna yönelik becerileri gelişmekte, solunum, dolaşım, sindirim gibi vücut sistemlerinin düzenli çalışması sağlanırken, obezitenin önüne geçilebilmekte ve kas-iskelet sistemi güçlenmektedir (Whitebread vd., 2017, s. 8; Tuğrul, 2018, s. 16).

KÜLTÜR VE OYUN

Kültürün oyun biçimleri altında ve oyun ortamında geliştiğini düşünen Huizinga (2017), toplumun hayatı ve dünyayı yorumlama biçimlerini oyunlarda ifade ettiğini dile getirmektedir. Erken dönemde zamanlarının çoğunu oyun oynayarak geçiren çocuklar, içinde yaşadıkları toplumun sosyo-ekonomik koşullarına ve kültürel değerlerine bağlı olarak, oyunlarını farklılaştırmakta, çeşitlendirmekte ve kültüre özgü bir yapı oluşturarak hem sosyalleşmekte hem de kültürel açıdan sürekliliğin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Gaskins vd., 2007, s. 179; Göncü vd., 2007, s. 155). Farklı kültürlerle gerçekleştirilen oyun araştırmaları, çocuk oyunlarının sıklığını, süresini ve doğasını etkileyen bağlamsal etmenlerden bazılarının yetişkin rol modelleri, oyuna yönelik tutumlar, oyuncaklar ve oyun arkadaşları ile zaman ve oyun ortamı olduğunu vurgulamaktadır. Oyuna verilen değer ve gösterilen tepkilerin farklı kültürlerde değişiklik sergilediği belirtilen çalışmalarda, çocuğun kültürüne ilişkin özellikleri, oyunlarında yeniden ürettiği ve inşa ettiği ifade edilmektedir (Gaskins vd., 2007, s. 181;

Gosso & Almeida Carvalho, 2013, s. 2-3). Yaşanılan kültüre özgü öğeleri anlamak ve oyunların oluş şekillerini açıklamak için oyunları etkileyen bağlam (çevresel uyaranlar ve kısıtlamalar), aile tutumları, anne-babanın değer yargıları, kullanılan teknoloji, sosyo-ekonomik koşullar, yaşanılan toplumun inançları ve gelenekleri gibi kültürü oluşturan değişkenlerin bilinmesi büyük önem taşımaktadır (Kurt, 2015, s. 20).

Günümüzde modern yaşam koşulları, şehirleşme ve teknolojiye bağlı olarak değişen şartlar, geleneksel kültürler gibi bu kültürlere özgü oyunların da unutulmasına yol açmakta, yerlerini özellikle bilgisayar ve internete bağlı oyunlara bırakmaktadır. Sanayileşme ve şehirleşme ile ortaya çıkan oyun ve oyuncak kültüründeki bu köklü değişiklikler, çocukları başkalarıyla oynamak yerine dijital nesnelere oynamaya yönlendirmekte, oyun kültüründeki değişimin yönü, toplumsal oyuncudan, tek başına oyun tüketicisine doğru yönelmektedir (Akt: Artar, 2004, s. 82). Laz kültüründe de çocuk oyunlarının geleneksel yapıları ve özellikleri, teknoloji çağının rüzgarına kapılarak unutulmaya yüz tutmuştur.

LAZ KÜLTÜRÜ VE ÖRNEKLERİYLE ÇOCUK OYUNLARI

Dilleri, kültürleri ve tarihleriyle Kafkasyalılık özelliği taşıyan Lazlar, günümüzde Türkiye ile Gürcistan sınırları içinde kalan Doğu Karadeniz ve Güney Batı Kafkasya coğrafyasının en eski ve yerli halklarından (Avcı, 2002, s. 1; Aksamaz, 2013, s. 20). Meeker (1976), “Gerçek Lazlar, Karadeniz kıyılarının en doğusunda, Pazar (Atina) İlçesi ile Çoruh Nehri arasındaki alanda bulunan mahsusi (özel) bir ırk teşkil eder. Dilleri Gürcistan’daki Megrelya lehçesine çok yakından bağlı olup, esas Gürcüce ve yine bu ülkenin Svan dili ile de ilişkilidir. Lazlar Türkiye’de ve hatta Karadeniz halkı arasında bile küçük bir ekalliyet (azınlık) teşkil eder” ifadesiyle yaygın ve yanlış olarak “Karadenizli” anlamında kullanılan Laz terimini güzel

bir şekilde özetlemektedir (Akt: Aksamaz, 2013, s. 81). Fıkraları, yerel müzikleri, dansları ilk akla gelen kültürel esintileri olsa da atmacılık ve çay tarımı bölgenin vazgeçilmezleri arasında yer almaktadır. Yapılan bir çalışmada, gündelik yaşam zemini üzerine kurulan fıkralarda, yerel şive ve söyleyişlerin etkili olduğu, bölge halkının karakterini yansıttığı ve umulmadık bir sonun ve dinleyicide uyandırdığı etkinin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Çoban, 2001, s. 1). Aşk, gurbet, hasret, doğa, çalışma, avcılık konulu yerel müzikleri, destan, horon, ağıt, ninni, imece şarkı ve atışma türleri, tulum, kemençe, kaval ve daha pek çok çalgı çeşidi de Laz kültürünün “ölümsüzlük iksiri” olarak belirtilmektedir (Taşkın, 2016, s. 123-129). Bilinenin aksine atmacayı öldürmek için değil sadece yakalamak ve hatta kış boyunca beslemek ve salıvermek için yapılan atmaca avcılığı ise yerel kültürün vazgeçilmezleri arasında yer almaktadır (Akt: Karahasan, 2013, s. 41-42). Kültüre özgü çocuk oyunları da gerek dilsel özellikleri gerekse oynanış şekilleri açısından farklılıklar içermektedir.

İçinde bulunduğumuz teknolojik çağın getirisi olan ve dijitalleşme sürecinde her yetişkin gibi çocuklar tarafından da aktif olarak kullanılan bilgisayar, tablet, telefon vb. teknoloji ürünleri, geleneksel çocuk oyunlarının eskilerde kalmasına ve bu oyunların içerik, nitelik, materyal ve oynandıkları ortam açısından birçok değişikliğe uğramasına neden olmuştur. Bu durum geçmiş yıllarda genel olarak çocukların keyifle oynadıkları “saklambaç (kukuta/ontobinu), ip atlama (toçimokapinu), beş taş (ukvapi), birdirbir (kapulacexunu), topaç (oktimoni)” vb., Laz kültüründe farklı oynanış şekilleriyle yer edinen “çelik-çomak (biga doukani), tahterevalli (enuna-cenuna), çamur bilye/misket oyunu (lettamili xutula), çağatara (ompurina), yüzük saklama (maindri oşinaxu), kamçı (fotatximoza)” vb. ile sadece bu kültüre özgü olan “tahta araba (piari oktimaşe), ip sapan (şurduli), çamur oyunu (letaşoliobiru), top halka (kirkeli murgvala), korkuluk (didamangisa),

eğrelti otu gelberisi (limxona kukari), yaprak saklambacı (pavri ontk'obinu)" gibi oyunların unutulmasına neden olmuştur (Aksamaz, 2019, s. 2). Bu da çocukların oyunlarında kullandıkları ama yaşları ve fiziksel gelişimleri gereği, aile büyüklerinin yardımı ve kendilerinin aktif katılımıyla üretilen oyun materyallerinin eski sandıklara kaldırılmasına, yaşlısıyla, genciyle, çocuğuyla her bireyin, çocuk oyunlarında az ya da çok katılımcı olarak rol aldığı günlerin özlemle hatırlanmasına yol açmıştır (Aslışen, 2019, s. 1). Konuyla ilgili yazılı kaynakların azlığı da dikkate alınarak planlanan bu çalışmada amaç, etnik kimliğe odaklanmadan Lazlar arasında farklı oynanış şekillerini barındıran oyunlar ile sadece Laz kültürüne özgü çocuk oyunlarından birkaçının içeriklerini, oynanış şekillerini, oyunlarda kullanılan oyuncakları/araç-gereçleri örneklerle detaylandırmaktır. Bu genel amaç doğrultusunda çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Bilinen çocuk oyunlarından Laz kültürüne özgü farklı oynanış şekilleri ve farklı materyaller içeren oyunlar var mıdır?
2. Sadece Laz kültürüne özgü çocuk oyunları var mıdır? Varsa bu oyunlar nasıl ve hangi materyaller kullanılarak oynanır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Örnekleriyle Laz kültürüne özgü çocuk oyunlarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 39). Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden kültür analizi (etnografi) yaklaşımı kullanıl-

mıştır. Kültür analizinde veri kaynaklarının incelenen kültürde doğan, büyüyen ve halihazırda yaşayan bireyler arasından seçilmesine dikkat edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 70, 121). Yapılan çalışmada görüşme tekniği kullanılarak ve sohbet tarzı görüşme yaklaşımıyla örnek çocuk oyunlarına ulaşılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubu seçiminde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, bir olgu hakkında derinlemesine araştırma yapabilmek amacıyla kullanılır ve veri açısından çalışmanın amacına uygun katılımcıların seçilmesi şeklinde açıklanır (Patton, 2012, s. 300). Bu çalışmada katılımcıların seçim kriterleri yaş, çocukluklarının geçtiği bölge ve araştırmaya katılımlarının gönüllülük esasına dayandırılmasıdır. Araştırmacı tarafından Rize ili Ardeşen ilçesi ve en eski Laz köylerinde “Laz Kültürü”yle büyüyen, bu kültürde çocukluğunu yaşayan 55 yaş ve üzeri on iki kişi ile görüşülmüş; eski çocuk oyunlarını ve bu oyunlara ilişkin detayları hatırlamaları, araştırmacıya hatırladıklarını doğru ve eksiksiz bir şekilde Türkçe/Lazca dillerini kullanarak aktarmaları göz önüne alınmış ve bu kriterleri gerçekleştirebilen beş gönüllü katılımcı çalışma grubunu oluşturmuştur. Gönüllülere araştırma hakkında bilgi verilerek, bilgilendirilmiş onam formu alınmış ve etik ilkeler yerine getirilmiştir. Araştırmaya dahil edilen gönüllü katılımcılara ilişkin sosyo-demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Gönüllü Katılımcılara İlişkin Sosyo-Demografik Bilgiler

	Yaş	Cinsiyet	Meslek	Çocukluğunda Yaşadığı Yer
GK 1	56	Erkek	Gazeteci	Ardeşen ilçesi Seslikaya (Ağvan) Köyü
GK 2	66	Erkek	Emekli Öğretmen	Ardeşen ilçesi Cami Mah. (Siyat Köyü)
GK 3	61	Kadın	Ev Hanımı	Ardeşen ilçesi Merkez Müftü Mah.
GK 4	65	Erkek	Emekli Öğretmen	Ardeşen ilçesi Beyazkaya (Bakoz) Köyü
GK 5	59	Kadın	Ev Hanımı	Ardeşen ilçesi Seslikaya (Ağvan) Köyü

Tablo 1 incelendiğinde gönüllü katılımcıların yaş aralıklarının 56-66 arasında dağılım gösterdiği, 3'ünün (%60) erkek, 2'sinin (%40) kadın olduğu, 2 katılımcının (%40) emekli öğretmen, diğer iki katılımcının (%40) ev hanımı olduğu ve tamamının Ardeşen ilçesine bağlı çevre köylerde çocukluklarını geçirdikleri bulunmuştur.

Veri Toplama Aracı ve İşlem

Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuş, kapsam geçerliliği için üç uzmanın görüşü alınarak son şekli verilmiştir. Bu formda katılımcıların bazı demografik bilgilerini elde etmeye ilişkin maddeler ile çocukluk döneminde oynadıkları oyunun adı, katılımcıların cinsiyeti, oyunun oynanış şekli, varsa oyun materyallerinin neler olduğunu belirlemeye yönelik maddeler bulunmaktadır. Çalışma verileri 2019 yılı Eylül ayında Rize ili Ardeşen ilçesinde toplanmıştır. Amaçlı örnekleme dahil edilmek üzere oluşturulan ölçütler göz önüne alınarak beş gönüllü katılımcıyla ikişer oturum halinde düzenlenen karşılıklı sohbet tarzı görüşmelerde, anlatımlarının kaydedilmesi amacıyla öncelikle katılımcıların sözlü ve yazılı olarak gönüllü katılım sağlama izinleri alınmıştır. Yaşları, meslekleri, çocukluklarında yaşadıkları yerler hakkında sorulan soruların ardından çocukluklarında oynadıkları oyunlardan hatırladıklarını örneklendirmeleri istenmiştir.

Yapılan görüşmeler esnasında alınan ses kayıtları daha sonra yazılı metin haline getirilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler sunulmuştur. Araştırmaya dahil edilen gönüllü katılımcıların çocukluk dönemlerinde oynadıkları oyunların adları, katılımcı grup bilgileri ve açıklanan oyunların oynanış şekillerini içeren ses kayıtları, araştırmacı tarafından çözümlenerek yazılı doküman haline dönüştürülmüş ve derlenen oyunlar aşağıda detaylandırılmıştır.

Örnek Oyun: 1

Anlatıcı: GK 5

Oyunun Adı (Türkçe/Lazca): Korkuluk (didamangisa)

Katılımcı Grup: Kız ve Erkek

Oynanış Şekli: Ekinlerin hasat edilmesinden sonra boş bahçelerdeki korkuluklarla oynanan bu mevsimlik oyun, en az beş çocuğun katılımıyla gerçekleştirilir. Korkuluk, kullanılan ana malzemedir. Sayışmaca ile seçilen ebe, diğer katılımcılara arkasını dönerek bir süre beklerken, oyuncular korkuluğun arkasında tek sıra halinde yan yana dizilir. Ebe: “Korkuluk kimin önünde?” diye sorar ve oyuncuların cevaplarını dinler. Doğru ya da yanlış, karışık şekilde verilen cevaplarla tahminini yüksek sesle söyleyen ebe, arkadaşlarına doğru dönerek cevabının doğru olup olmadığına bakar. Cevabı doğru ise korkuluğun önünde duran oyuncu ebe olur. Yanlış cevap veren ebe tekrar ebeliğe devam eder. Dört kez arka arkaya yanlış cevap veren ebinin yerine yeni ebe seçimi yapılır. Oyunda asıl amaç, ekili arazilerdeki

mahsullerin yaban hayvanları tarafından zarar görmemesi için yerleştirilen korkulukların, aile büyükleri tarafından çocuklarla birlikte yapılması, hasat sonrası oynanan bu oyunda kurulan cümle ve kullanılan ses tonuyla oyuncuların ikna kabiliyetlerinin artırılmasıdır.

Örnek Oyun: 2

Anlatıcı: GK 4

Oyunun Adı (Türkçe/Lazca): İp sapan (şurduli)

Katılımcı Grup: Erkek

Oynanış Şekli: Genellikle bayramlarda, köy şenliklerinde ve/veya özel günlerde, aile büyüklerinin kendir ipinden 60-70 cm. uzunluğunda örerek ortaya çıkardığı ve uç kısmı günümüz pazar filesinin minyatür halini andıran malzemeyle oynanan bu oyun, en az 2-3 kişilik iki grup halinde açık alanlarda gerçekleştirilir. Büyüklerin alan seçimi ve güvenliği konularında aktif oldukları ve hatta izleyici olarak da yoğun katılım gösterdikleri bu oyunda, ilk başlayacak grubu belirlemek için düdük seçme yapılır. Oyunu yöneten yetişkin, bir düdüğü arkasında elleri arasında hareket ettirir ve bir avcuna saklayarak grup temsilcilerine doğru uzatır. Düdüğü bulan grup oyuna başlama hakkını kazanır. Oyuncular daha önceden çizgilerle belirlenen alan içinde durmak kaydıyla tek tek ip sapanı çevirirler. İp sapan içerisinde kare şeklinde kızıl ağaçtan kesilmiş ve suya batırılarak ıslatılmış, bir avuca sığabilecek büyüklükte odun parçası bulunur. Oyuncu tercih ettiği kolunu kullanarak en az üç kez çevirmek şartıyla ip sapanı hareket ettirir ve file içindeki odun parçasını, önündeki büyük boş alana fırlatır. Oyuncu, alanda iki tarafına kazık çakılarak iple önceden hazırlanan mesafeyi, fırlattığı odununun aşması için çabalar. İpi geçemeyen oyuncu diskalifiye olur. Geçen oyuncu ise görevlilerin yük ipiyle ölçtüğü mesafe karşılığında (yarım/bir ip

boyu vb.) puan alır. Takımı en yüksek puanı kazanan grup birinci seçilir ve ödüllendirilir. Seyircilerin kendi evlerinden getirdikleri yiyecekler ile okul kütüphanesinden okumaları için seçilen kitaplar ödül olarak oyunculara verilir.

Örnek Oyun: 3

Anlatıcı: GK 1

Oyunun Adı (Türkçe/Lazca): Çamur oyunu (letaşoliobiru)

Katılımcı Grup: Kız ve Erkek

Oynanış Şekli: Yerel mimaride tuğla ve kiremit yapımında kullanılan kırmızı toprak, oyunun ham maddesidir. Pileki taşından yapılan yerel adı gres-ta olan kabın içine doldurulan kırmızı toprak, su ile karıştırılarak hamur haline getirilir. Genellikle 4-5 kişiyle açık alanlarda oynanan bu oyunda, yoğurulacak kıvamdaki çamurdan çeşitli figürler oluşturulur. Araba, ev, at, kuş, tavşan, bilye vb. figürler daha sonra güneşli bir ortamda kurumaya bırakılır. Çatlamamaları için belli zaman aralıklarında bu figürler su dolu kaba batırılıp çıkartılır. Tamamıyla kuruyan figürler kullanılarak oluşturulan hikâyeler, oyuncuları hem keyiflendirir hem de kelime dağarcıklarının zenginleşmesine olanak sağlar. Oyuncular seçtikleri bir figürle tüm grubun oluşturduğu hikâyede yer alır ve sahip olduğu figürle ilgili cümleler kurar. Bu şekilde geliştirilen hikâyede her oyuncu, çamurdan yaptığı figürüyle aktif katılımcı olur.

Örnek Oyun: 4

Anlatıcı: GK 1

Oyunun Adı (Türkçe/Lazca): Çamur bilye/misket oyuğu (lettamili xutula)

Katılımcı Grup: Erkek

Oynanış Şekli: Kırmızı toprağın su ve yumurta akı katılarak çamur haline getirilmesi ve avuç içinde yuvarlatılarak bilyeler oluşturulması ile başlanan oyun, açık havada, genellikle 4-5 kişiyle oynanır. Bilyeler, güneşte kurutulma aşamasında, belli aralıklarla su dolu bakır kaplar içine sokulup çıkarılarak daha da sağlam hale getirilir. Bilyeler ekip halinde oyuna dahil edilecek bütün çocukların katılımıyla yapılır ve oyunculara dağıtımındaysa evden getirilen meyvelerin adetleri göz önüne alınır. Örneğin bir çocuk 3 mandalina getirdiyse 3 bilyeye sahip olur. Oyun parkuru için eğilimli bir alan tespit edilerek, yaklaşık 10 cm. çapında ve derinliğinde bir çukur kazılır. Etrafı çamurla sıvanan çukura, eğimine göre çamur kullanılarak birkaç farklı yol yapılır. Elindeki misket sayısı fazla olan oyuncu oyuna başlar ve seçtiği yolu kullanarak bilyelerini oyuga sokmaya çalışır. Seçilen yolun güzergahının dikkate alındığı oyunda, aşağıya doğru eğimli yolda yavaşça bırakılan bilyelerin, yukarıya meyilli yollarda baş parmakla itilerek hız kazanması sağlanır. Oyuncu çukura bilyelerini sokamadığında sırasını kaybeder ve en arkaya geçer. Bütün bilyelerini çukura sokmayı başaran oyuncuysa ödül olarak her katılımcıdan birer tane olmak üzere bilye kazanır. Oyun sonunda bilye sayısı en yüksek olanın diğerlerinden biraz daha fazla yemesi şartıyla evden getirilen meyveler hep birlikte tüketilir.

Örnek Oyun: 5

Anlatıcı: GK 2

Oyunun Adı (Türkçe/Lazca): Top halka (kirkeli murgvala)

Katılımcı Grup: Erkek

Oynanış Şekli: Laz kültürüne özgü bir oyun olan top halkada, orta boy

portakal büyüklüğünde bir top ve yaklaşık 20-25 cm. çapında, 2 cm. yüksekliğinde simit şeklini andıran 3-4 halka, materyal olarak kullanılmakta, bunlar su ve yumurta akının kırmızı toprakla karıştırılarak çamur haline getirilmesiyle yapılmaktadır. En az iki kişiyle oynanan oyunda her çocuğun kendi yaptığı toprak topu vardır. Oyuna başlayacak kişinin belirlenmesinde yazı-tura atma, bilmece bildirmece ve hayat bilgisi, matematik, Türkçe vb. derslere ilişkin sorular kullanılır, aile büyükleri hakemlik görevini üstlenerek doğru cevabı veren çocuğun oyuna başlamasını sağlar. Halkalar, birer karış arrayla arka arkaya gelecek şekilde oyun alanına yerleştirilir. Atış noktası ile ilk halka arasındaki mesafe yaklaşık 3 m., son halka arasındaki uzaklık 5m. civarındadır. Atış yapan çocuk elindeki toprak topu yuvarlayarak/sektirerek istediği halkanın içine atış yapabilir. Toprak topun halka içerisine girmesiyle alınan en yüksek puan oyunun galibini belirler. Puanlamanın tersten yapılması önemlidir. Birinci halka 4, ikinci halka 3, üçüncü halka 2 ve dördüncü halka için 1 puan olarak belirlenir. Topun sekebilme ihtimali olduğundan birinci halkanın puan değeri daha yüksek tutulur. Oyunun başında hedeflenen puanı ilk olarak toplayan çocuk kazanır.

Örnek Oyun: 6

Anlatıcı: GK 3

Oyunun Adı (Türkçe/Lazca): Beş taş (ukvapi)

Katılımcı Grup: Kız ve Erkek

Oynanış Şekli: Ülkemizin genelinde oynanan beş taş oyunu Laz kültüründe de yerini almıştır. Ancak diğer bölgelerde kullanılan taş, kemik vb. materyallerden farklı olarak daha çok yerel mimaride tuğla ve kiremit yapımında kullanılan kırmızı toprağın, su ve yumurta akı ile karışımından elde edilen toprak misket (lettamili-letta murgvala), oyunun ana materyalini

oluşturur. Çamur bilye/misket oyuğu (lettamili xutula) oyununda hazırlık detayları anlatılan toprak misketlerle oynanan beş taş oyununda, iki kişi yer alır. Avuç içine alınan beş toprak misket (xuti lettamili) havaya atılır ve elin ters yüzeyinde en fazla toprak misket tutan oyuncu, oyuna başlar. Avuçlarının arasında birkaç kez sallayarak yere bıraktığı toprak misketler arasından birini “ebe” olarak seçen oyuncu, aktif olarak kullandığı eliyle bu misketi havaya atmadan önce diğer elinin baş ve orta parmağını yere sabit olarak koyar. Orta parmağının üzerinden de işaret parmağını kıvrarak kale şeklini verir. Ebe seçilen misket havaya atılır ve yere düşmeden yakalanana kadar yerde dağınık olarak duran toprak misketler, tek tek kaleden içeriye sokulmaya çalışılır. Aktif olarak kullanılan elin hem havaya atılan ve tutulan toprak misketi yakalaması hem de yerdekileri kale içine iteklemesi gerekir. Bunu yaparken dikkat edilmesi gereken husus yerdeki toprak misketlerin birbirine değmeden kaleye sokulmasıdır. Bütün misketleri kaleden içeri yönlendirebilen oyuncunun kazanacağı puan, havaya atılan beş toprak misketten elin üst yüzeyine düşen sayı kadardır. Örneğin tüm misketlerin havaya atılması ve elin üst yüzeyiyle düşen misketlerin tutulması sürecinde elde üç toprak misket kaldıysa oyuncu 3 puan kazanır. Bir sonraki oyunda önce kazandığı puan kadar toprak misketi kaleden sokması gerekir. Yapamadığı taktirde oyun diğer oyuncuya geçer. Oyunun başında hedeflenen puanı toplayan oyuncu, oyunun galibi seçilir.

Örnek Oyun: 7

Anlatıcı: GK 5

Oyunun Adı (Türkçe/Lazca): Yaprak Saklambacı (pavri ontk'obinu)

Katılımcı Grup: Kız ve Erkek

Oynanış Şekli: Oyunun gerçekleştirilmesi için gereken iki malzeme ahşap

tırmık (butsxi) ve yaprak toplama sepeti (patsxa kalati) dir. Hepimiz tarafından bilinen ve keyifle oynanan saklambaç oyunu, Laz kültüründe daha farklı bir oynanış biçimine sahiptir. Aile büyüklerinin kızılağaç veya kavak ağacının kalın dallarından, çivi kullanmadan ürettikleri ve hatta çocuklarına da küçük boyutta yaptıkları ahşap tırmıklarla, ormanlardaki ağaçların ve çevredeki meyve ağaçlarının yaprakları hep birlikte toplanarak sepetlerin içine yığılır. Yabani fındık ağacının filizlerinden örülerek yapılan ve sırtta asılan sepetler de toplanan yaprakları ortak oyun oynanan alana taşımak için kullanılır. Öbekler halinde yığılan yapraklar, çocuklar için saklambaç oyununun başlangıcını temsil eder. Sonbahar aylarında oynanabilen bu oyunda çocuklar öbekler içerisine birer, ikişer girerek saklanır. Ebe sayma işlemini bitirdikten sonra arkasını dönerek öbeklerin içinde hangi arkadaşının/arkadaşlarının olduğunu tahmin etmeye çalışır. Saklanan çocuklar yaprakların arasından ebenin hangi öbeğin önüne geldiğini görebilir ve bu esnada değişik hayvan seslerini taklit ederler. Ebe de bu sesleri çıkaran arkadaşlarının kimler olduğunu tahmin edip isimlerini yüksek sesle söyleyerek eliyle öbekteki yaprakları havalandırır. Tahmini doğru ise öbekte saklanan arkadaşları ebe olur. Yanlış ise ebeliği devam eder.

Örnek Oyun: 8

Anlatıcı: GK 3

Oyunun Adı (Türkçe/Lazca): Tahterevalli (enuna-cenuna)

Katılımcı Grup: Kız ve Erkek

Oynanış Şekli: Ülkemizin her yöresinde mevcut olan ve oyun aracı olarak kullanılan tahterevalli, Laz kültüründe aile büyüklerinin el emeği, çocukların yardımıyla yapılan bir oyuncaktır. Aşağı-yukarı hareketle katılımcıları eğlendiren bu oyun, oynanış şekli açısından bu kültürde biraz değişiklikler

barındırmaktadır. En az iki kişinin katılımıyla gerçekleşen bu oyunun başlangıcında bir konu seçilir. Tahterevallinin yukarı ucunda oturan oyuncu(-lar), en az üç kelimededen oluşmak kaydıyla, seçilen konu hakkında anlamlı ve doğru bir cümle kurmaya çalışır. Bu kural, yukarı uçta oturan her iki grup için de geçerlidir. Örneğin gece-gündüz konusu seçilmişse tahterevallinin yukarı (Y) ucunda oturan, en az üç kelimelik cümleyle oyuna başlar. Aşağı (A) uçta oturan, yukarıya yükseldiğinde bir atışma havasında kurulan cümleyle cevap vermek zorundadır.

Y: Ey benim güneşim. Yarın da benden bu sıcaklığını esirgeme.

A: Ey benim parlak ayım. Geceleri karanlıkta bırakma.

Y: Parlak yıldızlarım. Ay ışığı yokken sizler yolumuzu aydınlatın.

A: Pamuğa benzeyen bulutlar, güneşin sıcaklığından beni koruyun.

Bu şekilde ilerleyen oyunda karşılık veremeyen oyuncu(lar) yenilmiş sayılır. Oyun sırasında kurulan cümlelerin kullanılan dilde (Türkçe/Lazca) düzgün bir şekilde ifade edilip edilmediğini tasdiklemek ve oyunun güvenliğini sağlamak ise seyreden yetişkinlerin görevidir.

Örnek Oyun: 9

Anlatıcı: GK 2

Oyunun Adı (Türkçe/Lazca): Çelik Çomak (biga do ukani)

Katılımcı Grup: Kız ve Erkek

Oynanış Şekli: Fiziksel güç ve beceri isteyen oyun, en az iki kişiyle oynanır. İki grup halinde ve kalabalık oyuncu grubuyla oynanması, çeliğin havada kolay tutulmasını sağladığı için daha çok tercih edilmektedir. Oyunda ka-

rayemiş ve yabani fındık ağaçlarının dallarından yapılan çelik (ukani) ve çomak (biga) kullanılmakta, oyuncuların yaşları dikkate alındığında küçük çocukların materyallerini aile büyükleri, daha büyük yaş grubu oyuncularını ise kendileri yapmaktadır. Çelik 15-20 cm. uzunluğunda 1,5-2 cm kalınlığında hazırlanırken, çomağın uzunluğu 50-70 cm. ve kalınlığı 2-3 cm. olacak şekilde ayarlanır. Çomakla vurulduğunda çeliğin yerden daha yükseğe fırlaması için her iki tarafının birbirine paralel ve 45⁰lik açıyla kesilmesi önemli bir detaydır. Başlamadan önce oyun alanının da hazırlanması gerekir. Çomağın merkez oluşturacak şekilde, 10 cm. derinliğinde ve kendi çapı genişliğindeki bir toprağa saplanması, merkezden itibaren yarı çapı çomak boyu olacak şekilde ip kullanılarak bir dairenin çizilmesi, yine merkezden yaklaşık 20 çomak boyu ileride savunma oyuncuları hattı (bere göberi)'nin oluşturulması ve son olarak merkezden yaklaşık 50 çomak boyu ileride sonlandırılacak en dış hattın belirlenmesi, bu hazırlıklar arasında yer alır. Materyallerin ve sahanın hazırlanmasından sonra oyuna geçilir. Oyuna başlayacak grubun seçilmesi, Laz kültürüne özgü bir ritüelle gerçekleştirilir. Grup üyeleri belirlendikten sonra her grup kendi içerisinde daha uzun boylu ve iri yapılı olarak gördüğü bir oyuncuyu, oyunu kendi takımının başlatmasını sağlaması için rakibin karşısına geçirir. İlk oyuncu aktif olarak kullanmadığı eliyle ters yöndeki kulağını tutarken, aktif olarak kullandığı elini kolunun içinden geçirip çeliği yerden alır ve vücuduyla beraber yarım ay çizerek arkaya doğru atar. Örneğin çocuk sağ elini aktif olarak kullanıyorsa sol eliyle çenesinin altından sağ kulağını kavrar. Sağ elini sol kolunun içinden geçirip yerdeki çeliği eline alır ve eğildiği yerden kalkarak arkaya doğru fırlatır. Her iki rakip oyuncu da aynı şekilde çeliklerini fırlattıktan sonra en uzağa atan taraf oyuna başlar. A takımının oyuncusu elindeki çomakla dairenin içinde duran çeliğin ucuna dokunarak onu havalandırır ve yukarıya doğru yükselen çeliğe, çomak yardımıyla kuvvetli bir şekilde vurarak en uzak mesafeye fırlatmaya çalışır. Eğer çelik

savunma oyuncularının hattını aşamazsa rakip B takımı 1 puan kazanır. B takımının kendi içinden seçilen bir oyuncu, çeliği düştüğü yerden alarak dairenin merkezindeki oyukta dik olarak duran çomağa doğru eliyle fırlatır. Çelik çomağa değerse rakip B takımı 2 puan daha kazanır ve oyun B takımına geçer. Çelik çomağa değmezse A takımı oyuna devam eder. Eğer çelik savunma oyuncularının hattını aşarsa zigzag şeklinde arka arkaya boy sırasına uygun olarak duran rakip B takımı oyuncuları çeliği havada yakalamaya çalışır. Çelik havada tutulursa rakip B takımı 2 puan kazanır ve çelik, oyunun başlangıç ritüeli tekrar edilerek çomağın olduğu yöne doğru fırlatılır. Düştüğü yerden alınan çelik, daire merkezindeki oyukta duran çomağa doğru atılır ve çomağa değerse rakip B takımı 2 puan daha kazanır, oyun da B takımına geçer. Eğer çelik savunma oyuncularının hattını aşarak yere düşerse A takımı 2 puan alır. A takımının oyuncusu çeliğin düştüğü yere giderek çomak yardımıyla çeliği havalandırarak oyun hattının dışına atmaya çalışır. Başarılı olursa A takımı 2 puan alır ve B takımının bir oyuncusu diskalifiye edilir. Başaramadığı durumda oyun tekrar baştan başlar. Başlangıçta hedeflenen puana ulaşan takım oyunun galibi olur.

Örnek Oyun: 10

Anlatıcı: GK 4

Oyunun Adı (Türkçe/Lazca): Eğrelti otu gelberisi (limxona kukari)

Katılımcı Grup: Kız ve Erkek

Oynanış Şekli: Dağlarda, ormanlık alanlarda, çay ve mısır bahçelerinin kenarlarında doğal olarak büyüyen ve yöre halkı tarafından kesilip kuru-
tulduktan sonra genellikle büyük baş hayvanların altına serilen eğrelti otu (limxona), oyunun materyalidir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Mayıs-Eylül ayları arasında biçildiği için çocuklar tarafından sadece bu aylarda oynana-

bilen mevsimlik oyunlardan biridir. Kalın ve sert olan en dip kısmındaki ilk çatalın yaklaşık 3 cm. aşağısından biçilen eğrelti otunun kısa çatal ayağının tahmini 5 cm., uzun çatal ayağının ise avuç içinde tutulabilecek uzunlukta olacak şekilde kesilmesi, ebeveynler tarafından gerçekleştirilir. Bu şekilde hazırlanan eğrelti otu gelberilerinden her çocuğa 5-10 adet verilir. Oyun en az iki kişiyle oynanır. Çocuklar birbirilerini görecektir şekilde karşı karşıya gelir. Aktif olarak kullandıkları kollar ile vücutlarının dengeli bir biçimde durmasını sağlayacak ayaklar, bir adım önde olacak şekilde pozisyon alınır. Örneğin her iki çocuk da sağ ellerini aktif olarak kullanıyorlarsa sağ kollar ile sağ ayaklar öne getirilerek karşılıklı durulur. Bu duruş sağlandıktan sonra ebeveynlerden biri her iki çocuğun arasına düz bir çizgi çizerek sınırı belirler. Çocuklar ellerine aldıkları eğrelti otu gelberilerinin çatal kısımlarını kanca gibi birbirine geçirerek kenetlerler. Başla komutuyla birlikte her çocuk var gücüyle elindeki kendisine doğru çeker. Amaç aradaki çizgiyi geçmemek ve elindeki eğrelti otu gelberisini tek parça halinde muhafaza etmektir. Bunu başaramayan çocuk o etabı kaybeder. Böylece devam eden tüm oyunda sağlam kalan eğrelti otu gelberileri ebeveynler tarafından sayılır ve en çok hangi çocuğun elinde kaldıysa o ödüllendirilir.

Oyun örnekleri incelendiğinde, genel olarak kız-erkek kalabalık katılımcı grubuyla oynadıkları, kapalı alanlardan ziyade oyunlarda yayla, bahçe, tarla, ormanlık alan, köy merası vb. açık ortamların tercih edildiği, hazır materyal kullanımı yerine özellikle aile büyüklerinin veya ebeveynlerin yardımıyla hazırlanan ve kırmızı topraktan, eğrelti otu sapından, kendir ipinden, karayemiş ve yabani fındık dallarından vb. elde edilen oyun araç-gereçlerinden faydalandığı görülmektedir. Çoğunlukla fiziksel açıdan çocukların aktif ve hareketli oldukları oyunlarda, kültürel ve akademik açıdan da bilgilerinin pekiştirilmesi ve yeni bilgilerin öğrenilmesi yönünde desteklendiği fark edilmektedir. Başta motor gelişim olmak üzere, sosyal,

dil ve bilişsel gelişimin desteklendiği bu yöresel oyunların, ebeveynlerin katılımlarıyla gerçekleştirilmesi, bu katılımın materyal yapımı, güvenli açık alanların saptanması ve hatta oyuna aktif katılımın sağlanması vb. konularda olması, ebeveyn-çocuk ilişkisini güçlendirmesi yönünde önemli katkıların olduğu düşünülmektedir. Günümüzde şehirlerde yaşayan ve teknoloji ile iç içe olmak durumunda kalan bireylere nazaran, verilen örnek oyunlardan birkaçının bile halen bu yörede oynanıyor olması, çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri başta olmak üzere pek çok alanda kendini göstermekte, küçüğünden büyüğüne hepsinin yüz ifadelerindeki mutlulukla resmedilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Konuyla ilgili yazılı kaynak eksikliği de dikkate alınarak gerçekleştirilen bu çalışmada, etnik kimliğe odaklanmadan Laz kültürüne özgü eski çocuk oyunlarının içerikleri, oynanış şekilleri, oyunlarda kullanılan oyuncaklar/ araç-gereçler örneklerle açıklanmıştır. Buna göre küçük veya büyük gruplar halinde oynanan oyunların evin dışındaki yayla, bahçe ve/veya düzlük alanlarda gerçekleştirildiği görülmektedir. Günümüzde sanayileşmenin ve şehirleşmenin hızlı bir ivme kazanması nedeniyle oyun ve oyuncak kültüründe ortaya çıkan değişiklikler, çocukları akran gruplarından ziyade dijital nesnelere yönlendirmektedir. Bu durum oyun kültürünün değişmesine neden olmakta, çocuğu toplumsal bir oyuncu olmaktan çıkarıp, yalnız oynadığı dijital oyunların tüketicisi olma rolüne yöneltmektedir. Ebeveynler açısından da kabul gören ve hatta tercih edilen bu değişimle çocuklar sıcak ve güvenli ev ortamında kalarak istedikleri her türlü oyunu tek bir tuşla oynayabilmektedirler. Bu da bireylerin birbirlerinden daha fazla uzaklaşmalarına, yabancılaşmalarına ve birbirlerine karşı güven duygularının azalmasına neden olmaktadır (Başal, 2007, s. 262-263; Kurt, 2015, s. 28).

Toplumunu bütünleştiren ve sürekliliğini sağlayan kültürün, sonraki kuşaklara aktarılmasının önemine dikkat çeken Cengiz (1997), kültürel yapılara ve özelliklere ilişkin bilgilerin elde edilmesi ve hatta kültürel çözümlerinin yapılabilmesinde kullanılan oyunların ve oyuncakların araştırmalara büyük katkı sağladığını belirtmektedir. Nesilden nesile çocuklara aktarılan oyunların, geçmiş ile gelecek arasında kurulan bir kültür köprüsü olduğu düşünüldüğünde, kültürel aktarım sağlayan ve çocuğun en önemli işi olarak kabul edilen oyunların ve oyun malzemelerinin önemi açıkça kendini göstermektedir. İçinde yaşadığımız dijital çağda çocukların öfke, kin, nefret, acımasızlık vb. duygu durumlarını sıklıkla yaşadıkları sanal oyunların ileriki dönemler için büyük bir tehlike oluşturduğunun farkına varılması ve bununla ilgili tedbirlerin alınması gerekmekte (Bay, 2018, s. 85, 95), bu amaçla kültüre özgü oyunların hatırlanması ve yeni nesillere aktarımının sağlanması önem taşımaktadır. Gerçekleştirilen araştırma Rize ili Ardeşen ilçesi ve en eski Laz köylerinde “Laz Kültürü”yle büyüyen, bu kültürde çocukluğunu geçiren, 55 yaş ve üzeri, beş gönüllü katılımcı ile sınırlıdır. Dolayısıyla katılımcıların hatırladıkları ölçüde Laz kültürüne özgü çocuk oyunları ve oyuncaklarının/araç-gereçlerinin küçük bir bölümüne yer verilen bu çalışma, konuyla ilgilenenlere yazılı bir kaynak oluşturacak, ileriki çalışmalarda daha detaylı saha araştırması yapılarak, elde edilecek bilgilerin toparlanmasıyla geçmiş dönem Laz kültüründeki çocuk oyunlarına ilişkin antolojik bir kaynak da oluşturulabilecektir. Ayrıca sadece Laz kültürüne özgü değil, diğer yerel kültürlerdeki çocuk oyunlarının da araştırılması ve buna benzer çalışmaların gerçekleştirilmesi, ülkemiz genelinde “geçmiş zaman kültüre özgü çocuk oyunları”nın oluşturulması ve geliştirilmesi için ışık tutacak verilerin elde edilmesine yol açabilecektir.

Bu noktadan hareketle geçmiş ile gelecek arasında kurulacak kültür köprüsünün sağlam temeller üzerinde inşa edilmesi açısından önem ta-

şıyan kültüre özgü çocuk oyunlarının, genç nesillere aktarılması ve yaşatılması için farklı il ve ilçelerdeki çocuk oyunlarının derlenmesi, mevcut araştırmanın sonuçlarıyla karşılaştırılması, geniş çaplı projelerle değişik kültürlere özgü çocuk oyunlarının derlenerek basılı hale getirilmesi ve hatta günümüz çocuklarının bu oyunları öğrenip oynayabilmeleri için oyun festivallerinin düzenlenmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Aksamaz, A. İ. (2013). *Dil, Tarih, Kültür ve Gelenekleriyle Lazlar* (2. Baskı). İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık.
- Aksamaz, A. İ. (2019, 20 Eylül). Ali İhsan Aksamaz'ın Sabri Aslışen söyleşi. *Ardeşenin Sesi*, Sayı: 5230, s. 2.
- Artar, M. (2004). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocukların "Oyun Hakkı"na İlişkin Tutumları. Onur, B., Güney, N. (Ed.), *Türkiye'de Çocuk Oyunları: Araştırmalar* (ss.78-83). Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 12.
- Aslışen, S. (2019, 09 Ekim). Tek Başına Oyun Tüketicisi Olan Çocuklar. *Ardeşenin Sesi*, Sayı: 5246, s. 1.
- Aşık Öztürk, M. (2018). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Grup Ortamlarındaki Oyunun Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Avcı, İ. (2002). *Lazlarda Sosyokültürel Değişim* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başal, H. A (2007). Geçmiş Yıllarda Türkiye'de Çocuklar Tarafından Oynanan Çocuk Oyunları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 243-266.
- Bay, D. N. (2018). Okul Öncesi Eğitimde Bir Kültür Aktarımı: Milli oyunlar. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), 82-104.
- Bekmezci, H. ve Özkan, H. (2015). Oyun ve Oyuncağın Çocuk Sağlığına Etkisi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 5(2), 81-87. <https://doi.org/10.5222/buchd.2015.081>
- Cengiz, S. A. (1997). Karadeniz Ereğli Örneğinde Çocuk Oyunlarının Halk Bilim Açısından Değerlendirilmesi. Onur, B. (Ed.), *Çocuk Kültürü, I. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri* (ss.441-476). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Çelebi Öncü, E. ve Özbay, E (2008). *Erken Çocukluk Dönemindeki Çocuklar İçin Oyun* (5. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çoban, A. (2001, 05 Mayıs). Laz Fıkraları Tez Konusu Oldu. *Hürriyet*. 30 Eylül 2019, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/laz-fikralari-tez-konusu-oldu-39241357>
- Gaskins, S., Haight, W. & Lancy, D. F. (2007). The Cultural Construction of Play. Göncü, A., Gaskins, S. (Eds.), *Play and Development: Evolutionary, Sociocultural, and Functional Perspectives* (pp. 321-365). NY: Taylor & Francis Group.

- Gosso, Y. & Almeida Carvalho, A. M. (June 2013). Play and Cultural Context. *Encyclopedia on Early Childhood Development*. Retrieved September 30, 2019, from <http://www.child-encyclopedia.com/play/according-experts/play-and-cultural-context>
- Göncü, A., Jain, J., & Tuermer, U. (2007). Children's Play as Cultural Interpretation. Göncü, A., Gaskins, S. (Eds.), *Play and Development: Evolutionary, Sociocultural, and Functional Perspectives* (pp. 278-320). NY: Taylor & Francis Group.
- Güvenç, B. (2018). İnsan ve Kültür (6. Baskı). İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Huizinga, J. (2017). *Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme* (6. Baskı). (M. A. Kılıçbay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1955)
- Karahasan, A. (2013). *Laz Kültüründe Oyuna Dair Örüntüler: Fındıklı İlçesinde Yapılan Niteliksel Çalışma, 2012-2013* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurt, Ş. H. (2015). *Farklı Kültürlerde Ebeveyn ve Çocukların Oyun Algısına Yönelik Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Patton, M. Q. (2012). *Essentials of utilization-focused evaluation*. Sage Publications.
- Pehlivan, H. (2016). Oyunun Gelişim ve Öğrenmedeki Rolü. *Journal of Human Sciences*, 13 (2), 3280-3292.
- Oğuz, M. Ö. (2016). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* (2. Baskı), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Taşkın, N. (2016). *Bu Bir İsyân Şarkısı Değil*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuğrul, B. (2018). Oyunun Gücü. Aksoy, A. B. (Ed.), *Çocuk ve Oyun* (ss. 11-32). Ankara: Hedef CS Basın Yayın.
- Türkmen, N. (2012). Çizgi Filmlerin Kültür Aktarımındaki Rolü ve Pepee. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36 (2), 139-158.
- Whitebread, D., Neale, D., Jensen, H., Liu, C., Solis, S. L., Hopkins, E., Hirsh-Pasek, K., & Zosh, J. M. (2017). *The Role of Play in Children's Development: A Review of The Evidence (Research Summary)*. The LEGO Foundation, DK.
- Yeşil, S. (2013). Kültür ve Kültürel Farklılıklar: Liderlik Açısından Teorik Bir Değerlendirme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (44), 52-81.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKONOMİK FAKTÖRLERİN EVLİLİK KALİTESİNE ETKİSİ: BİR DYADIC MODEL TESTİ*

Betül GÜREL¹

Zeynep ÇOPUR²

Öz

Bu çalışma, ekonomik faktörlerin evlilik kalitesine etkisini incelemek amacıyla Ankara'da farklı sosyo-ekonomik düzeydeki üç ilçede yürütülmüştür. Bunun için öncelikle 211 evli çiftten (422 evli birey) veri toplanarak Evlilik Kalitesi Ölçeği (EKÖ) geliştirilmiş ve Aile Ekonomik Güçlük Ölçeğinin (AEGÖ) uyarlama çalışması yapılmıştır. Daha sonra 278 evli çift (556 evli birey) ile görüşülerek elde edilen verilerle Evlilik Kalitesi Model Testi kurulmuştur. Son formu ile EKÖ'nün 5 faktörlü ve 42 maddeden oluşan geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu belirlenmiştir. Yapılan dyadic model testi ile kadın ve erkeklerin "aile ekonomik güçlüğü" ile "evlilik kalitesi" arasındaki ilişkide "eş tükenmişliği"nin rolü incelenmiştir. Eş tükenmişliğinin aracı rolü, Heteroseksüel Çift Dayanışması Aracı Modeli (APIMeM) ile; etkileşim rolü ise Heteroseksüel Çift Dayanışması Etkileşim Modeli (APIMoM) ile analiz edilmiştir. Model testinden elde edilen sonuçlar, ekonomik güçlekle evlilik kalitesi arasındaki ilişkinin eş tükenmişliğine bağlı olarak değişmediğini, ancak çiftlerin eş tükenmişliği arttıkça, eşlerin her ikisinin de evlilik kalitesinin anlamlı olarak düştüğünü göstermiştir. Bunun yanı sıra, eşlerin yaşadıkları ekonomik güçlük, kendilerinin ve/veya eşlerinin yaşadıkları eş tükenmişliği aracılığıyla evlilik kalitelerini düşürmektedir. Eşin evlilik kalitesinin düşük olması ise büyük ölçüde kendi eş tükenmişliği, nispeten de eşinin yaşadığı eş tükenmişliği nedeniyle gerçekleşmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda araştırmacılara, akademisyenlere, kişilere ve kurumlara yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: *Evlilik Kalitesi, Evlilik Kalitesi Ölçeği, Aile Ekonomik Güçlüğü, Eş Tükenmişliği*

* Betül Gürel, "Ekonomik Faktörlerin Evlilik Kalitesine Etkisi: Bir Dyadic Model Testi." (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile ve Tüketici Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2016.

¹ Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü, E-Posta:byil@hacettepe.edu.tr., ORCID: 0000-0003-0590-9240

²Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü, E-Posta: copur@hacettepe.edu.tr., ORCID: 0000-0002-1456-0522

GÜREL,B.,ÇOPUR, Z.(2021).Ekonomik Faktörlerin Evlilik Kalitesine Etkisi: Bir Dyadic Model Testi.Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,21(52),631-668. DOI: 10.21560/spcd.vi.693212

THE EFFECT OF ECONOMIC FACTORS ON MARITAL QUALITY: A DYADIC MODEL

Abstract

This study was conducted in three different socioeconomic districts in Ankara to examine the effect of economic factors on the quality of marriages. This study initially collected data from 211 married couples (422 married individuals), to develop the Marital Quality Scale (MQS) and for the Family Economic Strain Scale (FESS), an adaptation study was performed. Then, the researchers met with 278 married couples (556 married individuals) and by using the data obtained, the Marital Quality Model Test was established. Then, the researchers met with 278 married couples (556 married individuals) and by using the data obtained, the Marital Quality Model Test was established. The MQS is a 5-factor with 42 items. This study determined that the MQS is a valid and reliable scale for Turkey. A dyadic model test was performed, and this study examined the role of “couple burnout” (mediation or moderation) in the relationship between “family economic strain” and “marital quality” of males and females. The mediation and the moderation roles of couple burnout were analyzed using the mediation model of heterosexual couple solidarity (Actor-Partner Interdependence Mediation Model–APIMeM) and the moderation model of heterosexual couple solidarity (Actor-Partner Interdependence Moderation Model–APIMoM), respectively. The model test results showed that the relationship between economic strain and marital quality did not vary by couple burnout; however, as the couple burnout perceived by couples increased, the marital quality of each spouse significantly decreased. Moreover, economic strain experienced by spouses decreased marital quality by mediating the couple burnout experienced by individuals or their spouses. Lower marital quality was mostly due to his/her own couple burnout, and slightly because of the couple burnout experienced by his/her spouse. In light of its findings, this study offers suggestions to researchers, academicians and institutions.

Key Words: *Marital Quality, Marital Quality Scale, Family Economic Strain, Couple Burnout*

GİRİŞ

Evlilik görev ve sorumluluklardan oluşan sosyal bir sistem olmasının yanı sıra; sevilen ve güvenilen kişiyle duygusal ve cinsel yakınlık kurmayı içeren bir yapıdır. Bir başka ifadeyle evlilik yalnızca eşler arasındaki bağlılığı değil, yaşadığımız toplumun içindeki sosyal ve yasal bağlılığı da içermektedir (Bird ve Melville, 1994). Evlilik, aile kurmayı ve neslin devamını sağlayan iki insanın daimi bir beraberlik için bir araya gelerek oluşturdukları, hem birbirlerine hem de çocuklarına karşı ortak sorumluluklarını yerine getirmeye söz verdikleri, birbirine bağlı sistemlerden oluşan evrensel bir kurumdur (Saxton, 1982). Diğer kurumlar gibi aile de belli bir toplumsal düzenin ve işleyişin parçasıdır. Toplum düzeninin tarihsel süreçte köklü değişimler yaşaması ile birlikte, aile kurumu da bu değişim sürecinden etkilenmiştir (Gül, 2003). Evlilik ve aile kurumu toplumun düzenini ve huzurunu sağlamanın yanı sıra kişisel mutluluk kaynağı ve yaşam doyumunu artırıcı etkileri sebebiyle hem ülkemizde hem de dünyada saygın bir konumdadır (Kendir ve Demirli, 2016). İki veya daha fazla kişiden oluşan psikolojik, sosyal, ekonomik, fiziksel, doğum, evlilik, eğitim, cinsel yaşam gibi faktörlerin etkili olduğu aile, sistemli bir bütün olarak görülmektedir.

Aile, yerine getirdiği fonksiyonların önemi sebebiyle, toplumsal yapının merkezi unsurları arasında değerlendirilir ve günümüzde de çeşitli risklerle karşı karşıyadır. Bazı bilim insanlarına göre, boşanmaların, tek ebeveynli ailelerin, nikahsız birlikteliklerin, eşcinsel evliliklerin, evlilik dışı doğan çocukların sayısının artması; bireylerin evlenmek veya çocuk sahibi olmayı reddetmesi toplumsal düzenin önemli bir parçası olan ailenin fonksiyonlarını yerine getirmesini zorlaştırmaktadır (Şentürk, 2008). Castells'in "ataerkil ailenin krizi" olarak nitelediği bu durumlar (Castells, 2006, Aktaran: Şentürk, 2008), sonuçları bakımından doğrudan aileyi, dolaylı yoldan ise toplumu etkilemektedir. Bununla birlikte modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin yarattığı değişimler, başta insan ilişkileri ve kurumlar olmak üzere tüm toplumu etkilemiştir. Aile ve evlilik kurumu da elbette bu etkilenmeden kendi payına düşeni almıştır. "Ben" duygusunun "biz" duygusunun önüne geçirilmesi ve bireyselleşmenin ön planda tutulmasıyla birlikte toplumun birey ve aile yaşamı üzerindeki etkisi azalmaya başlamıştır (Şentürk, 2008).

Sosyal, kültürel, toplumsal, ekonomik, teknolojik değişim ve gelişmeler, evlenme yaşının yükselmesi, yaşam süresinin uzaması hem kadınların hem de erkeklerin evlilikten beklentilerini değiştirmiştir. Örneğin, kadınların evlilik sürecindeki rol beklentilerinin, daha rahat karar verme iradesine sahip olma, ev işlerini yapma, çocuk bakımı, kişisel özellikler, sosyal katılım, eğitim, iş ve destek durumları açısından incelendiği çalışmalarda daha eşitlikçi rol beklentilerine sahip oldukları görülmüştür (Botkin, Weeks ve Morris, 2000). Eşlerin birbirlerinden beklentilerinin artması, maddi kaygılar veya zorluklar, duyguların tatmini, eş desteği gibi konular evlilik sürecinde önemli tartışmaların veya çatışmaların nedeni olabilmekte, hatta zaman zaman boşanmaya yol açabilmektedir.

Sağlıklı ailelerin en temel özelliklerinden birisi eşlerin ne denli güçlü ve sağlıklı bir ilişkilerinin olduğudur (Beavers, 1985; Lavee, McCubbin ve Olson, 1987; Aktaran: Gladding, 2012). Sağlıklı bir evlilikte içten yakınlık, esneklik ve uyumluluk bulunmaktadır (Olson ve Olson, 2000, Aktaran: Gladding, 2012). Sağlıklı evlilik ilişkisinde her eş diğer eşin gelişimini destekler, evliliklerini birlikte heyecan verici tutarlar, duygularının farkındadırlar ve birbirlerine duygularını saydam biçimde ifade ederler, iletişime açıktırlar, eşitlikçidirler ve birbirlerini desteklerler. Başarılı evlilikte eşler, gerektiğinde birbirleri için fedakarlıklar yaparlar, yaptıkları fedakarlıklardan doyum sağlarlar (Stabb, 2005, Aktaran: Gladding, 2012).

Evli bireylerin evliliklerinden ne kadar doyum sağlayacakları birbirleriyle ne kadar zaman geçirdiklerine ve gerçekten birbirlerinin yaşamlarına ne kadar katıldıklarına göre değişmektedir. Araştırmalar, birbirleriyle kayda değer ve kaliteli zaman geçiren bireylerin evliliklerinden daha fazla doyum sağladıklarını göstermektedir (Sprecher, Metts, Burleson, Hatfield ve Thompson, 1995). Bununla birlikte birbiri ile iletişim kurabilen, paylaşabilen, aileyi ilgilendiren konularda fikir birliği yapabilen ve sorunlarını olumlu bir şekilde çözebilen eşlerin evliliği daha uyumlu bir evlilik olarak tanımlanır (Erbek, Beştepe, Akar, Eradamlar ve Alpkın, 2005).

Birçok bilimsel çalışmada üzerinde durulan temel konulardan birisi “neden bazı evlilikler uzun süre ve başarılı şekilde devam ederken bazı evlilikler kısa süre sonra sonlanmaktadır?” sorusudur (Machaty, 2013). Genel olarak evlilik

iki kavramla değerlendirilmektedir: Birincisi “evlilik sürekliliği”; ikinci kavram ise, eğer evlilik devam ediyorsa “evlilik kalitesi” kavramıdır. “Evlilik kalitesi” kavramı evlilik konusunda çalışan uygulamacıların ve araştırmacıların dikkatini çeken önemli kavramlardan birisidir (Norton, 1983). Evlilik ve aile ile ilgili uzmanlar, mutlu ve doyurucu bir evliliğin nasıl sağlandığı ve korunduğu hakkında pek çok bilgiye sahiptirler. Ancak, evlilik ve aile konusunda parametreler gün geçtikçe değişmektedir. Dolayısıyla evlilik ve aile konusunda yapılmış çok sayıda araştırmaya karşın, bu konudaki çalışmalar güncelliğini korumaktadır. Evliliklerin sağlıklı ve mutlu bir biçimde yürümesi eşlerin evliliklerinin kalitesine bağlıdır. Eşlerin evlilik kalitesinin yüksek olması evliliğin sağlıklı ve güçlü olduğu anlamına gelmektedir. Destekleyici yakın ilişkilere sahip olan evli bireylerin aynı zamanda yüksek evlilik kalitesine sahip oldukları anlaşılmaktadır (Acitelli ve Antonucci, 1994, Aktaran: Jensen, Rauer ve Volling, 2013). “Evlilik kalitesi” kavramı, evlilik süresince eşlerin evlilik ilişkisi örüntüsünün nasıl olduğu, eşlerin bu ilişki örüntüsü içinde neler hissettikleri ve bu ilişki örüntüsünden nasıl etkilendikleri ile doğrudan ilişkili bir kavramdır. Literatürde evlilik doyumu, evlilik uyumu, evlilik başarısı v.b. anlamda ve birbirinin yerine kullanılan veya birbirini kapsayan kavramsal bir karmaşa söz konusudur (Faulkner, Klock ve Gale, 2002; Nabarro, 2004; Aktaran: Kodan-Çetinkaya ve Gençdoğan, 2014). “Evlilik kalitesi” kavramına karşılık daha net ve yaygın olarak kullanılan kavram ise evli çiftlerin “evlilik kalitesi algısı” kavramıdır (Proulx, Helms ve Buehler, 2007). “Evlilik kalitesi”, bireysel iyilik halinin önemli bir yordayıcısı olarak değerlendirilmektedir (Mason, Canlas ve Wang, 2013).

Pew Araştırma Merkezi (2013), Sosyal ve Demografik Eğilimler Projesi kapsamında yapılan “Aşk ve Evlilik” konulu çalışmanın sonuçlarına göre; hem evli olmayan hem de evli bireylerin, en önemli evlenme nedenlerinden birisinin evlilik yaşamlarında kendilerine bir “ekonomik istikrar” sağlamak olduğu ortaya çıkmıştır. Özgüven’e (2010) göre, her toplumda ve her dönemde evlilik ve aile kurumunun en önemli işlevlerinden birisi de, aile bireylerinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaktır. Birçok etmenin yanı sıra, bireylerin içinde yaşadıkları toplumun ekonomik gelişmişlik düzeyi, gelir dağılımı, genel zenginlik veya refah düzeyi de bireylerin yaşamdan aldıkları doyumu ve genel mutluluklarını etkilemektedir (Veenhoven, 2012). Cox (2006) ise evli çiftlerin,

evliliklerinden manevi ve cinsel ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra maddi ihtiyaçlarının karşılanmasını beklediklerini vurgulamaktadır. Aslında bu beklentilerini karşılamada başarılı oldukları sürece eşler kaliteli (mutlu, sağlıklı, başarılı) bir evliliğe sahip olmaktadır. Görüleceği gibi, evliliğin önemli işlevlerinden birisi de aile bireylerinin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.

Hemen tüm toplumlarda insanların evlilik ile ilgili beklenti düzeyleri oldukça yüksektir (Pines ve Nunes, 2003). Kızıldağ (2015), evli olan veya olmayan çiftlerin evlilik ilişkisi ile ilgili önemli beklentileri olduğunu belirtmektedir. Eş tükenmişliği ve evlilik beklentileri evlilik kalitesini etkileyen nedenler arasında yer almaktadır. Eşler, evlilikten beklentileri gerçekleştiği takdirde sağlıklı bir evlilik yürütebilmektedirler. Ancak, evlilikten yüksek ve gerçek dışı beklentiler, evlilikten elde edilecek doyumunu düşürebilmekte ya da hayal kırıklığına yol açabilmektedir (Cox, 2006). Bu nedenle, evlilikte eşlerin bu ihtiyaçları doyurulmaz ve beklentileri gerçekleştirilemezse eş tükenmişliği yaşanmaktadır. “Eş tükenmişliği” kavramı Pines (1996) tarafından ortaya atılmış ve bireylerin bilişsel dünyalarında gerçeklik ile beklentiler arasındaki farklılığın neden olduğu fiziksel, duygusal ve zihinsel bir yorgunluk semptomu olarak tanımlanmıştır.

Evlilikle ilgili yapılan çalışmalar, genellikle kadın ve erkeğin evliliği farklı yaşadıklarını göstermektedirler. Connides (2001)’e göre erkeklere kıyasla kadınlar evlilikten daha düşük düzeyde doyum elde etmektedirler. Benzer şekilde Jackson, Miller, Oka ve Henry (2014) de evlilik ilişkisinde kadınların erkeklerden daha düşük evlilik doyumuna sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Tüm bu nedenlerle bu araştırmanın amacı ekonomik faktörlerin evlilik kalitesine etkisini incelemek; eş tükenmişliği ile kontrol edildiğinde evli çiftlerin yaşadıkları ekonomik güçlük ile evlilik kaliteleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Ülkemizde bu konuyu ayrıntılı olarak inceleyen ve ulaşılabilen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın tamamlanması, evlilik ve aile konusundaki mevcut literatüre katkı sağlayacaktır. Bu gerekçelerle Türk kültüründe evlilik kalitesi, aile ekonomik gücü ve eş tükenmişliği değişkenleri arasındaki ilişkiyi dyadic model ile ayrıntılı olarak inceleyen bir çalışmanın yapılmasının, Türkiye’de evlilik ve aile alanındaki

bazı ihtiyaçların karşılanması ve bazı sorunların çözümünde yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Bir ilişkiye başlarken veya o ilişkiye devam ederken yaşanan sıkıntılar, toplumda mutsuz evliliklerin artmasına bazen de eşlerin ilişkilerinde tükenmelerine neden olmaktadır. Bu durum eşlerin meslek yaşamına, çocuk yetiştirmede tutum ve davranışlarına, kök aile ile ilişkilerine ve sosyal yaşamlarına da olumsuz etki yapmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye’de pek çok ailenin çeşitli nedenlerle ekonomik zorluk yaşadığı düşünüldüğünde “evlilik kalitesi” kavramının Türk kültüründe incelenmesi ve diğer değişkenlerle ilişkisinin bir bütünlük içinde ortaya konulması önemli görünmektedir.

Gerek dünyada gerekse ülkemizde özellikle son yıllarda çeşitli nedenlerle aileler üzerinde ekonomik baskılar artmaktadır. Buna bağlı olarak; ailelerin yaşam tarzlarında, psikolojilerinde, stres düzeylerinde, sosyal statülerinde, aile içi ilişkilerinde, değer yargılarında da değişimler yaşanmaktadır. Nitekim çeşitli araştırmalar, ailenin yaşadığı ekonomik zorluklar ile evlilikten duyulan tatmin arasında anlamlı ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Kwon, Rueter, Lee, Koh ve Ok, 2003). Örneğin satın alma gücünün yetersiz olması, aile üyelerinden birinin işsiz kalması, bazı istek ve ihtiyaçlardan vazgeçme, giyim, tatil harcamaları, eğlence alışkanlıkları gibi tüketimlerin sınırlandırılması vb. değişimler çiftlerde finansal ve psikolojik strese yol açarak evlilik kalitesini etkilemektedir. Bir başka ifade ile ekonomik baskılar, bireyler üzerinde psikolojik sıkıntı, parasal sıkıntı, özsaygı, yaşam tatmini ve evlilik kalitesi açısından olumsuz sonuçlara yol açmaktadır.

Ekonomik baskı veya güçlüklerin yaşandığı ailelerde eşler arasında veya diğer aile üyeleri arasında ciddi olumsuz sonuçlara neden olması kaçınılmazdır. Örneğin evliliğin bitmesi, ailenin dağılması, fiziksel istismar ve çocukların ihmeline yönelik artan risk bu sonuçların arasında yer almaktadır. Aile herhangi bir ekonomik güçlük ile karşılaştığında, bu güçlüğü etkisi, diğer aile üyelerinin tepkileri aracılığıyla bireylerin stres düzeyi üzerindeki dolaylı etkisinin yanı sıra doğrudan bir etkiye sahip olmasıyla şiddetlenmektedir (Conger ve diğerleri, 1990).

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni olarak Ankara ilinin farklı sosyo-ekonomik düzeydeki 3 farklı ilçesi seçilmiştir. TÜİK veri tabanından elde edilen gelir, öğrenim düzeyi, okuma-yazma oranı gibi sosyo-ekonomik değişkenlerin dağılımı göz önünde bulundurularak yüksek sosyo-ekonomik düzey için “Çankaya”, orta sosyo-ekonomik düzey için “Yenimahalle”, düşük sosyo-ekonomik düzey için “Altındağ” ilçesi seçilmiştir. Araştırmalarda örneklem büyüklüğünü belirlemek amacıyla çok farklı yöntemler kullanılmaktadır. Örneklemin büyüklüğü, “istenilen güç, alfa düzeyi, yordayıcı sayısı ve beklenen etki gibi konulara bağlıdır”. Çoklu korelasyon testi için $N > 50 + 8m$ (m bağımsız değişken sayısı) önerilmektedir. Bireysel yordayıcıların testi için ise $N > 104 + m$ eşitliği kullanılmaktadır (Tabachnick ve Fidel, 2015, s: 123-124).

Araştırmada “N değeri her iki formülden de hesaplanıp kişi sayısının daha fazla olduğu yöntem” seçilmiştir. Bu nedenle, bu araştırma kapsamında bağımsız değişken (m) sayısının iki (eş tükenmişliği ve ekonomik güçlük), kadın ve erkek gruplar düşünüldüğünde (dyadic), bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyonun orta düzeyde olduğu varsayıldığında örneklem büyüklüğü $N = (104 + m) \times 2 = 106 \times 2 = 212$ kişiden oluşmaktadır. Ancak, araştırma kapsamında bu sayının üzerine çıkılarak 278 evli çiftten (556 evli birey) veri toplanmıştır.

Araştırmada uygun örnekleme (convenient sampling) yöntemi seçilmiştir. Uygun örnekleme yöntemi, örneklemin rahat ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesidir (Nakip, 2003). Araştırma yapılacak bölgede öncelikle yetkili bir kişi (muhtar) ile görüşülüp hem araştırma hakkında bilgi verilmiş hem de hangi evlere/apartmanlara gidilmesinin uygun olacağı yönünde önerileri alınmıştır. Anket formunun eşlerin ikisine birden uygulanması gerektiği için, çiftlerle genellikle hafta sonları veya hafta içi akşam saatlerinde yüz yüze görüşülmüştür. Bazı çiftler uygun olmadığı için uygulama yapılamadığında, aynı bölgede oturan başka bir çift ile görüşme yapılmış ve eşlerin ayrı mekanlarda anket formunu yanıtlamaları sağlanmıştır.

EKÖ'nün ilk geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ve AEGÖ'nün uyarlama çalışmaları uygun örnekleme (convenient sampling) yöntemi kullanılarak

seçilen ve çalışmaya gönüllü katılan 211 çiftten (422 evli birey) elde edilen veriler üzerinde yapılmıştır. Evli çiftlerin yaşları 21 ile 67 arasında ($\bar{x}= 39.39$) değişmektedir. Çiftler 1 ile 40 yıllık evli ($\bar{x}= 13.47$ yıl) olup ailelerinin aylık geliri 900TL ile 31500TL ($\bar{x}= 5736$ TL) arasında değişmektedir. Evli çiftlerin yarıdan fazlası (% 62.1) sahip oldukları aylık geliri “orta düzey”de algılamaktadır. Bunun yanı sıra evli çiftlerin yarıya yakını (%43.7) üniversite veya yüksekokul mezunudur. Çiftlerin %37.7’sinin 2 çocuğu bulunurken, %13.7’si çocuk sahibi değildir. Çiftlerin %75.6’sının oturduğu ev kendisine ait iken, % 69.7’si otomobil sahibidir.

Evlilik Kalitesi Model testi çalışmaları ise uygun örnekleme (convenient sampling) yöntemi kullanılarak seçilen ve çalışmaya gönüllü katılan 278 çiftten (556 evli birey) elde edilen veriler üzerinde yapılmıştır. Çalışmaya katılan evli çiftlerin yaşları 21 ile 70 arasında ($\bar{x}= 40.01$) değişmektedir. Çiftler 1 ile 45 yıllık evli ($\bar{x}= 14.12$ yıl) olup ailelerinin aylık geliri 900TL ile 31500TL ($\bar{x}= 5457$ TL) arasında değişmektedir. Bunun yanı sıra evli çiftlerin %9.2’si ortaokul mezunu iken, %43.5’i üniversite veya yüksekokul mezunudur. Evli çiftlerin çoğunluğu (%77.7) çalışmaktadır. Çiftlerin %30’unun 1 çocuğu, %37.1’inin ise 2 çocuğu bulunmaktadır. Çiftlerin %75.5’inin oturduğu ev kendisine ait iken, %69.2’si otomobil sahibidir. Evli çiftlerin sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Evli Çiftlerin Sosyo-ekonomik Özellikleri

Sosyo-ekonomik Değişkenler	Gruplar	S	%
Cinsiyet	Kadın	278	50.0
	Erkek	278	50.0
Öğrenim durumu	Okur-yazar veya İlkokul	52	9.4
	Orta okul	51	9.2
	Lise ve dengi okul	124	22.3
	Üniversite veya Yüksek okul	242	43.5
	Lisans üstü	87	15.6
Çocuk sahibi olma	Yok	76	13.7
	1 çocuk	167	30.0
	2 çocuk	206	37.1
	3 çocuk ve daha fazla	107	19.2
Çalışma durumu	Çalışan	432	77.7
	Çalışmayan	86	15.5
	Emekli	38	6.8
Algılanan gelir düzeyi	Yüksek	45	8.1
	Orta	357	64.2
	Düşük	154	27.7
Ev sahibi olma	Var	420	75.5
	Yok	136	24.5
Oto. Sahibi olma	Var	385	69.2
	Yok	171	30.8
		Min-Max	Ortalama
Yaş		21-70	40.01
Gelir		900TL-31.500TL	5.457TL
Evlilik süresi		1-45	14.12

Veri Toplama Araçları

Bu araştırma kapsamında evli çiftlerden veri toplamak amacıyla dört ölçme aracı kullanılmıştır. Evlilik kalitesini ölçmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen “Evlilik Kalitesi Ölçeği” (EKÖ) kullanılmıştır. Evli

bireylerin yaşadıkları ekonomik güçlüğü ölçmek için Hilton ve Devall (1997) tarafından geliştirilen ve bu araştırma kapsamında araştırmacı tarafından Türkçe'ye uyarlama çalışması yapılan Aile Ekonomik Güçlüğü Ölçeği (AEGÖ) kullanılmıştır. Eş tükenmişliğini ölçmek için ise Pines (1996) tarafından geliştirilen ve Çapri (2008) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Eş Tükenmişlik Ölçeği (ETÖ) kullanılmıştır. Evli bireylerin sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin veriler araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu (KBF) ile elde edilmiştir.

Bağımlı Değişken

Evlilik Kalitesi Ölçeği (EKÖ): Ülkemizde evlilik kalitesini ölçen bir ölçek olmaması ve buna ihtiyaç duyulması nedeniyle geliştirilmiş özgün bir ölçektir. Bu amaçla öncelikle “evlilik kalitesi” ile ilgili literatür çalışması yapılmış öte yandan da Ankara’da bir kurumda çalışan 22 kişilik bir grupla iki oturumluk odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Böylece literatüre dayalı olarak ve odak grup görüşmesinden sonra EKÖ ile ilgili yaklaşık 90 maddeden oluşan bir “madde havuzu” oluşturulmuştur. Daha sonra bu madde havuzundan maddeler seçilerek 73 madde içeren bir form elde edilmiştir. Form üzerinde maddeler, binişiklik, açıklık ve anlaşılabilirlik, evlilik kalitesi ile ilgili olmak kriterleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Daha sonra 73 maddelik form, evlilik ve aile konusunda uzman 3 akademisyenin görüşüne sunulmuş, yukarıda belirtilen kriterler çerçevesinde değerlendirme yapmaları istenmiştir. Alınan dönütler çerçevesinde evlilik kalitesi ile ilgili olmadığı için 3 madde formdan çıkartılmış ölçeğin 70 maddelik “Deneme Formu” elde edilmiştir. “Deneme Formu,” 35 kişilik evli birey grubuna (23 kadın, 12 erkek) uygulanmıştır. Deneme uygulamasından sonra bazı maddelerin daha anlaşılır şekilde ifade edilmesine gerek olduğu belirlenerek yeniden yazılmış, alınan dönütler sonucunda formdan beş madde daha çıkartılarak EKÖ’nün 65 madde içeren “Uygulama Formu” elde edilmiştir. Ölçeğin Likert tipi, üçlü derecelendirmeli (bana uygun değil =1, kısmen uygun=2, bana uygun =3) olmasına ve 16 adet reverse (olumsuz anlamlı cümle/madde) madde bulunmasına karar verilmiştir.

EKÖ’nün geçerlik çalışmaları Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA), Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) ve benzer ölçekler geçerliği yöntemleri ile yapılmıştır. EKÖ, beş faktörlü bir yapıya sahiptir ve toplam varyansın %62’sini

açıklamaktadır. Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda da ölçeğin uyum indeksleri iyi çıkmıştır. EKÖ'nün geçerliği, benzer ölçekler (Eş Tükenmişlik Ölçeği- ETÖ, Aile Ekonomik Güçlük Ölçeği -0 AEGÖ) yöntemiyle de test edilmiştir. EKÖ ile ETÖ arasında negatif yönde ($r = -.79$ ve EKÖ ile AEGÖ arasında ($r = -.49$) anlamlı düzeyde korelasyonlar saptanmıştır.

EKÖ'nün güvenilirlik katsayıları ise iki ayrı veri seti üzerinde hesaplanmıştır. Ölçeğin 422 evli bireye ilişkin veri setinden hesaplanan Cronbach Alpha katsayısı .97 ve 556 evli bireye ilişkin veri setinden hesaplanan Cronbach Alpha katsayısı ise .96 bulunmuştur. EKÖ'ye ilişkin elde edilen bulgular, EKÖ'nün evli bireylerde evlilik kalitesini ölçmek amacıyla güvenle kullanılabileceğini göstermektedir. Geliştirilen ölçekte 9 adet reverse (olumsuz/negatif anlamlı cümle) olmak üzere toplam 42 madde bulunmaktadır (örn, Evliliğimde kendimi kapana kısılmış gibi hissederim). EKÖ'den alınabilecek en yüksek puan 126, en düşük puan ise 42'dir ve yüksek puan evlilik kalitesinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

Bağımsız Değişkenler

Aile Ekonomik Güçlük Ölçeği (AEGÖ): Aile Ekonomik Güçlük Ölçeği (Family Economic Strain Scale- FESS) Hilton ve Devall (1997) tarafından ailelerin yaşadığı ekonomik güçlüğü ölçmek amacı ile geliştirilmiştir. AEGÖ, 12 madde içermektedir. AEGÖ'de 12 maddenin yanı sıra "...deki diğer ailelerle kıyasladığımızda, gelir düzeyinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?" şeklinde bir adet beş seçenekli sorusu bulunmaktadır. AEGÖ, Likert tipi beşli derecelendirmeli (1= Asla, 5= neredeyse her zaman) bir ölçek olup ölçekten alınan yüksek puan ailenin yüksek düzeyde ekonomik güçlük yaşadığı anlamına gelmektedir. Yapılan açıklayıcı Faktör analizi sonucunda tek boyutlu ve Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .92 olarak hesaplanmıştır. Orijinal çalışma, AEGÖ'nün oldukça güvenilir ve tek faktörlü bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Bu araştırma kapsamında ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması yapılmış ve ölçeğin uygulanmasına karar verilmiştir. $\alpha = .94$.

Eş Tükenmişlik Ölçeği (ETÖ): Eş tükenmişlik ölçeği, hem evlilik öncesi çiftlerin hem de evli çiftlerin ilişkilerinde yaşadıkları tükenmişlik düzeyini ölçmek amacıyla Pines (1996) tarafından geliştirilmiştir. ETÖ, Çapri (2008) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. ETÖ'de 21 madde bulunmaktadır. Likert

tipi yedili derecelendirmeli (1= hiçbir zaman, 7= her zaman) ve üç boyutlu bir ölçektir. ETÖ üç boyutlu olmasının yanı sıra tek boyutlu olup toplam puan vermektedir (Pines, 1996). Çapri (2008) tarafından ETÖ'nin güvenilirliği de incelenmiş ve Cronbach Alpha değerinin ise .94 olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma kapsamında toplamda ETÖ'nün ve üç alt ölçeğinin (fiziksel yorgunluk, zihinsel yorgunluk, duygusal yorgunluk) Cronbach Alpha katsayıları 556 evli bireyden elde edilen veriler üzerinde incelenmiştir. İnceleme sonucunda ETÖ'nün Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla ETÖ top = .96, Fiz= .88, Duy= .92, Zih= .91 bulunmuştur.

Sosyo-ekonomik Özellikler: Araştırma kapsamında, evli çiftlerin yaş, öğrenim, gelir, algılanan gelir düzeyi, evlilik süresi, çocuk sayısı, çalışma durumu, ev, otomobil sahibi olma gibi sosyo-ekonomik özellikleri hakkında bilgi toplanmıştır.

Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Verilerinin toplanabilmesi için öncelikle Hacettepe Üniversitesi etik kurulundan gerekli izin alınmıştır. Daha sonra, evli bireyler kendi konutlarında ziyaret edilerek araştırmanın amacı ve önemi konusunda bilgi sunulmuş, gönüllü katılım formu dağıtılmıştır. Uygulama sürecinde gönüllülük ve gizlilik ilkeleri esas alınmıştır. Ölçme araçlarının doldurulması 20-30 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Evlilik kalitesi model testi, uygun örnekleme yöntemi kullanılarak 278 çiftten (556 evli birey) elde edilen veriler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Evli çiftlerden elde edilen veriler önce SPSS programına girilmiş, daha sonra veriler AMOS24 programına aktarılmıştır. Eş tükenmişliğinin aracı (mediation) rolü, heteroseksüel çift dayanışması aracı modeli (Actor-Partner Interdependence Mediation Model – APIMeM) ile; etkileşim (moderation) rolü ise heteroseksüel çift dayanışması etkileşim modeli (Actor-Partner Interdependence Moderation Model – APIMoM) ile analiz edilmiştir. Araştırmada hata payı en fazla .05 olarak alınmıştır. Kısaca, iki değişken arasındaki ilişki 3. değişkene bağlı olarak değişiyorsa *moderation*; 3. değişken aracılığıyla gerçekleşiyorsa *mediation* demektir.

BULGULAR

Evlilik Kalitesi Ölçeği, Aile Ekonomik Güçlük Ölçeği ve Eş Tükenmişlik Ölçeğine İlişkin Kesme Puanlar

Heteroseksüel evli çiftlerin evlilik kalitesi toplam, aile ekonomik güçlüğü toplam ve eş tükenmişliği toplam puanları kullanılarak her bir değişkene ilişkin kesme puanları hesaplanmış ve kesme puanlar kullanılarak evli bireyler düşük, orta, yüksek olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Kesme puanları hesaplanırken aritmetik ortalamanın 1 standart sapma üstü ve 1 standart sapma altı kesme noktaları (cut-off point) olarak seçilmiştir. Böylece evlilik kalitesi için 59-90 puan aralığı “düşük”, 91-124 puan aralığı “orta” ve 125-126 puan “yüksek” evlilik kalitesi olarak hesaplanmıştır. Benzer şekilde aile ekonomik güçlüğü için 12-18 puan aralığı “düşük”, 19-37 puan aralığı “orta” ve 38-60 puan aralığı “yüksek” olarak hesaplanmıştır. Son olarak eş tükenmişliği için 21-30 puan aralığı “düşük”, 31-74 puan aralığı “orta” ve 75-127 puan aralığı ise “yüksek” olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Ölçeklerin Kesme Puan Aralıklarının Dağılımı

TOPLAM	N	Min.	Max.	Ort.	Ss	Ortalamanın İss altı puan	Ortalamanın İss üstü puan
EKÖ TOP	556	59.00	126.00	106.94	16.71	90.22= 90	123.66=124
AEGÖ TOP	556	12.00	60.00	27.62	10.06	17.55= 18	37.68= 38
ETÖ TOP	556	21.00	127.00	52.57	22.37	30.20= 30	74.94= 75

Evli Çiftlerin Ölçek Kesme Puan Ortalamalarının Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo 3’de görüleceği üzere, bu araştırmanın verileri kapsamında, kadınların %22.7’si düşük, %71.2’si orta ve %6.1’i ise yüksek düzeyde evlilik kalitesine sahiptir. Tablo 3’de görüleceği gibi, kadınların %20.9’u düşük; %62.2’si orta ve %16.9’u ise yüksek düzeyde aile ekonomik güçlüğü yaşamaktadır. Tablo 3’de görüleceği gibi, kadınların %16.5’inin düşük; %67.3’ünün orta ve %16.2’sinin ise yüksek düzeyde eş tükenmişliği yaşadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 3’de görüleceği üzere, erkeklerin ise %19.4’ü düşük; %72.3’ü orta ve %8.3’ü yüksek düzeyde evlilik kalitesine sahiptir. Tablo 3’de görüleceği üzere, erkeklerin %19.8’i düşük; %62.2’si orta ve %18’i ise yüksek düzeyde aile ekonomik güçlüğü ve %21.9’u düşük; % 64’ü orta ve % 14’ü ise yüksek düzeyde eş tükenmişliği yaşamaktadır.

Tablo 3. Kadınların ve Erkeklerin Ölçeklere İlişkin Ortalama Puanları

Ölçekler	Gruplar	Kadın				Erkek			
		Ort.	N	Ss	%	Ort.	N	Ss	%
Evlilik Kalitesi	Düşük	80.22	63	7.50	22.7	79.98	54	7.48	19.4
	Orta	112.90	198	9.81	71.2	113.03	201	9.32	72.3
	Yüksek	125.29	17	.46	6.1	125.34	23	.48	8.3
	Toplam	106.25	278	17.00	100,0	107.63	278	16.42	100.0
Aile Ekonomik Güçlüğü	Düşük	15.00	58	2.25	20.9	14.58	55	2.25	19.8
	Orta	27.53	173	5.39	62.2	27.01	173	4.83	62.2
	Yüksek	43.68	47	4.86	16.9	43.88	50	5.56	18.0
	Toplam	27.65	278	10.00	100,0	27.58	278	10.13	100.0
Eş Tükenmişliği	Düşük	25.76	46	2.80	16.5	24.81	61	2.92	21.9
	Orta	52.03	187	12.98	67.3	51.48	178	12.96	64.1
	Yüksek	92.00	45	11.97	16.2	89.66	39	12.08	14.0
	Toplam	54.15	278	22.51	100.0	50.99	278	22.15	100.0

Evlilik Kalitesi Model Testine İlişkin Bulgular

Evlilik kalitesi model testine ilişkin analizlere geçmeden önce 278 çiftten elde edilen veri seti üzerinde değişkenlere ilişkin çarpıklık, basıklık ve verilerin normal bir dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Analiz sonucunda değişkenlere ilişkin çarpıklık değerlerinin .39 ile -.95; ve basıklık değerlerinin -.75 ile -.51 arasında değiştiği belirlenmiştir. Değişkenlere ilişkin çarpıklık ve basıklık değerlerinin -3 ile +3 arasında yer alması verilerin normal bir dağılıma sahip olduğunu göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Daha sonra, veri setinin normal bir dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov testi ile kontrol edilmiştir. Bunun sonucunda ailelerin yaşadıkları ekonomik güçlük, eş tükenmişliği ve evlilik kalitesine ilişkin verilerin

normal bir dağılım gösterdiği saptanmıştır. Ayrıca, araştırmada ele alınan “evlilik kalitesi”, “aile ekonomik güçlüğü” ve “eş tükenmişliği” değişkenleri arasındaki korelasyonlar incelenerek çoklu bağlantılılık sorunu olup olmadığı değerlendirilmiştir. Kline (2005)’e göre ise değişkenler arası korelasyonun $r > .85$ olması çoklu bağlantılılığa işaret etmektedir. İnceleme sonucunda “evlilik kalitesi” ile “aile ekonomik güçlüğü” arasında $r = -.49$; “evlilik kalitesi” ile “eş tükenmişliği” arasında $r = -.79$ ve “eş tükenmişliği” ile “aile ekonomik güçlüğü” arasında ise $r = -.5$ korelasyonlar saptanmıştır. Bu bilgiler ışığında veri setinin çoklu bağlantılılık varsayımını karşıladığı sonucuna varılmıştır. Araştırma kapsamında Evlilik Kalitesi Model Testinde yer alan değişkenlere ilişkin Pearson Korelasyon katsayıları, ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Araştırma Kapsamında Yer Alan Değişkenlere İlişkin Pearson Korelasyon Katsayıları, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.KX	1.00									
2.KM	.52	1.00								
3.KX*EM	.29	.32	1.00							
4.EX*KM	.23	.29	.76	1.00						
5.EX	.80	.41	.26	.15	1.00					
6.EM	.53	.78	.32	.30	.55	1.00				
7.KX*KM	.28	.31	.85	.86	.23	.32	1.00			
8.EX*EM	.27	.31	.87	.80	.23	.32	.75	1.00		
9.YE	-.51	-.72	-.29	-.26	-.48	-.77	-.31	-.25	1.00	
10.YK	-.49	-.79	-.27	-.22	-.40	-.69	-.24	-.23	.83	1.00
Ortalama	.00	.00	116.02	93.67	.00	.00	116.48	122.34	107.64	106.26
St. Sapma	10.00	22.51	257.63	263.82	10.13	22.16	257.63	246.89	16.43	17.00

Not: Bağımsız ve moderatör değişkenler kendi ortalama değerlerinden çıkarıldı (centering).

**Değişkenler arası tüm Pearson korelasyon katsayıları istatistiksel bakımdan önemli ($p < .01$).

KX = kadınlarca yaşanan ekonomik güçlük (kadın için X- aktör; erkek için kadın X partner),

KM = kadınlarca yaşanan eş tükenmişliği (kadın moderatör- aktör, erkek için kadın moderatör partner),

*KX*EM = ekonomik güçlük * erkek eş tükenmişliği (kadın için kadın X erkek moderatör-aktör; erkek için kadın X erkek moderatör partner),*

*EX*KM = ekonomik güçlük * kadın eş tükenmişliği (erkek için erkek X- kadın moderatör- aktör; kadın için erkek X kadın moderatör partner),*

EX = Erkeklerce yaşanan ekonomik güçlük (erkek için X- aktör; kadın için erkek X partner),

EM = Erkeklerce yaşanan eş tükenmişliği (erkek moderatör- aktör, kadın için erkek moderatör partner),

*KX*KM = ekonomik güçlük * eş tükenmişliği (kadın için kadın X- kadın moderatör-aktör; erkek için kadın X kadın moderatör partner),*

*EX*EM = ekonomik güçlük * eş tükenmişliği (erkek için erkek X- erkek moderatör- aktör, kadın için erkek X erkek moderatör partner),*

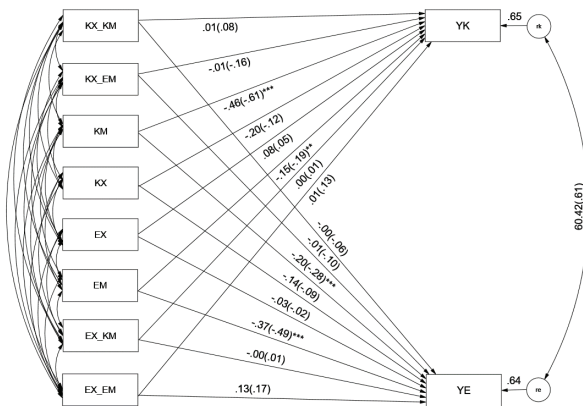
YE = erkek evlilik kalitesi,

YK = kadın evlilik kalitesi

Tablo 4'den izleneceği üzere, bağımsız ve moderatör değişkenler (sırasıyla, *KX = Kadınlarca yaşanan ekonomik güçlük*, *KM= Kadınlarca yaşanan eş tükenmişliği*; *EX= Erkeklerce yaşanan ekonomik güçlük* ve *EM= Erkeklerce yaşanan eş tükenmişliği*) kendi ortalama değerlerinden çıkarılmıştır (centering). Bu nedenle, 1,2, 5, 6 nolu değişkenlerin ortalama değerleri sıfırdır ($\bar{x}= 00$). Tablo 4'de ortak etki ve sonuç değişkenlerine ilişkin ortalama değerler ise $\bar{x}= 93.67$ ile $\bar{x}= 122.34$ arasında değişmektedir. Tablo 4'de görüldüğü gibi, evlilik kalitesi model testinde yer alan değişkenlerden erkeklerce evlilik kalitesi (YE) değişkeni, modeldeki diğer değişkenlerle (eş tükenmişliği ve ekonomik güçlük) negatif yönde $r= -.25$ ile $r= -.77$ arasında; benzer şekilde, kadınlarca evlilik kalitesi (YK) değişkeni ise modeldeki diğer değişkenlerle negatif yönde $r= -.22$ ile $r= -.83$ arasında korelasyon katsayılarına sahiptir. Erkeklerin evlilik kalitesi ile kadınların evlilik kalitesi arasında ise pozitif yönde ve yüksek düzeyde ($r= .83$) bir korelasyon saptanmıştır. Bu sonuçlara göre araştırmada ele alınan evlilik kalitesi, aile ekonomik güçlüğü ve eş tükenmişliği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Ekonomik Güçlüğün Evlilik Kalitesi ile İlişkisi Çiftlerin Eş Tükenmişliklerine Bağlı Olarak Değişmekte midir?

Heteroseksüel (distinguishable) Çift (Dyad) Dayanışması Etkileşim Modeli “Actor-Partner Interdependence Moderation Model – APIMoM) analiz sonuçları Şekil 1’de ve Tablo 5’de verilmiştir.

Şekil 1. APIMoM Standartlaştırılmış regresyon katsayıları parantez içinde verilmiştir

Tablo 5. Karma Etkileşimli (mixedmoderation) Heteroseksüel Çiftler İçin Etkileşim Örüntüsü

İlişkiler	B	B	sh	T	P
YE → EX_EM	.01	.17	.01	1.91	.06
YK → KX_KM	.01	.08	.01	.87	.39
YE → EM	-.37	-.49	.05	-7.72	.00
YE → EX_KM	.00	-.01	.01	-.15	.88
YK → EX_KM	.00	-.01	.01	-.13	.90
YK → EM	-.15	-.19	.05	-3.08	.00
YE → KX	-.14	-.09	.11	-1.32	.19
YK → KX	-.20	-.12	.11	-1.81	.07
YE → KM	-.20	-.28	.05	-4.52	.00
YK → EX	.08	.05	.11	.70	.49
YE → EX	-.03	-.02	.11	-.30	.76
YK → KX_EM	-.01	-.16	.01	-1.72	.09
YK → KM	-.46	-.61	.05	-10.03	.00
YK → EX_EM	.01	.13	.01	1.51	.13
YE → KX_EM	-.01	-.10	.01	-1.04	.30
YE → KX_KM	.00	-.06	.01	-.68	.50

Temel Etkiler (Ekonomik Güçlük ‘bağımsız değişken’ → Evlilik Kalitesi-bağımlı değişken):

Tablo 5’de görüldüğü gibi, kadınların yaşadığı ekonomik güçlük, kadınların evlilik kalitelerini (KX→YK) istatistiksel olarak önemli düzeyde etkilememektedir ($B = -.20$, $\beta = -.12$, $t = -1.81$, $p = .07$). Erkeklerin yaşadığı ekonomik güçlük de, erkeklerin evlilik kalitelerini (EX→YE) istatistiksel olarak önemli düzeyde etkilememektedir ($B = -.03$, $\beta = -.02$, $t = -.30$, $p = .76$). Diğer yandan, kadınların yaşadığı ekonomik güçlük, erkeklerin evlilik kalitelerini (KX→YE) istatistiksel olarak önemli düzeyde etkilememektedir ($B = -.14$, $\beta = -.09$, $t = -1.32$, $p = .19$). Erkeklerin yaşadığı ekonomik güçlük de, kadınların evlilik kalitelerini (EX→YK) istatistiksel olarak önemli düzeyde etkilememektedir ($B = .08$, $\beta = .05$, $t = .70$, $p = .49$).

Temel Etkiler (Eş tükenmişliği ‘moderatör’ → Evlilik Kalitesi - bağımlı değişken):

Tablo 5’de görüldüğü gibi, erkeklerin yaşadığı eş tükenmişliği arttıkça erkeklerin evlilik kaliteleri düşmektedir ($B = -.37$, $\beta = -.49$, $t = -7.72$, $p = .000$). Kadınların eş tükenmişliklerinin artması da, erkeklerin evlilik kalitelerini düşük algılamalarına yol açmaktadır ($B = -.20$, $\beta = -.28$, $t = -4.52$,

$p=.000$). Ayrıca kadınların yaşadığı eş tükenmişliği arttıkça kendi evlilik kaliteleri de düşmektedir ($B= -.46, \beta= -.61, t= -10.03, p=.000$). Erkeklerin eş tükenmişliklerinin artması da, kadınların evlilik kalitelerini düşük algılamalarına yol açmaktadır ($B=-.15, \beta= -.19, t=-3.08, p=.000$).

Etkileşim Etkileri (Ekonomik Güçlük * Eş tükenmişliği → Evlilik Kalitesi):

Tablo 5’de görüldüğü gibi, kadınların yaşadığı ekonomik güçlüğü kadınların evlilik kalitelerine etkisi, kadınların tükenmişlik düzeylerine ($KX * KM \rightarrow YK$) bağlı olarak önemli düzeyde değişmemektedir ($B= .01, \beta = .08, t=.87, p= .39$). Kadınların yaşadığı ekonomik güçlüğü kadınların evlilik kalitelerine etkisi, erkeklerin tükenmişlik düzeylerine ($KX * EM \rightarrow YK$) bağlı olarak da **önemli düzeyde değişmemektedir** ($B= -.01, \beta = -.16, t= -1.72, p= .09$).

Ayrıca, erkeklerin yaşadığı ekonomik güçlüğü kadınların evlilik kalitelerine etkisi, kadınların tükenmişlik düzeylerine ($EX * KM \rightarrow YK$) bağlı olarak önemli düzeyde değişmemektedir ($B= .00, \beta = - .01, t = -.13, p= .90$). Erkeklerin yaşadığı ekonomik güçlüğü erkeklerin evlilik kalitelerine etkisi de, erkeklerin tükenmişlik düzeylerine ($EX * EM \rightarrow YE$) bağlı olarak önemli düzeyde değişmemektedir ($B= .01, \beta = .17, t= 1.91, p= .06$).

Erkeklerin yaşadığı ekonomik güçlüğü erkeklerin evlilik kalitelerine etkisi de, kadınların tükenmişlik düzeylerine ($EX * KM \rightarrow YE$) bağlı olarak önemli düzeyde değişmemektedir ($B= .00, \beta = - .01, t= -.15, p= .88$). Erkeklerin yaşadığı ekonomik güçlüğü kadınların evlilik kalitelerine etkisi de, erkeklerin tükenmişlik düzeylerine ($EX * EM \rightarrow YK$) bağlı olarak önemli düzeyde değişmemektedir ($B= .01, \beta = .13, t= 1.51, p= .13$).

Kadınların yaşadığı ekonomik güçlüğü erkeklerin evlilik kalitelerine etkisi, erkeklerin tükenmişlik düzeylerine ($KX * EM \rightarrow YE$) bağlı olarak önemli düzeyde değişmemektedir ($B= -.01, \beta = -.10, t= -1.04, p= .30$). Kadınların yaşadığı ekonomik güçlüğü erkeklerin evlilik kalitelerine etkisi de, kadınların tükenmişlik düzeylerine ($KX * KM \rightarrow YE$) bağlı olarak önemli düzeyde değişmemektedir ($B= .00, \beta = -.06, t= -.68, p= .50$).

Sonuç olarak, çiftlerin yaşadığı ekonomik güçlük, çiftlerin evlilik kalitesini anlamlı olarak etkilememektedir. Buna karşın, çiftlerin yaşadığı eş tükenmişliği arttıkça, çiftlerin her ikisinin de evlilik kalitesi anlamlı olarak

Tablo 6. Heteroseksüel Çiftler İçin Etki Tahminleri

Etkiler	B	β	sh	T	P
a Etkisi ($X \rightarrow M$)					
Erkek Aktör Etkisi (a_{A1})	.77	.35	.18	4.27	.00
Kadın Aktör Etkisi (a_{A2})	1.18	.53	.19	6.14	.00
Erkek Partner Etkisi (a_{p1})	.54	.24	.18	2.96	.00
Kadın Partner Etkisi (a_{p2})	-.02	-.01	.19	-.09	.93
b Etkisi ($M \rightarrow Y$)					
Erkek Aktör Etkisi (b_{A1})	-.36	-.49	.05	-7.63	.00
Kadın Aktör Etkisi (b_{A2})	-.46	-.61	.05	-9.98	.00
Erkek Partner Etkisi (b_{p1})	-.21	-.28	.05	-4.56	.00
Kadın Partner Etkisi (b_{p2})	-.14	-.18	.05	-2.88	.00
c' Etkisi ($X \rightarrow Y$)					
Erkek Aktör Etkisi (c'_{A1})	-.03	-.02	.11	-.30	.77
Kadın Aktör Etkisi (c'_{A2})	-.19	-.11	.11	-1.77	.08
Erkek Partner Etkisi (c'_{p1})	-.15	-.09	.11	-1.41	.16
Kadın Partner Etkisi (c'_{p2})	.07	.04	.11	.63	.53

Şekil 2 ve Tablo 6'da görüldüğü gibi,

A Etkileri (Bağımsız değişken- $X \rightarrow$ Aracı değişken-M)

Erkek Aktör Etkisi (a_{A1}): Erkeklerin yaşadığı ekonomik güçlük, erkeklerin yaşadığı eş tükenmişliklerini ($EX \rightarrow EM$) istatistiksel olarak etkilemektedir ($B = .77$, $\beta = .35$, $t = 4.27$, $p = .00$).

Kadın Aktör Etkisi (a_{A2}): Kadınların yaşadığı ekonomik güçlük de, kadınların yaşadığı eş tükenmişliklerini ($KX \rightarrow KM$) istatistiksel olarak etkilemektedir ($B = 1.18$, $\beta = .53$, $t = 6.14$, $p = .00$).

Erkek Partner Etkisi (a_{p1}): Kadınların yaşadığı ekonomik güçlük, erkeklerin yaşadığı eş tükenmişliklerini ($KX \rightarrow EM$) istatistiksel olarak etkilemektedir ($B = .54$, $\beta = .24$, $t = 2.96$, $p = .00$).

Kadın Partner Etkisi (a_{p2}): Erkeklerin yaşadığı ekonomik güçlük, kadınların yaşadığı eş tükenmişliklerini ($EX \rightarrow KM$) istatistiksel olarak etkilememektedir ($B = -.02$, $\beta = -.01$, $t = -.09$, $p = .93$).

Sonuç olarak, erkeklerin yaşadığı ekonomik güçlük, erkeklerin yaşadığı

eş tükenmişliklerini; kadınların yaşadığı ekonomik güçlük de, kadınların yaşadığı eş tükenmişliklerini anlamlı olarak etkilemektedir. Buna karşın, kadınların yaşadığı ekonomik güçlük erkeklerin yaşadığı eş tükenmişliğini anlamlı olarak etkilerken, erkeğin yaşadığı ekonomik güçlük, diğer eşin eş tükenmişliğini anlamlı olarak etkilememektedir.

B Etkileri (Aracı değişken-M→Sonuç değişken-Y)

Erkek Aktör Etkisi (b_{A1}): Erkeklerin yaşadığı eş tükenmişliği, erkeklerin evlilik kalitelerini (EM→YE) istatistiksel olarak etkilemektedir ($B= -.36$, $\beta= -.49$, $t= -7.63$, $p=.00$).

Kadın Aktör Etkisi (b_{A2}): Kadınların yaşadığı eş tükenmişliği, kadınların evlilik kalitelerini (KM→YK) istatistiksel olarak etkilemektedir ($B= -.46$, $\beta= -.61$, $t= -9.98$, $p=.00$).

Erkek Partner Etkisi (b_{p1}): Kadınların yaşadığı eş tükenmişliği, erkeklerin yaşadığı eş tükenmişliklerini (KX→EM) istatistiksel olarak etkilemektedir ($B= -.21$, $\beta= -.28$, $t= -4.56$, $p=.00$).

Kadın Partner Etkisi (b_{p2}): Erkeklerin yaşadığı eş tükenmişliği, kadınların evlilik kalitelerini (EX→KM) istatistiksel olarak etkilemektedir ($B= -.14$, $\beta= -.18$, $t= -2.28$, $p=.00$).

Sonuç olarak, eşlerden herhangi birisinin yaşadığı eş tükenmişliği hem kendisinin hem de eşinin evlilik kalitesini anlamlı olarak etkilemektedir. Eş tükenmişliği ile evlilik kalitesi arasında anlamlı bir korelasyon olduğu düşünüldüğünde, eşlerden birisinin yaşadığı eş tükenmişliğinin diğerinin de evlilik kalitesini düşürdüğü ve bu ilişkinin her iki eş için de geçerli olduğu söylenebilir.

C' Etkileri (Bağımsız değişken-X→Sonuç değişken-Y)

Erkek Aktör Etkisi (c'_{A1}): Erkeklerin yaşadığı ekonomik güçlük, erkeklerin evlilik kalitelerini (EX→YE) istatistiksel olarak etkilememektedir ($B= -.03$, $\beta= -.02$, $t= -.30$, $p=.77$).

Kadın Aktör Etkisi (c'_{A2}): Kadınların yaşadığı ekonomik güçlük, kadınların evlilik kalitelerini (KX→YK) istatistiksel olarak etkilememektedir ($B= -.19$, $\beta= -.11$, $t= -1.77$, $p=.08$).

Erkek Partner Etkisi (c'_{p1}): Kadınların yaşadığı ekonomik güçlük, erkeklerin evlilik kalitelerini ($KX \rightarrow YE$) istatistiksel olarak etkilememektedir ($B = -.15, \beta = -.09, t = -1.41, p = .16$).

Kadın Partner Etkisi (c'_{p2}): Erkeklerin yaşadığı ekonomik güçlük, kadınların evlilik kalitelerini ($EX \rightarrow KM$) istatistiksel olarak etkilememektedir ($B = .07, \beta = .04, t = .63, p = .53$).

Sonuç olarak, a etkileri için her iki aktör etkisi pozitif yönde istatistiksel bakımdan önemlidir. Standart regresyon katsayıları parantez içinde verilmiştir. Erkek için partner etkisi önemli iken, kadın için önemsizdir. Tüm b etkileri de negatif yönde olup, istatistiksel bakımdan önemlidir. Bununla birlikte, c' etkilerinin hiçbiri istatistiksel bakımdan önemli bulunmamıştır. c' etkilerinin istatistiksel bakımdan önemsiz oluşu, ekonomik güçlüğü (X) evlilik kalitesi (Y) üzerindeki etkilerinin dolaylı olabileceğine işaret etmektedir. Daha açık anlatımla, eşlerden herhangi birisinin yaşadığı ekonomik güçlük hem kendisinin hem eşinin evlilik kalitesini anlamlı olarak etkilememektedir. Sonraki aşamada, değişkenler arası dolaylı etkilerin çiftler arasındaki yön ve büyüklüklerini incelemek amacıyla *hayalet (phantom) değişkenler* yaratılmıştır. Parametre tahminleri ve bootstrap güven aralıkları sonuçları **Tablo 7**'de verilmiştir.

Tablo 7. Heteroseksüel Çiftler için APIMeM'de Toplam Etki, Toplam Dolaylı Etki (IE), Basit Dolaylı Etki ve Doğrudan Etkiler c'

Etkiler	Katsayılar	B	Sh	%95 Bootstrap	
				Alt	Üst
Erkek Aktör Etkisi					
Toplam Etki	$a_{A1}b_{A1} + a_{P2}b_{P1} + c'_{A1}$	-.31	.15	-.60	-.02
Toplam IE	$a_{A1}b_{A1} + a_{P2}b_{P1}$	-.28	.12	-.52	-.06
Aktör – Aktör Basit IE	$a_{A1}b_{A1}$	-.28	.09	-.48	-.14
Partner-Partner Basit IE	$a_{P2}b_{P1}$.00	.05	-.09	.09
Doğrudan etki c'	c'_{A1}	-.03	.11	-.26	.19
Kadın Aktör Etkisi					
Toplam Etki	$a_{A2}b_{A2} + a_{P1}b_{P2} + c'_{A2}$	-.81	.17	-1.14	-.46
Toplam IE	$a_{A2}b_{A2} + a_{P1}b_{P2}$	-.62	.12	-.85	-.39
Aktör – Aktör Basit IE	$a_{A2}b_{A2}$	-.54	.11	-.77	-.35

Partner-Partner Basit IE	$a_{P1}b_{P2}$	-0.08	.04	-0.17	-0.02
Doğrudan etki c'	c'_{A2}	-0.19	.12	-0.42	.05
Erkek Partner Etkisi					
Toplam Etki	$a_{A2}b_{P1} + a_{P1}b_{A1} + c'_{P1}$	-0.59	.16	-0.93	-0.29
Toplam IE	$a_{A2}b_{P1} + a_{P1}b_{A1}$	-0.44	.11	-0.66	-0.22
Aktör – Partner Basit IE	$a_{A2}b_{P1}$	-0.24	.07	-0.40	-0.13
Partner-Aktör Basit IE	$a_{P1}b_{A1}$	-0.20	.07	-0.35	-0.07
Doğrudan etki c'	c'_{P1}	-0.15	.12	-0.40	.09
Kadın Partner Etkisi					
Toplam Etki	$a_{A1}b_{P2} + a_{P2}b_{A2} + c'_{P2}$	-0.03	.15	-0.38	.27
Toplam IE	$a_{A1}b_{P2} + a_{P2}b_{A2}$	-0.10	.13	-0.35	.15
Aktör – Partner Basit IE	$a_{A1}b_{P2}$	-0.11	.05	-0.23	.03
Partner-Aktör Basit IE	$a_{P2}b_{A2}$.01	.10	-0.20	.20
Doğrudan Etki c'	c'_{P2}	.07	.11	-0.16	.28

Tablo 7’de istatistiksel bakımdan önemli bulgular koyu olarak gösterilmiştir.

Erkek Aktör Etkisi: Erkeklerin ekonomik güçlük yaşamaları evlilik kalitelerini düşürmektedir ($B= -.31$). Bu düşüş, büyük ölçüde, kendilerinin eş tükenmişliği yaşamalarına bağlıdır ($EX \rightarrow EM \rightarrow YE: B= -.28$); kadının eş tükenmişliği yaşaması erkeğin evlilik kalitesinin düşmesine aracılık etmemektedir ($EX \rightarrow KM \rightarrow YE: B= .00$).

Kadın Aktör Etkisi: Erkeklerle benzer şekilde, kadınların ekonomik güçlük yaşamaları kadınların evlilik kalitelerini azaltmaktadır ($B= -.81$). Evlilik kalitelerindeki düşüş büyük ölçüde kendilerinin ve eşlerinin eş tükenmişliği yaşamalarına (yani dolaylı etkili) bağlıdır ($B= -.62$). Başka bir ifadeyle, kadınların yaşadıkları ekonomik güçlük eşlerinin ve kendilerinin eş tükenmişliği yaşamalarını artırmakta, hem kadınların ($KX \rightarrow KM \rightarrow YK: B= .54$) hem de erkeklerin ($KX \rightarrow EM \rightarrow YK: B= .08$) yaşadığı eş tükenmişliği de kadının evlilik kalitesini azaltmaktadır.

Erkek Partner Etkisi: Kadının yaşadığı ekonomik güçlük erkeğin evlilik kalitesini düşürmektedir ($B= -.59$). Bu düşüş de önemli düzeyde kadınların ($KX \rightarrow KM \rightarrow YE: B= -.24$) ve erkeklerin ($KX \rightarrow EM \rightarrow YE: B= -.20$) eş tükenmişliği yaşamalarına (yani dolaylı etkili) bağlıdır ($B= -.44$).

Kadın Partner Etkisi: Erkeğin yaşadığı ekonomik güçlük doğrudan kadının evlilik kalitesini etkilememektedir. Ayrıca, hem erkeğin ($EX \rightarrow EM \rightarrow YK$: $B = -.11$) hem de kadının ($EX \rightarrow KM \rightarrow YK$: $B = .01$) eş tükenmişliği, kadının evlilik kalitesini algılamasına aracılık etmemektedir.

Kuramsal olarak kadın ve erkek heteroseksüel çiftler olmalarına karşın, analizin son aşamasında, aktör ve partner ilişkilerinin cinsiyete bağlı değişip değişmediğini, diğer bir deyişle, ilişkilerin her iki cins için de aynı olup olmadığını incelemek amacıyla eşitlik sınırlamaları oluşturularak model yeniden test edilmiştir. İlişkilerin kuramsal olarak ayrılamaz olup olmadığını incelemek amacıyla $a_{A1} = a_{A2}$, $a_{P1} = a_{P2}$, $b_{A1} = b_{A2}$, $b_{P1} = b_{P2}$, $c_{A1} = c_{A2}$, $c_{P1} = c_{P2}$ sınırlamaları ayrı ayrı test edildiğinde sırasıyla $\chi^2_1 = 1.54$, $p = .21$; $\chi^2_1 = 2.82$, $p = .09$; $\chi^2_1 = 1.46$, $p = .23$; $\chi^2_1 = .70$, $p = .40$; $\chi^2_1 = .78$, $p = .38$; $\chi^2_1 = 1.43$, $p = .23$ bulunmuştur. Altı sınırlama bir arada ele alındığında, modelin uyum katsayısı $\chi^2_6 = 9.07$, $p = .17$ 'dir. Bu sonuçlar ışığında a, b ve c' ilişkilerinin ayrılamaz (indistinguishable) olduğu, başka deyişle, dolaylı etkinin kadın ve erkekte istatistiksel olarak farklı olmadığı kabul edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan basitleştirilmiş model Tablo 8 ve Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 8. Çiftler Arasında Doğrudan Etkilerin Eşitliğine Dayalı Oluşturulan Etki Kestirimleri

Etkiler	B	β	Sh	T	P
a Etkisi ($X \rightarrow M$)					
Aktör Etkisi	.98	.45	.09	11.36	.00
Partner Etkisi	.27	.12	.09	3.16	.00
b Etkisi ($M \rightarrow Y$)					
Aktör Etkisi	-.41	-.56	.02	-16.79	.00
Partner Etkisi	-.17	-.23	.03	-7.03	.00
c' Etkisi ($X \rightarrow Y$)					
Aktör Etkisi	-.11	-.06	.06	-1.89	.06
Partner Etkisi	-.03	-.02	.06	-.59	.56

A Etkileri

Aktör Etkisi: Bireyin kendisinin yaşadığı ekonomik güçlük, kendisinin eş tükenmişliğini ($X \rightarrow M$) istatistiksel olarak etkilemektedir ($B = .98$, $\beta = .45$, $t = 11.36$, $p = .00$).

Partner Etkisi: Bireyin partnerinin (eşinin) yaşadığı ekonomik güçlük,

kendisinin eş tükenmişliğini ($X \rightarrow M$) istatistiksel olarak etkilemektedir ($B = .27$, $\beta = .12$, $t = 3.16$, $p = .00$).

B Etkileri

Aktör Etkisi: Bireyin kendisinin yaşadığı eş tükenmişliği, kendisinin evlilik kalitesini ($M \rightarrow Y$) istatistiksel olarak etkilemektedir ($B = -.41$, $\beta = -.56$, $t = -16.79$, $p = .00$).

Partner Etkisi: Bireyin partnerinin (eşinin) yaşadığı eş tükenmişliği, kendisinin evlilik kalitesini ($M \rightarrow Y$) istatistiksel olarak etkilemektedir ($B = -.17$, $\beta = -.23$, $t = -7.03$, $p = .00$).

C Etkileri

Aktör Etkisi: Bireyin kendisinin yaşadığı ekonomik güçlük, kendisinin evlilik kalitesini ($X \rightarrow Y$) istatistiksel olarak etkilememektedir ($B = -.11$, $\beta = -.06$, $t = -1.89$, $p = .06$).

Partner Etkisi: Bireyin partnerinin (eşinin) yaşadığı ekonomik güçlük, kendisinin evlilik kalitesini ($X \rightarrow Y$) istatistiksel olarak etkilememektedir ($B = -.03$, $\beta = -.02$, $t = -.59$, $p = .56$).

Son aşamada, heteroseksüel çiftler için *APIMeM*'de dolaylı etki parametre kestirimleri Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Heteroseksüel Çiftler için *APIMeM*'de Doğrudan, Dolaylı, Toplam Dolaylı ve Toplam Etki Kestirimleri

Etkiler	Katsayılar	B	sh	% 95 Bootstrap	
				Alt	Üst
Aktör etkisi					
Toplam Etki	$a_A b_A + a_P b_P + c'_A$	-.56	.07	-.70	-.41
Toplam IE	$a_A b_A + a_P b_P$	-.45	.05	-.55	-.36
Aktör – Aktör Basit IE	$a_A b_A$	-.40	.05	-.51	-.30
Partner-Partner Basit IE	$a_P b_P$	-.05	.02	-.10	-.01
Doğrudan etki c'	c'_A	-.11	.07	-.24	.02
Partner Etkisi					
Toplam Etki	$a_A b_P + a_P b_A + c'_P$	-.31	.08	-.48	-.17
Toplam IE	$a_A b_P + a_P b_A$	-.28	.05	-.38	-.18

Aktör – Aktör Basit IE	$a_A b_P$	-.17	.03	-.24	-.11
Partner-Partner Basit IE	$a_P b_A$	-.11	.05	-.20	-.03
Doğrudan etki c'	c'_P	-.03	.07	-.17	.11

Aktör Etkisi: Bireylerin ekonomik güçlük yaşamaları evlilik kalitelerini düşürmektedir ($B= -.56$). Bu düşüş, büyük ölçüde, kendilerinin eş tükenmişliği yaşamalarına bağlıdır ($B= -.40$); partnerinin (öteki eş) eş tükenmişliğinin bireyin evlilik kalitesi üzerindeki etkisi ise nispeten daha düşüktür ($B= -.05$).

Partner Etkisi: Partnerlerin (eşlerin) ekonomik güçlük yaşamaları, bireylerin evlilik kalitelerini düşürmektedir ($B= -.31$). Bu düşüş, büyük ölçüde, kendilerinin ve partnerlerinin (eşlerinin) eş tükenmişliği yaşamalarına bağlıdır. Bireyin yaşadığı ekonomik güçlüğü, partnerinin (eşinin) evlilik kalitesi üzerindeki etkisi bireyin kendi eş tükenmişliğine ($B= -.17$) ve partnerinin (eşinin) yaşadığı ekonomik güçlüğü bireyin evlilik kalitesi üzerindeki etkisi bireyin kendi eş tükenmişliğine ($B= -.11$) bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, evli çiftlerden herhangi birisinin yaşadığı eş tükenmişliği hem kendisinin hem eşinin evlilik kalitesini düşürmektedir. Buna karşın, eşlerin yaşadığı ekonomik güçlük hem kendisinin hem eşinin evlilik kalitesini düşürmemekte ancak eşlerin yaşadıkları ekonomik güçlük, kendilerinin ve/veya eşlerinin yaşadıkları eş tükenmişliği aracılığıyla evlilik kalitelerini düşürmektedir. Evlilik kalitesinin düşük olması büyük ölçüde bireyin kendi eş tükenmişliği, nispeten de eşinin yaşadığı eş tükenmişliği aracılığıyla gerçekleşmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Evlilik kalitesi model testi kapsamında yanıtı aranan “*ekonomik güçlüğü evlilik kalitesi ile ilişkisi çiftlerin yaşadığı eş tükenmişliğine bağlı olarak değişmekte midir?*” sorusuna ilişkin ortaya çıkan bulgulara göre; çiftlerin yaşadığı ekonomik güçlük, çiftlerin evlilik kalitesini anlamlı olarak etkilememektedir. Buna karşın, çiftlerin eş tükenmişliği arttıkça, çiftlerin her ikisinin de evlilik kalitesi anlamlı olarak düşmektedir. Bunun yanı sıra, ekonomik güçlekle evlilik kalitesi arasındaki ilişkinin eş tükenmişliğine bağlı olarak değişmediği yani eş tükenmişliğinin moderation etkisinin olmadığı saptanmıştır.

Ekonomik güçlük, "bir kimsenin finansal pozisyonundaki yetersizlik algısı ve buna ilaveten finansal çekince ve endişe" olarak tanımlanmaktadır (Mills, Grasmick, Morgan ve Wenk, 1992). Lorenz ve diğerleri (1991) ise ekonomik güçlüğü "gelir yetersizliği, azalan servet ve aile kaynakları, istikrarlı olmayan iş/meslek durumu" olarak tanımlamaktadır. Ekonomik güçlük "bir kişinin ay sonunda faturaları ödeyebilme imkânı hakkında stresli düşünceler oluşturan evdeki stresin kronik bir şeklidir" (Young ve Schieman, 2012). Bunun yanı sıra "ekonomik güçlük" kavramının yalnızca ekonomik olmadığı, aynı zamanda aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılamada bilişsel ve davranışsal zorluğa neden olduğu öne sürülmektedir. Nitekim yapılan bir araştırmada, aile bireylerinin yaşadıkları aile ekonomik güçlüğünde azalma olduğunda ruhsal sağlıklarında düzelmeler olduğu vurgulanmıştır (Mütevellioğlu ve Çizel, 2010). Benzer biçimde, ailede yaşanan ekonomik güçlüğü aile üyelerinde depresyonu ve eşler arasında yaşanan geçimsizliği artırdığı, buna karşın evlilik doyumunu düşürdüğü öne sürülmektedir (Amato ve Rogers, 1999; Conger ve diğerleri, 1990; Dew, 2008; Dew ve Dakin, 2011). Obradovic ve Cudina (2012) da yaptıkları çalışmada ailede yaşanan ekonomik güçlüğü evlilik kalitesini etkilediğini öne sürmektedirler. Yine, yapılan bir çalışmada ailenin yaşadığı ekonomik güçlük ile evlilik doyumu arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya konulmaktadır (Kwon ve diğerleri, 2003). Conger ve diğerleri (1990) ekonomik güçlük yaşayan eşlerin evliliğin bitmesi, ailenin dağılması gibi risklerle karşılaştıklarını vurgulayarak, ailede yaşanan ekonomik güçlüğü tüm aile üyelerini dolaylı veya doğrudan etkileyebileceğini ifade etmektedir. Benzer şekilde, Özgüven (2009), ailede yaşanan ekonomik sıkıntının bütün aile üyelerini etkileyeceğine, ailelerin alışkanlıklarını ve düzenini bozacağına, sonuçta aile içi ilişkilerde ve evlilikte bunalımlara neden olabileceğine vurgu yapmaktadır. Aytacı ve Rankin (2009) ise ekonomik güçlüğü evlilik problemleri üzerinde hem kadın hem de erkekler için doğrudan etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde, Bradbury, Fincham ve Beach'e (2000) göre, eşlerin karakter yapıları, aile bireylerinin yaşadıkları stresin boyutu, gelir düzeyleri ve eşlerin birbiri ile uyumu, evlilik kalitesini doğrudan etkilemektedir. Dew ve Dakin'e (2011) göre de evlilikte çatışma ve anlaşmazlıkların temel kaynağı eşler arasında yaşanan finansal anlaşmazlıklardır. Çünkü para demek güç ve kontrol demektir. Dolayısıyla para, ekonomik güçlük ve eşler arasındaki ilişkinin yönünü tayin

etmektedir. Grable, Britt ve Cantrell'a (2007) göre de para, sıklıkla eşler arasında hayal kırıklığı ve güç mücadelesi ile sonuçlanmakta ve bu durum evlilik kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Literatür incelendiğinde daha önce yapılan araştırmalar daha çok, ailede yaşanan ekonomik güçlüğü eşler ve aile bireyleri arasındaki ilişkileri, duyguları olumsuz etkileyerek doğrudan veya dolaylı olarak eşlerin evlilik kalitesini etkilediği yönündedir. Ancak daha önce yapılan bazı araştırmaların sonuçlarından farklı olarak ve beklentinin tersine bu araştırmada çiftlerin yaşadığı aile ekonomik güçlüğü, çiftlerin evlilik kalitesini anlamlı olarak etkilememektedir. Bu araştırmada ekonomik güçlük ile evlilik kalitesi arasında doğrudan ilişki bulunmamasına rağmen, daha önce yapılan bazı araştırmalarda da ifade edildiği gibi (örn., Conger ve diğ., 1990) ekonomik güçlüğü evlilik kalitesini dolaylı olarak etkilediğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte literatürde ekonomik güçlüğü, çiftlerin evlilik kalitesini doğrudan etkilememesini destekleyen sınırlı çalışma bulunmaktadır. Örneğin, Lorenz ve diğerlerine (1991) göre, ekonomik baskının (güçlüğü) etkileri evlilik kalitesini doğrudan etkilememektedir. Bu sonuç, bu araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca bu araştırmadaki farklılık, örneklem yapısından, Türkiye'de eşlerin yaşadıkları ekonomik güçlükten ziyade ekonomik güçlük nedeniyle yaşadıkları stres, çatışma, iletişim kopukluğu ve olumsuz duygular, ekonomik güçlüğü yüklenen anlam ve beklentiler nedeniyle aile ekonomik güçlüğü'nün eş tükenmişliğini etkilemesi ve eş tükenmişliği aracılığı ile dolaylı olarak evlilik kalitesi üzerinde etkisinin olması ve aile ekonomik güçlüğü değişkeninin direk ve dolaylı etkisinin yeni ve daha hassas ölçüm yapan yöntem olarak değerlendirilen APIMoM yöntemiyle (mediation ve moderation rol) bir model içinde test edilmesinden kaynaklanabilir. Nitekim araştırmada bireylerin yaşadıkları ekonomik güçlük ile kendi eş tükenmişlikleri arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Yani yaşanan ekonomik zorluk eş tükenmişlik düzeyini etkilemekte ve bireylerin ekonomik güçlüğü arttıkça eş tükenmişlikleri de artmaktadır. Ayrıca kadınların yaşadığı ekonomik güçlüğü'nün erkeklerin yaşadığı eş tükenmişliği üzerinde etkisi vardır. Bu sonuca göre; ekonomik güçlük algılayan kadının, örneğin satın alma gücünün yetersiz olması, bazı istek ve ihtiyaçlardan vazgeçme, giyim, tatil harcamaları, eğlence alışkanlıkları gibi tüketimlerin sınırlandırılması vb. ekonomik zorluklara verdiği tepkiler

eşi üzerinde finansal baskı ve psikolojik stres oluşturarak eş tükenmişliği yaşamasına neden olabilmekte ve bu durum evlilik kalitesini etkilemektedir. Çıkarımında bulunulabilir. Ayrıca erkeklerin yaşadığı ekonomik güçlüğü kadınların yaşadığı eş tükenmişliği üzerinde etkisinin olmaması, erkeklerin ekonomik zorluklara verdikleri tepkinin kadınlardan farklı olduğunu ve eşi üzerinde baskı ve stres oluşturmadığını düşündürmektedir. Bu durum erkek ve kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanabilir. Bu konuda daha önce yapılan bir araştırmaya (örn., Lorenz ve diğ., 1991) göre de ekonomik baskı, evlilik istikrarını direkt olarak etkilemek yerine, özellikle eşlerden birinin diğere yönelik etkileşimleri aracılığıyla dolaylı bir şekilde etkilemektedir.

Bu araştırmanın bulgularından diğeri ise eş tükenmişliğinin evlilik kalitesini anlamlı olarak etkilemesidir. Bu sonuç daha önce yapılan araştırmaların sonuçları ile paralellik göstermekte ve araştırmanın beklentileriyle uyumludur. Çiftler evliliğe başlarken genellikle “iki baş bir yastıkta ölünceye kadar...” düşüncesi içindedirler. Daha öncede belirtildiği gibi eş tükenmişliği, daha çok, evlilikle ilgili gerçek dışı ve yüksek beklentisi olan çiftlerde görülmektedir. Nitekim Cox’a (2006) göre, evlilikten yüksek ve gerçektışı beklentiler, evlilikten elde edilecek doyumunu düşürebilmekte ve eşlerin beklentileri gerçekleşmediğinde eş tükenmişliği yaşanmaktadır. Benzer şekilde, Kızıldağ (2015) evli çiftlerin, evlilik ilişkisi ile ilgili önemli beklentileri olduğunu, Cox’un da ifade ettiği gibi, bu beklentilerin ve ihtiyaçların karşılanamaması sonucunda eş tükenmişliği yaşandığını, dolayısıyla bu durumun evlilik kalitesini etkilediğini ifade etmektedir.

Ülkemizde boşanma oranlarındaki dikkate değer artış değerlendirildiğinde, toplumsal düzeyde, evlilik kalitesinin düşmesini önlemek ve evlilik kalitesini artırmaya yönelik çalışmalar yapmak gerekli görünmektedir. Aile içi istismar ve şiddet, kötü muamele ve kadına yönelik şiddet giderek yaygınlaşmakta, bu konularla ilgili olarak yazılı ve görsel basında sıklıkla haberler yayınlanmaktadır. Bu nedenlerle ve eş tükenmişliğinin evlilik kalitesini etkilemesi nedeniyle evlilik kurumunu daha sağlıklı yani kaliteli hale getirebilmek için bilimsel bulgular ışığında kaynakların kullanılması gerekli görünmektedir. Bu noktada “kaliteli evlilikten ne anlaşılmalıdır?” sorusu akla

gelmektedir. Literatürde evlilik kalitesi, evlilik doyumu, evlilik uyumu, evlilik başarısı anlamında birbirinin yerine kullanılabilir (Faulkner, Klock ve Gale, 2002; Nabarro, 2004; Aktaran: Kodan-Çetinkaya ve Gençdoğan, 2014). Bu çalışma kapsamında “kaliteli evlilik” deyince EKÖ’nün faktörleri olan “uyum”, “bıkkınlık”, “anlayış, destek”, “sevgi” ve “çatışma” akla gelebilir. Başka deyişle, eşler arasında uyumun, anlayış, destek ve sevginin egemen olduğu, bıkkınlığın ve çatışmaların sıklıkla yaşanmaması akla gelmelidir.

Evlilik kalitesi model testi kapsamında yanıtı aranan “*ekonomik güçlüğü evlilik kalitesi ile ilişkisi çiftlerin yaşadığı eş tükenmişliği aracılığıyla gerçekleşmekte midir?*” sorusuna ilişkin ortaya çıkan bulgulara göre; evli çiftlerden herhangi birisinin yaşadığı eş tükenmişliği hem kendisinin hem eşinin evlilik kalitesini düşürmektedir. Buna karşın, eşlerin yaşadığı ekonomik güçlük hem kendisinin hem eşinin evlilik kalitesini düşürmemektedir. Eşlerin yaşadıkları ekonomik güçlük, kendilerinin ve/veya eşlerinin yaşadıkları eş tükenmişliği aracılığıyla evlilik kalitelerini düşürmektedir. Eş tükenmişliğinin ekonomik güçlük ile evlilik kalitesi arasındaki ilişkide aracı rol oynaması ise büyük ölçüde bireyin kendi yaşadığı eş tükenmişliği, kısmen de eşinin yaşadığı eş tükenmişliği aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu araştırmanın en önemli sonucu; eşlerin evlilik kalitesinin düşmesinin doğrudan ekonomik güçlük nedeniyle değil, hem kendilerinin hemde eşlerinin yaşadıkları eş tükenmişliği aracılığıyla gerçekleşmesidir. Bir başka deyişle, eşlerin yaşadığı ekonomik güçlüğü evlilik kalitesine etkisi eş tükenmişliği aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu sonuç daha önce yapılan araştırmalardan farklı olarak evlilik kalitesine farklı bakış açısı kazandırması ve ekonomik güçlüğü evlilik kalitesi üzerindeki dolaylı etkisinin farklı yöntemle (mediation) incelenmesi açısından ilgili literatüre katkı sağlayan, önemli bir bulgudur.

Evli çiftlerden herhangi birisinin yaşadığı eş tükenmişliğinin hem kendisinin hem eşinin evlilik kalitesini düşürmesi, eş tükenmişliğinin evlilik kalitesini etkileyen önemli bir faktör olduğunun önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu önemli bulguda dikkati çeken konu, evlilik kalitesinin eş tükenmişliğinden olumsuz etkilenmesi için eşlerin her ikisinin de eş tükenmişliği yaşaması gerekmediği; eşlerden birisinin eş tükenmişliği yaşamasının çiftlerin her ikisinin de evlilik kalitesini etkilediğidir. Bu bulgu, evliliği güçlendirme ve evlilik kalitesini yükseltme çalışmalarında veya

müdahale programlarında eş tükenmişliğinin mutlaka ele alınması gerektiğini ve eşlerin bu programlara birlikte katılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, her eşin kendi yaşadığı eş tükenmişliği, eşinden çok öncelikle kendi evlilik kalitesini olumsuz etkilemektedir. Bu noktada şu soru akla gelmektedir: Acaba cinsiyetlerine göre eşlerden hangisi daha fazla eş tükenmişliği yaşamaktadır? Yapılan bazı çalışmalardan elde edilen (Connides, 2001; Jackson, Miller, Oka ve Henry, 2014; Pines, Neal, Hammer ve Icekson, 2011) bulgulara göre, erkeklere kıyasla kadınlar daha yüksek düzeyde eş tükenmişliği yaşamakta ve daha düşük düzeyde evlilik doyumu elde etmektedirler. Çapri (2008) yaptığı çalışmada, cinsiyetin ve evlilik uyumu değişkenlerinin eş tükenmişliğini yordadığını bulmuştur. Çapri'ye göre, eş tükenmişliği çiftler arasındaki ilişkinin bitme aşamasına geldiğine işaret etmektedir. Daha önce yapılan çalışmaların sonuçlarından anlaşılacağı gibi, eşler, evlilikten beklentileri gerçekleştiği, hayal kırıklığı ve eş tükenmişliği yaşamadıkları, uyumlu bir evliliğe sahip oldukları takdirde ancak sağlıklı, kaliteli bir evlilik yürütebilmektedirler. Ayrıca, önceki araştırmacıların belirttiği gibi, erkeklere kıyasla kadınların daha yüksek düzeyde eş tükenmişliği yaşamaları da dikkate alınması gereken önemli bir husus olarak değerlendirilebilir (örn., Pines, Neal, Hammer ve Icekson, 2011). Ancak daha önce yapılan bazı çalışmalarda ise cinsiyete göre evli çiftlerin eş tükenmişlik düzeyleri arasında önemli bir fark bulunmadığı saptanmıştır (Can, 2013). Nitekim bu araştırmanın sonuçları da evli çiftlerin eş tükenmişliğinin cinsiyetlerine göre anlamlı olarak değişmediğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırma Ankara'da üç farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ilçelerde yaşayan, çalışan ve çalışmayan heteroseksüel evli çiftlerle sınırlıdır. Çalışma için farklı gelir, yaş ve eğitim düzeyine sahip evli çiftlerle görüşülse de, örneklemin ana kütleyi tam anlamıyla temsil edemeyecek olması sınırlılıklardan biridir. Dolayısıyla araştırma kapsamında elde edilen bulgular benzer özelliklere sahip olan gruplara genellenebilir. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise, bazı evli çiftlerin "evlilik" ile ilgili sorulara çekimser yaklaşması, özellikle kadınların eşlerinden daha uzak bir odada yanıt vererek ankete devam etmek istemeleridir. Bazı sınırlılıkları olmasına rağmen, araştırma, literatüre katkı sağlayan ve politika yapımcıların, aile konusunda çalışan uzmanların, aile ve tüketici ekonomistlerinin, aile hukuku ile ilgili adalet çalışanlarının,

ara bulucuların, psikologların, psikolojik danışmanların, eğitimcilerin, araştırmacı ve akademisyenlerin yararlanabileceği bir referans olabilir. Aynı zamanda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, il ve ilçelerdeki Aile Danışma Merkezleri, Halk Eğitim Merkezleri ve özel aile danışma merkezleri çalışmaları kapsamında bu çalışmanın sonuçlarından yararlanarak, aileyi koruyan politika uygulamaları kapsamında eğitim ve danışma hizmetleri gibi aile hayatını geliştirmeye yönelik hizmetlerin genişletilmesine katkı sağlayabilir. Bu kapsamda çiftlerin yaşadığı eş tükenmişliğinin azaltılması ve ailenin güçlendirilmesi amacıyla, evlilik kalitesi konusunda aile ile ilgili hizmet veren kurum ve kuruluşlarca eşlerin birlikte katılacağı, mesai saatleri dışında veya hafta sonlarında “yetişkin ya da ebeveyn eğitim programları” uygulanması yararlı olabilir. Bu eğitim programlarında “evliliği güçlendirme” amacıyla eşlerle empati, insan ilişkileri, iletişim becerileri, çatışma çözme, ailenin finansal yönetimi gibi konular öncelikle ele alınabilir. Evlilik kalitesi ile eş tükenmişliği arasında anlamlı düzeyde korelasyonun olması dikkate alınır; özellikle, ailelerin veya evli çiftlerin eğitimi amacıyla hazırlanacak psiko-eğitim ve müdahale programlarının içeriği de bu araştırmanın sonuçlarından yararlanılarak oluşturulabilir. Bu anlamda, evlilik ve aile kurumu ile ilgili uzmanlar, eşlerin evlilik uyumlarını artırmalarına, birbirlerine karşı daha destekleyici davranmalarına ve sevgilerini ifade etmelerine katkı sağlamayı, bıkkınlık yaşamalarını önleyici ve çatışma çözme becerisi geliştirmelerini ve böylece daha kaliteli bir evlilik inşa edip sürdürmelerini amaçlayan psiko-eğitim ve müdahale programları geliştirilip uygulayabilirler. Bu programların isimleri “Evlilik Kalitesi Programı” olabilir. Ayrıca, literatürde yer alan “Evlilik Güçlendirme Programları”nın içeriği (Gladding, 2012:165-190) bu çalışmada geliştirilen Evlilik Kalitesi Ölçeği’nin faktörlerinden yararlanılarak zenginleştirilebilir. Söz konusu programların uygulanması sonucunda eş tükenmişliğinin de minimize edilebileceği söylenebilir. Eşlerden herhangi birisinin yaşadığı eş tükenmişliğinin her iki eşin de evlilik kalitesini olumsuz yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, evliliği güçlendirme psiko-eğitim programlarına çiftlerin birlikte katılmalarının sağlanması ve birlikte değişip gelişmeleri yararlı olabilir. Ayrıca çiftlerin evliliği ve aileyi güçlendirme programlarına katılabilmelerini teşvik etmek amacıyla aldıkları hizmetin bedelini devletin üstlenmesi son derecede gerekli ve yararlı olabilir.

Araştırma sonucunda aile ekonomik güçlüğüne eş tüketmişliği yoluyla evlilik kalitesini düşürdüğü dikkate alınır; çiftlerin ekonomik problemlerini daha kolay çözümlenebilmeleri için benzer finansal değer ve amaçlara sahip olmaları ve finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olması önemli olmaktadır. Bu nedenle çiftlerin bu konuda bilinçlendirilmesi ve teşvik edilerek kitle iletişim araçları, sosyal medya ve yaygın eğitim programları gibi farklı platformlar aracılığıyla finansal okuryazarlık eğitimi almaları sağlanabilir. Finansal bilgiye sahip çiftler daha rasyonel kararlar verip, olumlu finansal davranışlarda (örn., bütçe yapmak) bulunarak ekonomik problemlerini birlikte daha kolay çözümlenecek ve bu şekilde evlilik ve aile hayatından alınan doyumun olumlu olarak algılanması sonucu evlilik kaliteleride yüksek olacaktır. Ayrıca, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının, yerel yönetimlerin ve gönüllü kuruluşların, ihtiyaç sahibi aileleri ekonomik yönden desteklemeye yönelik devam etmekte olan çalışmaları daha da yaygınlaştırması ve güçlendirmesi de yararlı olabilir. Her ailede mutlaka düzenli gelire sahip en az bir kişinin olması devletin istihdam politikası olarak uygulanabilir. Aileyi ve evliliği güçlendirme çalışmalarının yaygınlaştırılması amacıyla aile ekonomistlerinin “ailede finansal yönetim” kapsamında sınırlı kaynaklarla sonsuz istek ve ihtiyaçların giderilmesi için, kaynakların daha rasyonel yönetilmesi konusunda çiftlere eğitim vermeleri sağlanabilir. Bu nedenle, Türkiye’de aile ekonomistleri kamu ve özel sektörde özellikle Aile Danışma Merkezleri ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nda istihdam edilebilir. Sonuç olarak bu araştırmanın bulguları ve bilgiler referans alınarak evliliği güçlendirmeye ve evlilik kalitesini yükseltmeye yönelik daha fazla çalışmanın yapılması, bireylerin mutluluğu ve sağlıklı bir toplumun yaratılması için yararlı olabilir.

KAYNAKÇA

- Amato, P. R., & Rogers, S.J. (1999). Do attitudes toward divorce affect marital quality? *Journal of Family Issues*, 20, 69-86.
- Aytaç, I. A., & Rankin, B. H. (2009). Economic crisis and marital problems in Turkey: testing the family stress model. *Journal of Marriage and Family*, 71, 756-767.
- Bird, G.W., & Melville, K. (1994). *Families and intimate relationships*. New York: McGraw-Hill Companies.
- Botkin, D. R., Weeks, M. N., & Morris, J. E. (2000). Changing marriage role expectations: 1961-1996. *Sex Roles*, 42(9-10), 933-942.
- Bradbury, N. B. Finchman, F. D., & Beach, S. R. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and The Family*, 62, 964-980.
- Can, H. (2013). İlköğretim okullarında çalışan evli öğretmenlerin eş tükenmişlik düzeyleri ile eş desteği, evlilik yetkinliği ve stresle başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Conger, R.D., Elder, G.H., Lorenz, F.O., Conger, K.J., Simons, R.L., Whitbeck, L.B. ve ark. (1990). Linking economic hardship to marital quality and instability. *Journal of Marriage and Family*, 52 (3), 643-656.
- Connides, I. A. (2001). *Family ties and aging*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cox, F. D. (2006). *Human intimacy: Marriage, the family, and its meaning*. Belmont, CA : Thomson/Wadsworth.
- Çapri, B. (2008). *Eş tükenmişliğini yordayan değişkenlerin incelenmesi*. Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin.
- Çapri, B., & Gökçakan, Z. (2012). Eş tükenmişliğinin yordanmasında cinsiyet farklılıkları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 35-53.
- Dew, J. (2008). Debt change and marital satisfaction change in recently married couples. *Family Relations*, 57(1), 60-71.
- Dew, J., & Dakin, J. (2011). Financial disagreements and marital conflict tactics. *The Journal of Financial Therapy*, 2 (1), 23-42.
- Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N., & Alpkan, E. L (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 18 (1), 39-47.

- Gladding, S. T. (2012). *Family therapy* (Aile Terapisi, Edit: İ. Keklik ve İ. Yıldırım). Ankara: Türk PDR-DER Yayınları.
- Grable, J.E., Britt,S., & Cantrell, J. (2007). An exploratory study of the role financial satisfaction has on the thought of subsequent divorce. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 36 (2), 130-150.
- Gül, G. (2003). *Aile ve evlilik kurumu*. Evlilik Okulu Kişiler Arası İlişkiler ve İletişim Becerileri (Edi. Haluk Yavuzer).11. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hilton, J. M., & Devall, E. L. (1997). The family economic strain scale: development and evaluation of the instrument with single and two-parent families. *Journal of Family and Economic Issues*, 18(3), 247-271.
- Jackson, J. B., Miller, R. B., Oka, M., & Henry, R. G. (2014). Gender differences in marital satisfaction: A meta- analysis. *Journal of Marriage and Family*, 76, 105-129.
- Jensen, J., Rauer, A., & Volling, B. (2013). A dyadic view of support in marriage: The critical role of men's support provision. *Sex Roles*, 68, 427-438.
- Kendir, E. M., & Demirli, C. (2016). Evlilik doyumunu üzerinde anne baba tutumunun etkisinin incelenmesi. *Education Sciences*, 11 (3), 96-113.
- Kızıldağ, S. (2015). *Eş tükenmişliği: Bir model testi*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kodan-Çetinkaya, S., & Gençdoğan, B. (2014). The relationship between marital quality, attitudes towards gender roles and life satisfaction among the married individuals, *Psychology, Society ve Education*, 6(2), 94-112.
- Kwon, H.E., Rueter, M.A., Lee, M.İ., Koh, S., & Ok, S.W. (2003). Marital relationships following the Korean economic crisis: applying the family stress model. *Journal of Marriage and Family*, 65 (2), 316-325.
- Lorenz, F.O., Conger, R.D., Simon, R.L. Whitbeck, L.B., & Elder, G.H. (1991). Economic pressure and marital quality: an illustration of the method variance problem in the causal modeling of family processes. *Journal of Marriage and Family*, 53 (2), 375-388.
- Machaty, A. (2013). *Dispositional optimism and marital adjustment*. Master of Science, Colloge of Agriculture, University of Kentucky.
- Mason, T. M., Canlas, C. M., & Wang, D. N. (2013). Marital satisfaction and depressive symptoms in China. *Journal of Family Psychology*, 27(4), 677-682.

- Mills, R. J., Grasmick, H. G., Morgan, C. S., & Wenk, D. (1992). The effects of gender, family satisfaction, and economic strain on psychological well-being. *Family Relations*, 41 (4), 440-445.
- Mütevellioglu, N., & Çizel, R. B. (2010), “İşsizlik ve Sosyal Haklar: Bir Alan Araştırmasının Bulguları”, İçinde *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II Bildiriler* (ed. Mesut Gülmez, Nagihan Durusoy Öztepe, Nergis Mütevellioglu, Oğuz Karadeniz, Handan Kumaş), İstanbul: Can Matbaacılık.
- Norton, R. (1983). Measuring marital quality: A critical look at the dependent variable. *Journal of Marriage and Family*, 45, 141-151.
- Obradović, J., & Cudina, M. (2012). Economic hardship and marital quality in Croatia. *Contemporary Perspectives in Family Research*, 6, 59-92.
- Özgüven, İ. E. (2009). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: PDR Yayınları.
- Özgüven, İ. E. (2010). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Pew Research Center (PRC) (2013). Social and Demographic Trends Project: Love And Marriage. [Çevrim-içi:<http://www.pewsocialtrends.org/2010/11/18/iii-marriage/>], Erişim Tarihi: 11 Ekim 2015.
- Pines, A. M. (1996). *Couple Burnout*. New York / London: Routledge.
- Pines, A. M., & Nunes, R. (2003). The relationship between career and couple burnout: implications for career and couple counseling. *Journal of Employment Counseling*, 40 (2), 50-64.
- Pines, A. M., Neal, M. B., Hammer, L. B., & Icekson, T. (2011). Job burnout and couple burnout in dual-earner couples in the sandwiched generation. *Social Psychology Quarterly*, 74, 361-386.
- Proulx, C. M., Helms, H.M., & Buehler, C. Y. L. (2007). Marital quality and personal well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 69, 576-593.
- Saxton, L. (1982). *The nature of marriage, the individual, marriage, and the family*. (5.Edith). Wadsworth Publishing Company Belmont, California A Division of Wadsworth, Inc. (Pp.216-224).
- Sprecher, S., Metts, S., Burlison, B., Hatfield, E., & Thompson, A. (1995). Domains of expressive interaction in intimate relationships: Associations with satisfaction and commitment. *Family Relations*, 44(2), 203-210.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Aile ve Toplum*, 10 (4), 7-31.

- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2015). Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı (Edit: Mustafa Baloğlu). (6. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Veenhoven, R. (2012). Happiness, also known as “Life satisfaction” and “Subjective well-being” (Chapter 3) In Land, K. C, Michalos, A. C. and Sirgy, M. J. (Eds.) *Handcook of social indicators and quality of life research*. New York: Springer Press, (Pp: 63-77).
- Young, M., & Schieman, S. (2012). When hard times take a toll the distressing consequences of economic hardship and life events within the family-work interface. *Journal of Health And Social Behavior*, 53(1), 84-98.

KADIN SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLERİN TÜKENMİŞLİĞİNİN İŞ PERFORMANSINA ETKİSİ: KÜTAHYA VE ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

Ali ALTINBAY¹

Öz

Tükenmişlik son zamanlarda hem sosyal medyada ve hem de akademik araştırmalara sıklıkla konu olmuş bir kavram olma özelliğine sahiptir. Özellikle hizmet işletmelerinde verilen hizmetlerde duyarsızlaşma, duygusal tükenme ve kişisel başarıda düşüklük ile kendini göstermektedir. Bu durum örgütsel bağlamda ele alındığında çalışanların fiziksel, psikolojik ve duygusal olarak rahatsızlıklar oluşmasına sebep olmakta ve neticesinde çalışanların moralini, motivasyonunu ve yaratıcılığını yok ederek örgütsel performansta düşüşlere neden olmaktadır. İşletmeler en önemli kaynağı olan bazı çalışanlarını kaybederek finansal ve sosyal bazı sonuçlarla yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Dahası, bu durum dolaylı olarak ülkelerin ekonomik durumunu da etkilemektedir. Bu çalışma ile tükenmişliğin iş performansı üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Kütahya ve Eskişehir illerinde gönüllülük esasına göre 208 kadın Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ile (SMMM) yüz yüze görüşmeler yapılarak anketler alınmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre kadın SMMM'lerin tükenmişliği iş performanslarını negatif yönde etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca SMMM'lerin tükenmişliği iş performansının alt faktörleri görev ve bağlamsal performansı da negatif yönde etkilediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Serbest Muhasebesi Mali Müşavir, Tükenmişlik, İş Performansı

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, E-posta: ali.altinbay@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3128-0669

ALTINBAY, A. (2021).Kadın Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Tükenmişliğinin İş Performansına Etkisi: Kütahya ve Eskişehir Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(52), 669-688. DOI: 10.21560/spcd.vi.683524

THE EFFECT OF BURNOUT ON JOB PERFORMANCE OF WOMEN FREE ACCOUNTANTS FINANCIAL CONSULTANTS: THE CASE OF KÜTAHYA AND ESKİŞEHİR

Abstract

Burnout has recently become a concept that has often been the subject of both social media and academic research. It is manifested by depersonalization, emotional exhaustion and low personal success, especially in services provided in service enterprises. When this situation is considered in the organizational context, it causes physical, psychological and emotional disturbances of the employees and as a result, it destroys the morale, motivation and creativity of the employees and causes a decrease in the organizational performance. Businesses have to face some financial and social consequences by losing their most important source of some employees. Moreover, this situation indirectly affects the national economy. The aim of this study was to determine the effects of burnout on job performance. For this purpose, face to face interviews were conducted with 208 women Free Accountants Financial Consultants on a voluntary basis in the provinces of Kütahya and Eskişehir. According to findings obtained from the study, it was determined burnout of female negatively affected job performance. In addition, it was determined that the burnout of female negatively affected the sub-factors of job performance, task and contextual performance.

Key Words: *Free Accountants Financial Consultants, Burnout, Job Performance*

GİRİŞ

Küreselleşme ve ileri teknolojiler sayesinde yaşanan hızlı gelişmelerin neticesindeki acımasız rekabet ortamı, işletmelerin yapı ve işleyişleriyle çalışma koşullarında da değişimlere neden olmuştur. İşletme paydaşlarındaki yüksek beklentiler de değişimin temel faktörlerinden biri olmuştur. Bu yüksek beklentiler toplumun çoğu kademesinde, değişik düzeylerde görülen “Tükenmişlik” kavramını gündeme getirmiştir. Zaman, çalışma ve üretim baskısıyla çalışanlar yorgunluk, stres ve iş tatminsizliği durumları ile karşılaşmaktadır. Tükenmişlik, bu durumların son safhası olarak değerlendirilebilir. Yapılan bazı çalışmalarda, insan ilişkilerinin sık yaşandığı bazı mesleklerde tükenmişliğin yüksek düzeyde olduğu gözlenmektedir. Doğası gereği insan ilişkilerinin yüksek olduğu muhasebe mesleği de devlet, müşteriler ve meslektaşlar nedeniyle tükenmişlik ile yüz yüze kalmaktadırlar.

Çalışanlar, insan gereksinimlerini gidermek gayesi ile çalışma esnasında bazı problemlerle karşılaşmakta ve bu durum onları olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuzluklar çalışanları hem örgütsel yaşamda hem de sosyal yaşamlarında çaresizliğe yol açmakta ve mutsuzluk ile karşılaşmaktadır. Bu durum tükenmişlik sendromu olarak adlandırılmıştır. Tükenmişliğin yaygın olarak kabul gören tanımı Maslach ve Jackson (1981) tarafından yapılmıştır. Maslach ve Jackson tarafından tükenmişlik; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı duygusunda azalma olarak üç alt faktörde incelemiştir.

Muhasebe mesleği, meslekler açısından bakıldığında tükenmişlik sendromunun oluşmasında uygun ortam ve şartları kapsamaktadır. Bu mesleğin; uzun çalışma saatleri, tatil imkanının az oluşu, düşük ücret, sık sık değişen mevzuat, sektördeki haksız rekabet, toplumun mesleğe bakış açısı gibi nedenlerden dolayı icrası zor mesleklerdendir (Nazlıoğlu, 2009, s. 70).

TÜKENMİŞLİK KAVRAMI

Freudenberger (1974) çalışmasında tükenmişlik “*enerji ve güç kaynaklarının yoğun istekleri neticesinde başarısızlık, aşınma ve bitkinlik duygularının toplamı*” olarak tanımlanmıştır (Yılmaz, 2014, s. 51). Tükenmişlik duygusu, günümüzde de pek çok alanda görülebilmektedir. Tükenmişlik duygusu, özellikle insan ilişkilerinin yoğun olduğu hizmet sektöründe çalışan kişilerde daha çok

rastlanmaktadır. Çalışanlarda ruhsal ve fiziksel problemlere yol açarak bu kişilerin sorumlu oldukları görev ve hizmetleri tam olarak yerine getirmelerini engellemektedir. Bu engellerin sonucunda, tükenmişlik sendromu yaşayan çalışanlar diğer çalışanlara zarar verebilir (Barutçu ve Serinkan, 2008, s. 541).

Yaptığı iş nedeniyle yoğun taleplerle karşılaşan ve devamlı olarak diğer insanlarla aynı ortamda yüz yüze çalışmak zorunda kalan kişilerde görülen uzun süren yorgunluk, umutsuzluk, fiziksel bitkinlik, ve çaresizlik duygularının altında yapılan işe, hayata ve diğer kişilere karşı gösterilen olumsuz tutumlar içeren duygusal, fiziksel ve zihinsel boyutlu sendrom tükenmişlik olarak tanımlanabilir (Maslach ve Zimbardo, 1982, s. 99). Maslach, tükenmişliği; duyarsızlaşma, duygusal tükenme ve kişisel başarıda azalma duyguları ile üç ayrı boyutta incelemiştir (Ertürk ve Keçecioglu, 2012, s. 44). Duyarsızlaşma, tükenmişlik sendromunun bireyler arası boyutunun ifadesinde kullanılmaktadır. Çalışanların iş ilişkisi olan kişilere karşı, bu kişileri dikkate almadan duygudan yoksun şekilde tutum ve davranışlar sergilenmesidir. Duygusal tükenme, kişilerin yaptıkları iş sebebiyle kendisine aşırı yüklenme ve duygularının tüketilmesinin ifadesidir. Bu hali yaşayan bireyde enerji düşüklüğü, yorgunluk ve duygusal yıpranmışlık hali görülmektedir. Kişisel başarıda azalma hissi, bireyin kendi kendisini olumsuz değerlendirme eğilimidir. Bu durumda çalışanlar işlerinde başarısız olduklarını düşündüklerinden iş tatmini düşer. Yapılan iş ve iş amacıyla karşılaşan kişilerle kurulan ilişkilerde başarısızlık ve yetersizlik duyguları görülmektedir (Öztürk vd, 2011, s. 85).

Tükenmişliğin hem bireysel hem de örgütsel sonuçları göz ardı edilmemelidir. Bireysel açıdan bakıldığında; kalp-damar, solunum, üreme, deri, hareket ve dolaşım sistemi hastalıkları ile karşılaşma riskinin artışına ilaveten migren ve psikolojik rahatsızlıklara yakalanma söz konusudur (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2005, s. 145). Çalışma yaşamında tükenmişlik sendromu yaşayanların hizmet sunduğu kişilere karşı duyarsızlaştığı görülür. Etrafında bulunan insanları nesne gibi algılayan kişi, ortaya çıkması olası sıkıntılarda, nezaket dışı hizmet sunumu ile müşterilerin gereksinimlerine önem verilmemesine de sebep olabilmektedir (Izgar, 2001, s. 231). Tükenmişliğe örgütsel bağlamda bakıldığında örgütsel yapıda önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Bunlar, iş doyumunda azalış, iş performansında düşüş, örgütsel aidiyette düşüş, işten

ayrılmalarda artış, duygusal ve fiziksel semptomlarda artış, sağlık giderlerinde artış ve aile hayatında çöküş şeklinde özetlenebilir. Bunlara ilaveten, deneyimli çalışanların gösterdikleri özveride azalma ve emekliye ayrılmaları da tükenmişliğin izini taşıyan tepki türlerinden bazılardır (Tuğrul vd., 2002, s. 2).

Muhasebe mesleği de, iş nedeniyle karşılaşılan insan sayısının çokluğu ve işin yoğunluğundan kaynaklanan stresli bir meslektir. Bu mesleği icra edenler, iş gereği devamlı olarak müşteriler, iş arkadaşları ve devlet kurumu çalışanlarıyla bir arada çalışmaktadırlar. Muhasebe mesleğine yönelik sorunlara yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde; haksız rekabet, eğitim, etik, ücret ve tahsilat konuları ön plana çıkmaktadır. Bundan dolayı da muhasebe meslek mensupları tükenmişlik sendromuna daha sık maruz kalmaktadır (Nazlıoğlu, 2009, s. 1).

İŞ PERFORMANSI

İş performansı, çalışanlarca üretilen, objektif ve sonuç odaklı, bir performans ölçütü olarak sunulan satış geliriyle ifade edilebilir. Çalışan üzerinde odaklanan sonuç dışında değerlendirenin gözlemini içeren davranış odaklı bir önlemden daha net ve tarafsız bir ölçüttür (Wan-Jing ve Tung, 2011, s. 278). Bu ölçüt, farklı alanlara göre değişik biçimlerde tanımlanabilir. Örgütsel bağlamda ele alındığında belirlenmiş bir zaman diliminde üretilen mal ya da hizmet miktarı olarak tanımlanırken, bireysel bağlamda ise amaçlara ulaşmakta gösterilen kişisel verimlilik ve etkinlik düzeyidir (Tutar ve Altınöz, 2010, s. 201). Bu düzeye ulaşmakta çalışan performansının artışı ile örgüte yapacakları katkının da artması anlamına gelmektedir. Çalışanların sergiledikleri performans düzeyi örgütsel hedeflerin tutturulmasında önemsenen ölçütlerden birisidir. Yüksek performans ile çalışanlar örgütsel performansa da katkıyı arttırmaktadır (Turunç, 2010, s. 254). Çalışanların örgütsel verimliliğini arttırabilmek için işe uygun çalışanların çalıştırılması gerekir. Çalışanlara göre iş yerine, işe göre çalışanları seçmek örgütsel başarıya ve verimliliğe destek olacaktır (Ertürk, 2009, s. 88).

İş performansı, örgütsel amaç ve hedeflere katkıda bulunmasına dönük ölçülebilir faaliyet, davranış ve tutkunluk diye tanımlanabilir (Viswesvaran ve Öneş, 2000). Smithikrai (2007:134-135) iş performansını, kişisel çalışmanın değerlendirilmesinde önemli bir unsur olan çalışan davranışlarının sonucu olarak ifade etmektedir. Bu yönüyle işletmenin başarısı/başarısızlığı,

çalışanların iş performansı ile yakından ilgilidir. Bu ilgi yalnızca işe dönük davranışların değil işe dönük olmayan davranışları da içermektedir (Aşık, 2016, s. 26). Çalışanların iş performansı, işletmenin kusursuz bir şekilde ilerlemesinde önemli bir unsurdur. Bu unsurlara ilişkin açıklanması gereken bir nokta da, iş performansının yalnızca işletme hedeflerine ilişkin davranışları kapsamamasıdır. Çalışanların sergiledikleri olumlu/olumsuz davranışlar işletmeleri değişik biçimlerde etkileyecektir. Bu nedenle dolayı belirli bir zaman diliminde, belirli bir çalışanın sergilediği davranışların etkinliğinin belirlenmesi için değerlendirilebilir bir özelliklerinin olması gerekmektedir (Impelman, 2007, s. 5).

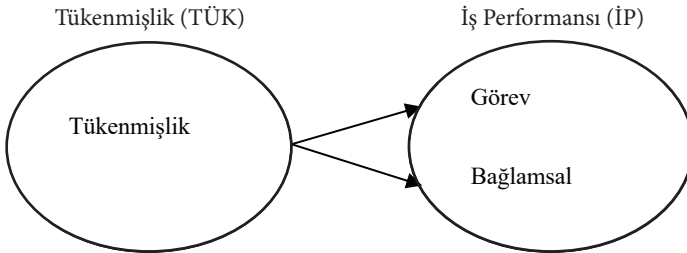
İş performansı farklı süreçlere göre değişik anlamlar taşıyabilir (Shahhosseini vd., 2012, s. 244). Bunun sebebi, iş performansında etkili olan pek çok unsurun varlığıdır (Rotundo ve Sackett, 2002). Örnek olarak, çalışanların performansı, hayata ve işletmesine yönelik tutum ve davranışı, mesleğine özeni ve işin zorluk düzeyi gibi çeşitli unsurlara göre değişebilir. Bunlara ilaveten kişisel farklılıklar, şirketlerin yapısı, kişilerin görevi ve işteki rolleri gibi unsurlar çalışan performansı üzerinde doğrudan etkilidir (Srivastava, 2013, s. 21). Bundan dolayı işin türü, kapsamı ve seviyesi iş performansının üzerine farklı sonuçların oluşumuna neden olabilmektedir (Kahya, 2007, s. 516).

İş performansı, çalışanlarca kontrol edilebilen ve örgütsel amaç ve hedeflere katkı sağlayan her türden tutum ve davranışlardır (Beğenirbaş ve Turgut, 2016, s. 58). İş performansı tanımları incelendiğinde çalışanların örgütsel amaçlar ile uyum göstermesi, belirli davranış biçimleri, işin kalitesi, kişisel yetenekler gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. İş performansı kavramının alt boyutlarının sayısının daha fazla olduğunu araştırmacılar olmasına rağmen, öncü araştırmacılar tarafından görev ve bağlamsal performans şeklinde iki alt boyutta (Görev ve bağlamsal) incelenmiştir. Görev performansı, çalışanın örgütsel hedef ve amaçlarına ulaşmasındaki yazılı görevlerdir. Çalışanın örgütün teknik merkezine katkı sağladığı ve geliştirdiği faaliyetler bütünüdür (Díaz-Vilela vd., 2015, s. 2). Bağlamsal performans çalışanın görevi dışında kalan işleri kendiliğinden yapması, takım çalışmasına uyum göstermesi, örgütsel (sözlü ve yazılı) kurallara itaat etmesi ve örgütsel hedefleri benimsemesidir. Çalışanın gösterdiği davranışlar, işe ilişkin olmamakla birlikte kendini örgüte adanmasıyla da oluşmaktadır. Bu durumda çalışan görevini etkin biçimde yapmaktadır (Díaz-Vilela vd., 2015, s. 3).

ARAŞTIRMADAKİ AMAÇ, VERİ VE YÖNTEM

Tükenmişlik ile ilgili yapılan araştırmalarda tükenmişliğin iş performansı, iş doyumu, işten ayrılma niyeti, iş stresi ve bazı örgütsel davranış konularını olumsuz yönde etkilediği Wright ve Bonett (1997), Sonnentag (2002), Cropanzano, Rupp ve Bryne (2003), Halbesleben ve Buckley (2004), Bakker ve Heuven (2006), Aryee vd. (2008), Uyar ve Erdinç (2011), Onay ve Kılıcı (2011), Öztürk vd. (2011), Bitmiş (2014), Karakaş ve Bilen (2014), Boz vd. (2019), Tüfekçi (2019), Tuna (2019), Karakuş (2019), Poyraz ve Kılıçarslan (2021), Macit (2021) çalışmaları bulunmaktadır. Bu araştırmadaki amaç kadın serbest muhasebeci mali müşavirlerin tükenmişliğinin iş performansına negatif etkisinin belirlenmesidir. Araştırmaya ait model, hipotezler ve yöntem aşağıda verilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma hipotezleri şunlardır;

H₁: Tükenmişlik İş Performansı üzerinde negatif yönlü etkiye sahiptir.

H_{1a}: Tükenmişlik İş Performansı alt faktörü görev performansı üzerinde negatif yönlü etkiye sahiptir.

H_{1b}: Tükenmişlik İş Performansı alt faktörü bağlamsal performans üzerinde negatif yönlü etkiye sahiptir.

Araştırma etik kurul onayı Kütahya ve Eskişehir ilindeki SMMM Odası'ndan alındığından dolayı kadın serbest muhasebeci mali müşavirler (SMMM) ile yapılmıştır. Çalışma kolayda örneklem yöntemiyle Eskişehir ilinde çalışmakta olan 285 ve Kütahya ilinde çalışmakta olan 69 toplam 354 kadın SMMM'den 208 ile gönüllülük esasıyla yapılmıştır. Anketteki ifadelerin uzunluğu, iş yoğunluğu ve katılımcıların ifadeleri uzun ve sıkıcı görmeleri önemli kısıtlardır. Araştırmada 2 ölçek ile demografik değişkenlerden

oluşturulan anket formu kullanılmıştır. Tükenmişlik ölçeği 22 ifade, İş Performansı ölçeği ise 23 ifadeden oluşmuştur. Toplam 45 ifade Beşli likert tipinde (1.Hiç Katılmıyorum,- 5.Tamamen Katılıyorum) ve 7 adet demografik bilgileri kapsayan ifadelerden oluşturulan anket 208 kadın SMMM'ye uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan ilk ölçek Maslach Tükenmişlik ölçeği Ergin (1992) çalışması ile Türkçe'ye uyarlanmıştır. İkinci ölçek; İş Performansı Ölçeği Goodman and Svyantek (1999) tarafından geliştirilip Doğan (2005) tarafından kısaltılarak Türkçe'ye uyarlanan ve Özer (2018) çalışmasında da kullandığı ölçektir. Araştırma verilerinin analiz edilmesinde SPSS (18.0) programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Çalışma kapsamında 208 kadın SMMM'den oluşturulan veriler güvenilirlik analizi, dağılım testi, korelasyon, regresyon analizi vb. ile yorumlanmıştır.

Tablo 1: Demografik Özellikler

Statü	Frekans	%	Kümülatif%	Eğitim	Frekans	%	Kümülatif%
Mavi Yakalı	32	15,4	15,4	Lisans	202	97,1	97,1
Beyaz Yakalı	176	84,6	84,6	Lisansüstü	6	2,9	2,9
Toplam	208	100,0	100,0	Toplam	208	100,0	100,0
MedeniDurum	Frekans	%	Kümülatif%	Gelir TL.	Frekans	%	Kümülatif%
Evli	158	76,0	76,0	0-2020	28	13,5	13,5
Bekar	50	24,0	24,0	2021-4000	85	40,9	40,9
Toplam	208	100,0	100,0	4001-6000	45	21,6	21,6
Yaş	Frekans	%	Kümülatif%	6001-8000	Frekans	%	Kümülatif%
18-28	8	3,8	3,8	8001 ve üzeri	13	6,3	6,3
29-38	70	33,7	33,7	Toplam	208	100,0	100,0
39-46	74	35,6	35,6	Kurumda süre	Frekans	%	Kümülatif%
47-53	37	17,8	17,8	1 yıldan az	9	4,3	4,3
54 ve üzeri	19	9,1	9,1	1-5 yıl	33	15,9	15,9
Toplam	208	100,0	100,0	6-10 yıl	54	26,0	26,0
				11-20 yıl	79	38,0	38,0
İl	Frekans	%	Kümülatif%	21 yıl ve üzeri	33	15,9	15,9
Eskişehir	177	85,1	85,1	Toplam	208	100,0	100,0
Kütahya	31	14,9	14,9				
Toplam	208	100,0	100,0				

Tabloya göre çalışmaya katılanların (%15,4'ü mavi yakalı, %84,6'sı beyaz yakalı olduğunu), (%76,0'ı evli, %24,0'ı bekar olduğunu), (%3,8'i 18-28 yaş aralığında, %33,7'si 29-38 yaş aralığında, %35,6'sı 39-46 yaş aralığında, %17,8'i 47-53 yaş aralığında, %9,1'i 54 ve üzeri yaşta olduğunu), (%85,1'i Eskişehir'de %14,9'u Kütahya'da çalıştıklarını), (%97,1'i lisans mezunu, %2,9'u lisansüstü mezunu olduğunu), (%13,5'i 0-2020TL. gelir, %40,9'u 2021-4000TL. gelir, %21,6'sı 4001-6000TL. gelir, %6,3'ü 6001-8000TL. gelir, %17,8'i 8001TL. üzeri gelir elde ettiklerini), (%4,3'ü kurumlarında 1 yıldan az, %15,9'u 1-5yıl arası, %26,0'ı 6-10yıl arası, %38,0'ı 11-20yıl arası, %15,9'u 21yıl ve üzeri çalıştıklarını), (%100'ü kadın olduğunu) olduğu görülmektedir.

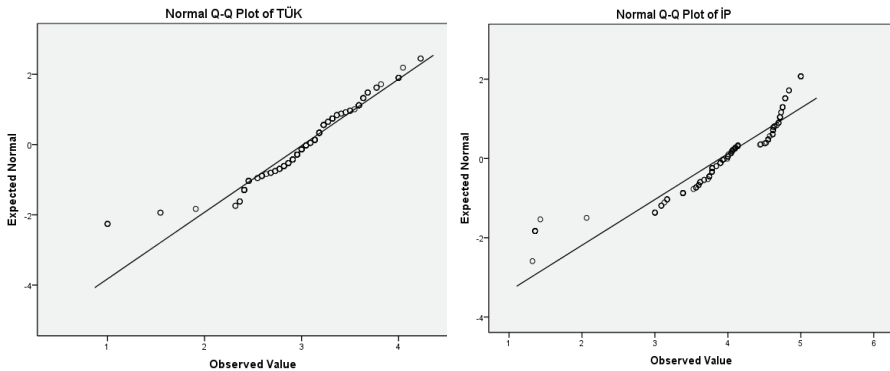
Ölçeklere Ait Güvenilirlik Analizi

Araştırmadaki Tükenmişlik (TÜK) ve İş performansı (İP) verilerinin korelasyona bağlı iç tutarlılıkları için Cronbach's Alpha katsayısının ise 0,80'den büyük olması çok iyi olduğu değerlendirilmektedir (Büyüköztürk, 2007).

Tablo 2. Güvenilirlik Analizi

TÜK		İP	
Cronbach's Alpha	İfade sayısı	Cronbach's Alpha	İfade sayısı
,815	22	,974	23

Tabloya göre Güvenilirlik katsayısı TÜK ve İP ölçeğinin Cronbach's Alpha Değeri ,815 ve ,974 sonucu ile çok iyi olduğu belirlenmiştir.

Verilerin normal dağılım göstergesi Eğiklik/Basıklık (-3) ile (+3) arasında-

ki bir değeri almasıdır (Kalaycı, 2010, s. 322). Şekilde TÜK ve İP verilerinin normal dağılım gösterdiği görülmektedir.

Değişkenlere ait Korelasyon Analizi

İki veya daha çok değişkenin arasındaki var olan ilişkinin büyüklük, düzey ve yönünün tespitinde kullanılan istatistiksel yöntem korelasyon denir. Korelasyon araştırmacıya nedenselliğin sebeplerini anlamada ön bilgi verir (Gürbüz ve Şahin, 2014). Pearson korelasyon analizinde $r =$ “0,00-0,20 Çok Zayıf”, “0,20-0,40 Zayıf”, “0,40-0,60 Orta”, “0,60-0,80 Yüksek”, “0,80-1,00 Çok Yüksek” ilişki olduğu değerlendirilebilir (Akgül ve Çevik, 2005:359). Tükenmişlik (TÜK) ve İş Performansı (İP) arasındaki ilişkinin tespit edilmesi için Pearson Korelasyon testi yapılmıştır.

Tablo 3. TÜK ile İP ve Alt Faktörleri Arasında Korelasyon Testi

Değişkenler		TÜK	İş	Görev	Bağlamsal
TÜK	Pearson C.	1	-,168*	-,153*	-,180**
İş	Pearson C.	-,168*	1	,984**	,972**
Görev	Pearson C.	-,153*	,984**	1	,916**
Bağlamsal	Pearson C.	-,180**	,972**	,916**	1

Tabloda Tükenmişlik ile İş Performansı arasında ($r = -0,168$) kuvvetinde $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde negatif yönde çok zayıf düzeyde bir ilişki görüldüğü tespit edilmiştir.

Tükenmişlik ile İş Performansı alt faktörü görev performansı arasında ($r = -0,153$) kuvvetinde, iş performansı alt faktörü bağlamsal performans arasında ($r = -0,180$) kuvvetinde $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde negatif yönde çok zayıf düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir.

Değişkenlere Ait Regresyon Analizi

Regresyon analizinin yapılmasının gayesi; değişkenlerin birbirleri arasındaki etkinin test edilmesi, değişkenlerden birinin değişiminin diğerindeki değişimi açıklanmasında kullanılan istatistiksel yöntemdir. Bu yöntem genellikle değişkenler arasında sebep - sonuç ilişkisini test etmekte kullanılmaktadır. Birden fazla bağımsız değişkenle geçerli ve açıklayıcı modeller üretilmesinden dolayı sıklıkla kullanılan istatistiksel yöntemlerden birisidir (Güriş ve

Çağlayan, 2005, s. 199). Yapılan regresyon analizi sonucunda elde edilen “R:Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında olan korelasyonu”, “R²:Bağımlı değişkendeki değişimin bağımsız değişken tarafından ne kadarına kadar açıkladığı”, “F: Yapılan regresyon analizinin anlamlı olup/olmadığını” (p<0,05 den küçük olması), “β: Bağımsız değişkenin etkisinin sabit tutularak bağımlı değişken üzerindeki etkisinin” test edilmesinde kullanılır (Kalaycı, 2010, s. 259-269). Araştırmada Tükenmişlik (TÜK) ve İş Performansı (İP) arasında yapılan regresyon analizleri sunulmuştur.

Tablo 4. Değişkenler Arası Basit Regresyon Analizi

Model TÜK ile İP	R	R ²	Tah. S.H.	F	P
	0,168	0,028	0,85606	5,996	0,015
Sabit	β	S.H.	Beta	t	P
	4,730	0,345		13,695	0,000
TÜK	-0,276	0,113	-0,168	-2,449	0,015
$\hat{I}P = 4,730 + (-0,276) * (TÜK)$					
Model TÜK ile İP alt faktörü Görev	R	R ²	Tah. S.H.	F	P
	0,153	0,023	0,99584	4,926	0,028
Sabit	β	S.H.	Beta	t	P
	4,885	0,402		12,158	0,000
TÜK	-0,291	0,131	-0,153	-2,220	0,028
$\hat{I}P \text{ alt faktörü Görev} = 4,885 + (-0,291) * (TÜK)$					
Model TÜK ile İP alt faktörü Bağlamsal	R	R ²	Tah. S.H.	F	P
	0,180	0,032	0,75368	6,917	0,009
Sabit	β	S.H.	Beta	t	P
	4,575	0,304		15,046	0,000
TÜK	-0,261	0,099	-0,180	-2,630	0,009
$\hat{I}P \text{ alt faktörü Bağlamsal} = 4,575 + (-0,261) * (TÜK)$					

Bağımsız değişken Tükenmişlik ile bağımlı değişken İş Performansı arasındaki ilişkiyi sınamak amacı ile yapılmış olan regresyon analizi ($F=5,996$; $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Belirlilik katsayısı $R^2 = 0,028$ olarak bulunmuş olup, İş Performansındaki değişimin %2,8'i Tükenmişlik tarafından açıklandığı söylenebilir.

Bağımsız değişken Tükenmişlik ile bağımlı değişken İş Performansı alt faktörü Görev arasındaki ilişkiyi sınamak amacı ile yapılmış olan regresyon analizi ($F=4,926$; $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Belirlilik katsayısı $R^2 = 0,023$ olarak bulunmuş olup, İş Performansındaki değişimin %2,3'ü Tükenmişlik tarafından açıklandığı söylenebilir.

Bağımsız değişken Tükenmişlik ile bağımlı değişken İş Performansı alt faktörü Bağlamsal arasındaki ilişkiyi sınamak amacı ile yapılmış olan regresyon analizi ($F=6,917$; $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Belirlilik katsayısı $R^2 = 0,032$ olarak bulunmuş olup, İş Performansındaki değişimin %3,2'si Tükenmişlik tarafından açıklandığı söylenebilir.

Tablo 5. Hipotezlerin Test Edilmesi

Hipotez	P	Sonuç
H ₁ . Tükenmişlik İş Performansı üzerinde negatif yönlü etkiye sahiptir.	0,015	Kabul
H _{1a} . Tükenmişlik İş Performansı alt faktörü görev performansı üzerinde negatif yönlü etkiye sahiptir.	0,028	Kabul
H _{1b} . Tükenmişlik İş Performansı alt faktörü bağlamsal performans üzerinde negatif yönlü etkiye sahiptir.	0,009	Kabul

Elde ettiğimiz bulgular literatürdeki bazı çalışmalar tarafından da desteklenmektedir. Bu çalışmalar genelde tükenmişlik düzeyleri ve tükenmişlik düzeyleri ile örgütsel davranış ve iş çıktıları ile ilişkilendirilmiştir. Bu çalışmalardan bazıları şöyle özetlenebilir. Wright ve Bonett (1997) çalışmasında duygusal tükenmişliğin iş performansı ile negatif ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Sonnentag (2002) çalışmasında tükenmişliğin alt faktörü duygusal tükenmenin bireysel performans ile negatif yönlü bir ilişkili

olduğunu ileri sürmüştür. Ersoy ve Utku (2005) çalışmasında konaklama işletmelerindeki muhasebe müdürlerinin tükenmişlik düzeyinin yüksek olduğunu ileri sürmüştür. Bakker ve Heuven (2006) çalışmasında duygusal tükenme ve sinizm yoluyla, çalışanların performanslarını negatif yönde etkilediğini iddia etmiştir. Boyar (2011) çalışmasında muhasebe meslek mensuplarını etkileyen stres kaynaklarının tükenmişliği olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Uyar ve Erdinç (2011) çalışmasında katılımcı muhasebe meslek mensuplarının tükenmişlik düzeyleri ile iş doyumunu arasında zayıf ilişki olduğunu ileri sürmüştür. Onay ve Kılıcı (2011) çalışmasında katılımcı garson ve açıcıbaşlıkların duygusal tükenmişliğinin işten ayrılma niyetini pozitif yönlü etkilediğini ifade etmiştir. Öztürk vd. (2011) çalışmasında katılımcı muhasebe meslek mensuplarının tükenmişliklerinin işe bağlılık ile arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu iddia etmiştir. Zincirkıran ve Tiftik (2013) çalışmasında Diyarbakır'da bulunan muhasebe meslek mensuplarının tükenmişliğin alt faktörü duygusal tükenmenin düşük, kişisel başarının orta, duyarsızlaşmanın ise yüksek düzeyde olduğu iddia etmiştir. Okutan vd. (2013) çalışmasında araştırmaya katılan muhasebe ve finans elemanlarının düşük tükenme düzeyleri olduğunu ileri sürmüştür. Bitmiş (2014) çalışmasında psikolojik sermayenin örgütsel bağlılığı ve bireysel performansı pozitif yönde; tükenmişlik duygusunu ise negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilediğini iddia etmiştir. Karakaş ve Bilen (2014) çalışmasında Diyarbakır'da bulunan muhasebe meslek mensuplarının tükenmişlik düzeyleri ile performans algılamaları arasında anlamlı ilişki olmadığını iddia etmiştir. Dalğar ve Tekşen (2014) çalışmasında muhasebecilerin tükenmişlik düzeyleri ile rol çelişkisi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Hacıhasanoğlu ve Karaca ise (2014) çalışmasında muhasebe meslek mensuplarının duygusal tükenme ve duyarsızlaşma düzeylerinin orta düzeyde, kişisel başarısızlık düzeylerinin ise düşük düzeyde olduğunu ileri sürmüştür. Deran ve Beller (2015) çalışmasında Giresun il merkezindeki muhasebe meslek mensuplarının yüksek tükenmişlik düzeyinde olduklarını ifade etmiştir. Öz ve *Çeviren (2017) çalışmasında* Mersin ili muhasebe meslek mensuplarının tükenmişliğin alt faktörü duyarsızlaşma ve duygusal tükenmede düşük, kişisel başarıda yüksek tükenmişlik düzeyinde olduklarını ileri sürmüştür. Erduru vd. (2017) çalışmasında Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi

Bölgesi'nde çalışan muhasebe meslek mensuplarının mesleki tükenmişliğinin iş tatminini düşük bir oranda etkilediğini ileri sürmüştür. Yalçın (2018) çalışmasında katılımcı muhasebe meslek mensuplarının tükenmişliğin alt faktörleri duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeylerinin orta düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Temelli ve Şendurur (2018) çalışmasında TRA1 ve TRA2 Bölgesindeki muhasebe meslek mensuplarının tükenmişlik sendromu yaşadıklarını ifade etmiştir. Güney ve Akdağ (2018) çalışmasında Erzincan ve Erzurum ilindeki kadın muhasebe meslek mensuplarının erkek muhasebe meslek mensuplarına göre daha yüksek tükenmişlik düzeyinde olduklarını ileri sürmüştür. Kılınçarslan-Bora ve Küçüksüleymanoğlu (2019) çalışmasında Bursa ili muhasebe meslek mensuplarının yüksek tükenmişlik düzeyinde olduklarını ileri sürmüştür. Boz vd. (2019) çalışmasında mobbing ile iş performansı arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu ifade etmiştir. Tüfekçi (2019) çalışmasında tükenmişlik alt faktörü duygusal tükenme ve duyarsızlaşma ile iş performansı arasında anlamlı istatistiksel olarak anlamlı negatif yönlü zayıf düzeyde bir ilişki olduğunu iddia etmiştir. Demir (2019) çalışmasında katılımcı muhasebe meslek mensuplarının tükenmişliklerinin dışsal tatmin üzerinde etkisi olduğunu ileri sürmüştür. Tuna (2019) çalışmasında katılımcı kabin memurlarının tükenmişlikleri ile örgütsel bağlılık ve çalışma performansı arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu ifade etmiştir. Karakuş (2019) çalışmasında katılımcıların sağlık çalışanlarının mesleki tükenmişlik düzeylerinin çalışma performansını olumsuz etkilediğini ileri sürmüştür. Özalp-Ulağ (2019) çalışmasında katılımcı muhasebe meslek mensuplarının tükenmişlik alt faktörü duygusal tükenme ve duyarsızlaşmada yüksek kişisel başarıda düşük düzeyde tespit edildiğini ifade etmiştir. Poyraz ve Kılınçarslan (2021) çalışmasında tükenmişliğin işten ayrılma niyetinde etkili olduğunu ileri sürmüştür. Macit (2021) çalışmasında tükenmişliğin yaşam doyumu ile negatif yönlü ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

Cropanzano, Halbesleben ve Buckley (2004) çalışmasında tükenmişliğin görev performansını negatif yönde etkileri olduğunu belirtmiştir.

Rupp ve Bryne (2003) çalışmasında tükenmişliğin bağlamsal performansı arasında negatif yönde etkilediğini iddia etmiştir. Aryee vd. (2008) çalışmasında duygusal tükenmenin bağlamsal performansı negatif yönde etkilediğini iddia etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmadaki amaç kadın SMMM'lerin tükenmişliği ile iş performansı arasındaki ilişkinin tespit edilmesidir. Bu amaç için Kütahya ve Eskişehir illerindeki 208 kadın SMMM'ye gönüllülük esasıyla ulaşılmıştır. Tükenmişlik akademik yazın ile sosyal medyada sıkça duyulan kavram olmayı sürdürmektedir. Çalışma yaşamında olumsuz psikolojik sendrom olarak bilinmekte hem kişisel hem de örgütsel anlamda olumsuz sonuçları olması sebebiyle önemsenmesi gereken bir kavramdır. Örgütsel amaç ve hedeflere ulaşmakta tükenmişliğin önlenmesi; verimlilik, etkinlik ve sürdürülebilir örgütsel yaşam için önemlidir.

Yapılan korelasyon analizi sonucu elde edilen bulgular neticesinde tükenmişlik ile iş performansı ($r=-0,168$) arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Tükenmişlik ile iş performansının alt faktörü görev performansı ($r=-0,153$) ve bağlamsal performans ($r=-0,180$) ile de negatif yönlü anlamlı ilişkileri tespit edilmiştir. Yapılan regresyon analizi sonucunda tükenmişliğin iş performansını ($\beta=-0,276$) sonucuyla negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Regresyon analizi sonucunda tükenmişliğin iş performansı alt faktörü görev performansını ($\beta=-0,291$) ve bağlamsal performansını ($\beta=-0,261$) sonucuyla negatif yönde etkilediği belirlenmiştir. Elde edilen verilerden ortalaması düşük anket ifadeleri baz alınarak işletme yönetici ve çalışanlara yönelik öneriler şöyle özetlenebilir;

- Mesai saatlerinde uzun süren telefon görüşmeleri ve sosyal medya kullanımında ihtiyatlı olunması,
- Bölüm içindeki görevler dışında kurumun ihtiyaç duyduğu görev alanlarında da çalışmaya istekli olunması,
- Çalışanların işin gerektirdikleri dışında işletme gereksinimlerini gözetecek rol üstü davranışlar geliştirmesi,
- Çalışma hayatındaki yaratıcı ve yenilikçi iş fikirlerinin geliştirileceği öneri sistemlerinin kurulması,
- İş gereği herhangi bir yerde karşılaşılan insanlarla toplumsal duyarlılık temelli iletişimin sağlanması,
- Yapılan işten yılmadan, soğumadan ve mücadele ruhunu kaybetmeden işe odaklanması,
- Her sabah kalkıldığında iş ve yaşamın anlam ile manasının sorgulanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akgül, A. ve Çevik O. (2005). İstatistiksel Analiz Teknikleri-SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları, Ankara: Emek Ofset.
- Aşık, N. A. (2016). Özyeterlilik Ve İşle Bütünleşmenin Çalışanların İş Performansına Etkisi. Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(32), 24-34.
- Aryee, S., Sun, L.Y., Zhen, X.G.C., & Yaw, A.D. (2008). Abusive Supervision and Contextual Performance: The Mediating Role of Emotional Exhaustion and the Moderating Role of Work Unit Structure, *Management and Organization Review* 4(3), 393-411.
- Bakker, A.B. & Heuven, E. (2006). Emotional Dissonance, Burnout, and In-Role Performance Among Nurses and Police Officers, *International Journal of Stress Management by the American Psychological Association*, 13(4), pp. 423-440.
- Barutçu, E. ve Serinkan, C. (2008). Günümüzün Önemli Sorunlarından Biri Olarak Tükenmişlik Sendromu ve Denizlide Yapılan Bir Araştırma, *Ege Akademik Bakış*, 8 (2), 541-561.
- Beğenirbaş, M., ve Turgut, E. (2016). Psikolojik Sermayenin Çalışanların Yenilikçi Davranışlarına ve Performanslarına Etkileri: Savunma Sektöründe Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 31, no. 1, 57-93.
- Bitmiş, M.G. (2014). Öncülleri ve sonuçları ile psikolojik sermaye:sağlık çalışanları üzerine bir araştırma, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Boyar, E., (2011). *Türkiye'de Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Tükenmişlik Durumlarının Araştırılması*, (Yayınlanmış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Boz, D., Gaygısız, E., ve Duran, C. (2019). Mobbing İle İş Performansı İlişkisi: Kütahya Sağlık Çalışanları Örneği, *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 2019 Vol:6 Issue:38, 1580-1591.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı*, 7. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cropanzano, R., Rupp, D. E. & Byrne, Z.S. (2003). The Relationship Of Emotional Exhaustion To Work Attitudes, Job Performance, And Organizational Citizenship Behaviors, *Journal of Applied Psychology*, 88, 160-169.
- Demir, E. (2019). *Muhasebe Meslek Mensuplarının Birey-Örgüt Uyum Düzeylerinin Tükenmişlik ve İş Tatmini Üzerine Etkisi: Sakarya İli Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi SBE, Çorum.

- Deran, A., ve Beller, B. (2015). Muhasebe meslek mensuplarında tükenmişlik sendromu üzerine Giresun il merkezinde yapılan bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (45), 69-93.
- Díaz-Vilela, L.F., Rodríguez, N.D., Isla-Díaz, R., Díaz-Cabrera, D., Hernández- Feraud, E., & Rosales-Sánchez, C. (2015). Relationships Between Contextual and Task Performance and Interrater Agreement: Are There Any?. *PloS One*, 10, 10.
- Doğan, Y. (2005). *Organizasyonlarda Pozitif Ve Negatif Duygusallığın Çalışanların Görev Ve Bağlamsal Performansları Üzerine Etkisini Belirlemeye Yönelik Kayseri’de Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Engin, C. (1992). Doktor Ve Hemşirelerde Tükenmişlik Ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uygulanması, VII. *Ulusal Psikoloji Kongresi*, 21-25.
- Erduru, İ., Deran, A., ve Uzun, E. (2017). Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Tükenmişliğinin İş Tatmini Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi: Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 139-157.
- Ersoy, A., ve Utku, B. D. (2005). Konaklama İşletmeleri Muhasebe Müdürlerinde Tükenmişlik Sendromu-II. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (27), 38-47.
- Ertürk, M. (2009). *İşletmelerde Yönetim Ve Organizasyon* (4. baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Ertürk K., ve Keçecioğlu T., (2012), Çalışanların İş Doyumları İle Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler: Öğretmenler Üzerine Örnek Bir Uygulama, *Ege Akademik Bakış*, Cilt 12, Sayı 1, 41-54.
- Freuderberger, H.J. (1974), Staff burn-out, *Journal of Social Issues*, 30 (1), 159-165.
- Goodman, S. A. ve Svyantek, D. J. (1999). Person–Organization Fit And Contextual Performance: Do shared values matter. *Journal Of Vocational Behavior*, 55(2), 254-275.
- Güney, S., ve Akdağ, H. (2018). Tükenmişlik Sendromunun Muhasebe Meslek Mensupları Açısından İncelenmesi (Erzincan Ve Erzurum İllerinde Bir Araştırma). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(2), 447-460.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 1.Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güriş, S., ve Çağlayan, E. (2005). *Ekonometri* (2. Basım). İstanbul: Der Yayınları.

- Hacıhasanoğlu, T., Karaca, N. (2014). Bağımsız Çalışan Muhasebe Meslek Mensuplarının Ve Muhasebe Çalışanlarının Tükenmişlik, İş Tatmini ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (4), 153-170.
- Halbesleben, J.R.B., & Buckley, R.M. (2004). Burnout In Organization Life. *Journal of Management*, 859-879.
- Impelman, K. (2007). *How Does Personality Relate To Contextual Performance, Turnover, And Customer Service?*. University of North Texas.
- Izgar, H. (2001). *Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kahya, E. (2007). The effects of job characteristics and working conditions on job performance. *International journal of industrial ergonomics*, 37(6), 515-523.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, (5.baskı) Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karakaş, A., ve Bilen, A. (2014). Muhasebe Meslek Mensuplarının Tükenmişlik Düzeylerinin İşgören Performansına Etkisi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(8), 139-154.
- Karakuş, S. (2019). *Tükenmişlik Ve Yetenek Yönetiminin Çalışan Performansı Üzerine Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Beykent Üniversitesi SBE., İstanbul.
- Kılınçarslan-Bora, T., ve Küçüksüleymanoğlu, R. (2019). Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Araştırılması: Bursa İli Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 617-636.
- Macit, M. (2021). Üniversite Öğrencilerinde Tükenmişlik ve Yaşam Tatmini: KSÜ Öğrencileri Üzerine bir Çalışma. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 263-290.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of organizational behavior*, 2(2), 99-113.
- Maslach, C. ve Zimbardo, P. G. (1982), *Burnout- The cost of caring*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs.
- Nazlıoğlu, E. H. (2009). *Muhasebe Meslek Mensuplarında Tükenmişlik Sendromu Üzerine Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Onay, M., ve Kılıcı, S. (2011). İş Stresi Ve Tükenmişlik Duygusunun İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkileri: Garsonlar Ve Aşçıbaşılar. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 363-372.

- Okutan, E., Yıldız, Ş., ve Konuk, F. (2013). İş Hayatında Tükenmişlik Sendromu: Finans Ve Muhasebe Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesine İlişkin Bir Çalışma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(2), 1-17.
- Öz, B., ve Çeviren, S.M. (2017). Muhasebe Meslek Mensuplarında Tükenmişlik Sendromu: Mersin Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl: Temmuz 2017 Cilt-Sayı: 10(3) ss: 41-59.
- Özalp-Ulağ, S. (2019). *Muhasebe Meslek Mensuplarında Tükenmişlik Sendromunun İncelenmesi: Elazığ ve Tunceli örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Munzur Üniversitesi SBE., Tunceli.
- Özer, E. (2018). *Otel Yiyecek İçecek Bölümlerinde Güçlendirmenin İşgören Performansına Ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Afyonkarahisar'daki Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Öztürk, V., Koçyiğit, S.Ç., ve Bal, E.Ç. (2011). Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri İle İşe Bağlılık Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Ankara İli Örneği, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12 (1), 84-98.
- Poyraz, Ç. K., ve Kılıçarslan, M. (2021). Hastane Öncesi Sağlık Hizmetlerine Yönelik Çalışan Özel Ambulans Personellerinin Tükenmişlik Düzeylerine Bağlı İşten Ayrılma Niyeti. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (22), 364-373.
- Rotundo, M. ve Sackett, P. R. (2002). The Relative Importance Of Task, Citizenship, And Counterproductive Performance To Global Ratings Of Job Performance: A Policy-Capturing Approach. *Journal Of Applied Psychology*, 87(1), 66.
- Sabuncuoğlu, Z., ve Tüz, M. (2005). *Örgütsel Psikoloji*, Alfa Aktüel Basım Yayım, Bursa.
- Shahhosseini, M., Silong, A. D., Ismaill, I. A., ve Uli, J. N. (2012). The role of emotional intelligence on job performance. *International Journal of Business and Social Science*, 3(21).
- Smithikrai, C. (2007). Personality Traits and Job Success: An investigation in a Thai sample 1. *International Journal of Selection and Assessment*, 15(1), 134-138.
- Sonnentag, S. (2002). *Performance, Well-being and Self-Regulation*, in Sabine Sonnentag (Ed.), *Psychological Management of Individual Performance*, Sussex: Jhon Wiley & Sons, pp. 405-425.
- Srivastava, S. (2013). Job satisfaction and organizational commitment relationship: Effect of personality variables. *Vision*, 17(2), 159-167.
- Temelli, F., ve Şendurur, U. (2018). Muhasebe Meslek Mensuplarında Tükenmişlik Sendromu: TRA1 ve TRA2 Bölgelerinde Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 375-406.

- Tuğrul, B., ve Çelik, E. (2002). Normal Çocuklarla Çalışan Anaokulu Öğretmenlerinde Tükenmişlik. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(12), 1-11.
- Tuna, G. (2019). *Kabin Memurlarının Tükenmişlik Düzeylerinin Örgütsel Bağlılık Ve Çalışma Performanslarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi SBE., İstanbul.
- Turunç, Ö. ve Çelik, M. (2010). Örgütsel Özdeşleşme Ve Kontrol Algılamalarının Çalışanları İşten Ayrılma Niyeti Ve Performansına Etkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3), 163-181.
- Tutar, H. ve Altınöz, M. (2010). Örgütsel İklimin İşgören Performansı Üzerine Etkisi Ostim İmalat İşletmeleri Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 65(2), 196-218.
- Tüfekçi, A. (2019). *Hemşirelerin İş Performanslarının Tükenmişlik Düzeyleri Açısından İncelenmesi: Tersiyer Merkez Uygulaması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırklareli Üniversitesi SBE, Kırklareli.
- Uyar, S., ve Erdinç, S.B. (2011). Muhasebe Personelinin İş Doyumu Ve Tükenmişlik Düzeyi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 13(1), 213-232.
- Viswesvaran, C., ve Öneş, D.S. (2000). Perspectives on Models of Job Performance. *International Journal of Selection and Assessment*, pp. 216- 226.
- Wan-Jing, A.C. & Tung Chun, H. (2011). Relationship between strategic human resource management and firm performance, *International Journal of Manpower*, Vol. 26, 5.434-449.
- Wright, T. A., & Bonett, D. G. (1997). The contribution of burnout to work performance. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 18(5), 491-499.
- Yalçın, S. (2018). Muhasebe Meslek Mensuplarının Tükenmişlik ve İş Doyum Düzeyleri. *Alanya Akademik Bakış*, 2(3), 235-257.
- Yılmaz, E., (2014). Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri İle İşe Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişki: Samsun İlinde Bir Araştırma, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, 49-70.
- Zincirkıran, M. ve Tiftik, H. (2013). Burnout Research for Members of Practitioners of Accountancy: Practice in the City of Diyarbakır, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5 (4), 240-253.

SOSYAL HİZMETLERİN YEREL YÖNETİMLERDE ÖRGÜTLENMESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Sami KALAYCI¹

Öz

Sosyal hizmetler, dezavantajlı bireyler ile toplulukların öncelikli olduğu ancak toplumun tüm üyelerinin karşılaştığı sosyo-ekonomik sorunların çözümüne yönelik sunulan hizmetlerin bütünüdür. Dolayısıyla birçok ülkede, bu hizmetlerin belirlenmesinden üretilip sunulmasına kadar tüm süreçten birincil derecede sorumlu olan yönetim kademesi merkezi yönetim olmuştur. Ancak 1980'li yıllarla birlikte küreselleşme, yerelleşme gibi fikirler ile neo-liberal politikalar sonucunda sosyal hizmetlerin yürütülmesinde, merkezi idareler yanında yerel yönetimler de yer almaya başlamıştır. Bu dönüşümden etkilenerek geliştirilen reformlarla yerel yönetim kademelerini sosyal hizmetler konusunda yetkilendiren ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Özellikle 2000'li yıllarda başlatılan kamu yönetimi alanındaki reformlarla, belediyelere sosyal hizmetler alanında önemli yetki ve sorumluluklar yüklenmiştir. Böylece Türkiye'de yerel alanda sunulan sosyal hizmetler konusunda belediyeler de kendilerine özgü geliştirdikleri örgütlenme biçimleri ile bu hizmetleri yürütmüşlerdir. Ancak niteliği itibarıyla bireyi merkeze alan önemli bir hizmet alanı olan sosyal hizmetlerin belediyelerdeki örgütlenme şekilleri durum itibarıyla belirli bir standart ve ölçüden uzak kaldığı ve buna bağlı olarak da hizmet kollarının teşkilatlanma içerisinde dağınık bir yapıda olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, çalışmada Türkiye'deki büyükşehir belediyelerinin teşkilat yapıları içerisinde sosyal hizmetlerle ilgili birimlerin örgütlenme şekilleri ele alınarak bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi, Belediyeler, Sosyal Hizmet, Yerel Yönetimler, Sosyal Hizmetlerin Devri.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: samiklyc@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0981-9595

KALAYCI, S. (2021). Sosyal Hizmetlerin Yerel Yönetimlerde Örgütlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(52), 689-714. DOI: 10.21560/spcd.vi.790960

AN EVALUATION FOR THE ORGANISATION OF SOCIAL SERVICES ON LOCAL ADMINISTRATIONS

Abstract

Social services in which disadvantaged individuals and communities are primary are actually defined as all services provided to solve socio-economic problems faced by each member of a society. Therefore, in many countries from the identification to implementation of these services, centralized administration has primarily been responsible for all these steps. However, From the 1980s onward, as a result of ideas of globalization and localization with neo-liberal policies, local administrations have also begun to take place in the implementation of these services. Through reforms developed from these changes, one of the countries that authorize local administrations for social services is Turkey. Soon after the reforms in public administration in the early 2000s, municipalities have been significantly authorized for social services and they have operated services through their own organizational forms. However, it was found that the organization of social services by municipalities, though it's an important service domain which centers individuals, is out of specific standards and thus service departments are complicated within the organization. From this aspect, the study aims to evaluate the organizational formations of social service departments of metropolitan municipalities in Turkey.

Key Words: *Social Service Organisation, Municipalities, Social Work, Local Administrations, Social Service Cycle.*

GİRİŞ

80'li yıllar sosyal refah devleti uygulamalarının ortaya çıkardığı krizler sonucunda, neo-liberal politikalar şeklinde ele alınmaya başlandığı bir dönem olmuştur. Bu kapsamda yerelde sosyal politika ve hizmetlerinin uygulanmasında, merkezi idarenin yanında yerel yönetimlerin de yer aldığı (Karataş, 2001, s. 216; Mavili Aktaş ve Genç, 2008, s. 89) çok aktörlü hizmet yönetim modeli benimsenmiştir. Böylece merkezîyetçi bir yönetim yerine yerel yönetimlerin de katıldığı bir sistemde, sosyal politika uygulamaları yerel alanlarda yürütülmeye başlanmıştır.

1990'lı yıllar merkezi yönetim yanında yerel yönetim birimi olarak belediyelerin de etkinliğini iyice arttırdığı yıllar olmuştur. Çünkü sanayiye bağlı göçler ile kentlerde meydana gelen nüfus artışı sonucu, kente özgü yaşam biçimindeki beklentiler ve sorunlar büyümüştür. Böylelikle yerel alanda belediyelerin hem görevleri hem de sorumlulukları genişlemiştir. Niteliği gereği belediyeler, mahalli müşterek ihtiyaçları karşılayan ve halka en yakın olan birimlerdir (Kesgin, 2016, s. 458). Bu niteliği gereği yerel halkın sorun ve beklentilerine en etkili şekilde hizmet verebileceği alanlarından birisi de sosyal hizmetler olmuştur.

Sosyal hizmetler, sosyo-ekonomik sorunlar başta olmak üzere muhtaç durumda bulunan ya da destek ve yönlendirme gereksinimi olan birey, grup veya topluluklara fayda sağlayan ve böylece insan onuruna uygun yaşam düzeyinin ulaşılmasına katkı veren hizmetlerdir (Sheafor ve Horejsi, 2014). Bu bağlamda bu tür hizmetler toplum refahını arttırmaya, birey ve toplumun iyilik durumunun korunmasına ve gelişmesine destek olma gibi birçok özelliğe sahip olmuştur. Nitekim yerelde bu tür hizmetlerin sunulmasında merkezi yönetim kadar yerel yönetim birimi olarak belediyeler de sosyal hizmetleri uzunca bir süredir yerine getirmektedir.

Günümüzde belediyelerin söz konusu sosyal hizmetleri yerine getirmek için belirlediği çeşitli stratejileri ile planları mevcuttur. Ancak bu plan ve stratejilerin hedeflerine ulaşabilmesi için en kritik ögenin, faaliyetleri gerçekleştirecek teşkilat birimlerinin doğru bir biçimde örgütlenmesidir. Örgütlenme süreci; doğru insan kaynağı, araç gereç ve benzeri maddi ve manevi imkânların bulunması ile bu enstrümanların etkin ve verimli bir

biçimde kullanılmasını içermektedir. Bu noktada örgütsel bir çatı altında hizmetlerin planlanması ve bu planlama doğrultusunda hizmetleri sunacak profesyonel meslek elemanlarının yetenek ve becerileri çerçevesinde bir sinerji oluşturularak çalışmalarını yürütmesi gereklidir. Dolayısıyla belediyelerde sosyal hizmetlerin etkin, etkili ve verimli bir biçimde vatandaşa ulaştırılması için doğru örgütlenmenin inşa edilmesi hayati önem arz etmektedir. Bu bağlamda, çalışmada büyükşehir belediyelerinin kendi kurumsal yapıları içerisinde bu hizmetlere ilişkin birimlerin örgütlenme şekilleri ele alınmıştır.

YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Türkiye'deki otuz büyükşehir belediyesi ile sınırlandırılan bu çalışmanın kapsamını büyükşehir belediyelerindeki sosyal hizmetlere ilişkin birimlerin örgütsel yapıları oluşturmuştur. Bu belediyelerdeki sosyal hizmetlere ilişkin ana hizmet birimleri ile alt birimlerine ilişkin bilgiler belediyelerin resmi internet siteleri ile faaliyet raporlarından elde edilmiştir. Bu süreçte verilerin toplanması birimlere ait yazılı ve görsel dokümanların incelenmesi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda önemli bilgi kaynaklarından birisi olan ve etkili şekilde kullanılan doküman inceleme yöntemi, araştırılan olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı ve görsel materyallerin incelenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217-218). Bu bağlamda çalışmada yer alan büyükşehir belediyelerine ait internet siteleri (Neuman, 2014, s. 187-188) aracılığıyla 25 Mayıs 2020 ile 10 Temmuz 2020 tarihleri arasında belediyelerdeki sosyal hizmetlere ilişkin ana hizmet birimleri ile alt birimlerine ilişkin verilere ulaşılmıştır.

KAMU HİZMETLERİNDE ÖRGÜTLENME

Yönetimin sürecinin temel unsurlarından birisi olan örgütlenme, hedeflenen amaçlara ulaşmak amacıyla gerek duyulan ihtiyaç ve olanakları bir araya toplama işlevidir. Diğer bir anlatımla örgütlenme belirli bir plan ya da hizmetin sosyo-ekonomik yönden en uygun şekilde yapılabilmesi için gerekli koşulları bir araya getirme ve devam ettirebilme çabasının bütünüdür (Tortop vd., 2017, s. 55-56). Dolayısıyla bütün devlet yönetim sistemlerinde kamu hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla bir örgütlenme şekli benimsemiştir. Böylelikle kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde kimlerin, hangi görevleri, ne kadar yetki ile nasıl ve hangi şartlarda gerçekleştireceğinin tespit edilmesi örgütlenme sayesinde olmaktadır (Saruhan ve Yıldız, 2013, s. 267).

Kamusal alan yönetiminde hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla hem merkezi hem de yerel alanda örgütlenme biçimi belirlenmiştir. Her ülke kendi sosyal, siyasal ve ekonomik şartları ile tarihi birikimlerine göre farklı yöntem yapıları içerisinde hizmetlerini yürütmüş olsa da bu hizmetler genel olarak merkezi ve yerel olmak üzere iki şekilde kurulan örgütlenme içerisinde yürütülmüştür. Böylece ihtiyaç duyulan tüm kamusal hizmetler belirli bir sistematik ve düzen içerisinde verimli, etkili, hızlı ve kolay bir şekilde sunulmuştur.

Türkiye’de kamusal hizmetlerin sunumuna yönelik örgütlenme türü genel bağlamda merkezden yönetim ve yerinden yönetim olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır. Merkezden yönetim, başkent örgütü ve taşra örgütü olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yerinden yönetim ise yerel yönetimler, hizmet yerinden yönetim kuruluşları ve kamu kurumu özelliğindeki meslek kuruluşları olmak üzere üçe ayrılmıştır. Ayrıca örgütlenme bağlamında merkezden ve yerinden yönetim dışında kalan ‘diğer’ yapılanma biçimi olan üçüncü bir grup birimin de olduğu söylenilebilir (Aydın, 2017, s. 69). Ancak genel itibariyle Türkiye’de kamusal hizmetlerin hem örgütlenmesi hem de sunumu konusunda merkezi yönetim ve yerinden yönetim olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Kamu hizmetlerinin örgütlenmesine ilişkin olarak hizmet sunan kurumların örgüt yapısı, tipi ve örgüt içerisinde yer alan çeşitli birimlerin niteliği, sorumlulukları, görevleri ve çalışanları önem arz etmiştir. Ayrıca birimlerin kendi içinde ve birimler arasında oluşan yatay ve dikey ilişkiler ile denetim, koordinasyon ve işbirliği gibi konular da örgütlenme içerisinde yürütülen hizmetlerin etkili ve verimli olmasına etki etmiştir. Bu bağlamda kurumların örgüt yapıları göz önüne alındığında Daft (2015, s. 13)’a göre bir örgütlenme şeklinde genel olarak şu temel özellikler olabilmelidir:

- Amaçlanan hedef ve sonuçlara ulaşmak için kaynakları bir araya getirebilme,
- Mal veya hizmet üretiminde verimli olma,
- Yeni buluşların ve gelişmelerin gerçekleşmesine imkân verme,
- Günümüz modern bilgi ve üretim teknolojilerini kullanma,
- Değişen çevre şartlarına uyum sağlama ve bunları olumlu yönde etkileme,
- Örgüt yöneticilerinin hem çalışanlar hem de hedef kitleler için değer üretmesi,

– Koordinasyon, etik ilkeler, motivasyon, çeşitlilik gibi konularda örgüt çalışanlarının güdülenip yönetilmesi.

Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde kurumların kendilerine özgü örgütlenme anlayışı gelişmiş olsa da genel olarak her kurumun örgüt bünyesinde belirtilmiş olan bu temel özellikleri taşıması beklenmektedir. Bu özellikler hem kurum yapısını güçlendirirken hem de verilen hizmetlerin niteliğinin artırılmasına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla örgütlenme konusunda kurumların var olma amacına ve sunacağı hizmetlerin niteliğine göre uygun beklentileri karşılayabilen örgüt yapısı benimsenmelidir. Bu bağlamda belediyeler hem görev ve sorumlulukları hem de var olma amaçları konusunda önemli sosyal hizmet faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir. İmkân ve fırsatlar yönünden güçlü olan belediyeler bu hizmetlerin amaç ve niteliğine özgü örgütlenme modelini tam olarak geliştirememiştir.

SOSYAL HİZMETLERİN ÖRGÜTLENME SÜRECİ

Sosyal bir varlık olan bireyin beklentilerinin karşılanması ve sorunlarının çözümlenmesi devletin temel görevleri arasındadır. Özellikle bireyin yaşadığı çevredeki yaşam şartlarına sahip olması ve insan onuruna yaraşır bir hayat sürdürmesi insan haklarının bir gereğidir. Dolayısıyla bireyin hem sosyal ve ekonomik kaynaklara erişmesinde hem de bunların iyileştirilmesi için gerekli fırsat ve hakların sağlanması konusunda devlete görev ve sorumluluklar yüklenmiştir (Koray, 2008, s. 92). Bu tür ihtiyaçlarda ise sosyal devlet anlayışından hareketle sunulan sosyal hizmetler sosyoekonomik yönden beklenenlerin büyük bir kısmını karşılamıştır.

Hem normal şartlarda bireyin iyilik halinin geliştirilmesi hem de savaş afet, salgın hastalık gibi toplum hayatını derinden etkileyen kriz dönemlerinde birey ve toplumların desteklenmesinde devletin etkinliği oldukça önem arz etmiştir (Tokol ve Alper, 2012, s. 19). Bu bağlamda sosyal devlet anlayışının gereği olarak, hem zor dönemlerde hem de normal zamanlarda toplum hayatının desteklenip geliştirilmesinde sosyal hizmet örgütlenmeleri ile faaliyetleri öne çıkmıştır. Çünkü sistemleri insancılaştırma, toplumları sosyalleştirme, bireyin gelişmesine ve değişen toplum koşullarına uyum sağlamasına yardımcı olma, kişinin sosyal bilinci ile refahını arttırma, toplumsal refahı koruma ve kaynak dağılımını dengeleme gibi birçok amaç için sosyal hizmetlere başvurulmaktadır

(Kut, 1995, s. 24-25). Dolayısıyla birey ve toplumun gelişmesi ve toplum refahının artırılması noktasında önemli fonksiyonları olan sosyal hizmetlerin örgütlenmesine oldukça önem verilmiştir.

Sosyal politikaların hem gelişimi hem de niteliği yönünden ülkeler arasında farklılıklar oluşmuş olsa da sosyal devlet anlayışının ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren uygulanan bu politikaların temel amacı birey için asgari yaşam şartlarının sağlanması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması olmuştur (Koray, 2008, s. 99). Dolayısıyla toplum refahının artması, fırsat eşitliğinin sağlanması, kaynak dağılımının dengelenmesi, sosyoekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi, sistemlerin insancıl yönlerinin geliştirilmesi gibi hedefler bakımından sosyal hizmetler ile bu hizmetleri yürüten örgütler, ülkeler tarafından önemli kurumlar arasında görülmüştür.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi’nin ilk çeyreğinden sonra, bütüncül şekilde belirli bir teşkilat ve örgütlenme yapısı içerisinde sosyal hizmetlerin yürütülmesi amacıyla ilk adımlar atılmıştır. Bu adımlardan ilki, 12 Nisan 1959 yılında, 7355 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Yasa ile “Sosyal Hizmetler Enstitüsü”nün kurulmasıdır (Kut, 2005, s. 10). Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan bu kurumun en temel görevi, yoksulluğun nedenlerini araştırarak bunlara yönelik geliştirilecek sosyal hizmetlerin niteliğini tespit etmek olmuştur (Kesgin, 2012, s. 75). Böylece alınacak sosyal hizmet yönlü tedbirlerle toplumsal kalkınmanın ve toplumsal refahın gelişmesine katkı yapmak amaçlanmıştır. Ayrıca, 7355 sayılı Yasa gereği Sosyal Hizmetler Enstitüsü sosyal hizmete ihtiyaç duyan, korunmaya ve bakıma muhtaç durumda olan kesimlere yönelik sosyal hizmet kurumlarının kurulmasından da sorumlu olmuştur. Böylece sosyal hizmetler, merkezi yönetime bağlı ayrı bir kurumsal örgütlenme çatısı altında ilk kez kurulmuştur.

1950’li yılların sonlarına doğru sosyal hizmetlerin kamusal alanda ayrı bir birim çatısı altında örgütlenme gereksinimi daha da artmıştır. Çünkü değişen toplum yapısında meydana gelen ihtiyaç ve beklentilere karşı gönüllü kuruluşlar ile gönüllülük ilkesine bağlı destekler yetersiz kalmaya bölgeler arasında dengeli olarak dağıtılması konusu da belirgin olarak örgütlenmesine yönelik girişimlere başlanmıştır.

1961 yılında Sosyal Hizmetler Enstitüsü'nün kurulmasına ilişkin çıkarılan 7355 sayılı Yasa kapsamında, sosyal hizmetler alanında eğitim ve öğretim konusunda örgütlü bir yapısının kurulması amacıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı dört yıllık eğitim veren Sosyal Hizmetler Akademisi de kurulmuştur (Kut, 2005, s. 10-11). Böylece sosyal hizmetlerin yürütülmesi konusunda ihtiyaç duyulan uzmanların yetiştirilmesini ve bu meslek elemanları eliyle sosyal hizmetlerin belirli bir teşkilatlanma yapısı içerisinde gerçekleştirilmesini sağlanmıştır.

İkinci Dünya savaşı sonrası ortaya çıkan zorlu sosyoekonomik şartlar, sosyal devlet fikrinin hızla benimsenmesine yol açmıştır. Bu olumsuz durumlardan etkilenen Türkiye de 1961 yılında düzenlediği yeni anayasası ile sosyal devlet anlayışını en belirgin şekilde ortaya konmuştur. Böylece 1963 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak çeşitli sosyal hizmet türlerinin sosyal yardım alanlarıyla bütünlük oluşturması amacıyla daha geniş tabanlı bir örgütlenme yapısı olan Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020).

3017 sayılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilat Kanunu'nun 17. maddesine istinaden 225 sayılı Kanun²'un 4. maddesi gereğince kurulan Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, sosyal hizmetler ile sosyal yardımlara ilişkin çalışmaları tek bir çatı altında toplayarak korunmaya muhtaç çocuk ve yaşlılar ile engelli ve yoksul bireylere yönelik hem destek hem de rehabilitasyon hizmetlerini sunmayı amaçlamıştır.

Çocuk ve yaşlıların bakımı, kimsesiz ve yoksulların desteklenmesi, engellilerin rehabilite edilmesi gibi dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmet ve yardımların bütüncül şekilde yapılabilmesi amacıyla Bakanlık bünyesinde kurulan Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü tam anlamıyla verimli olamamıştır. Çünkü hem mevzuat hem de farklı yöndeki hizmet kurumlarının varlığından kaynaklı dağınık ve parçalı bir yapısı olan sosyal hizmetler, istenilen düzeyde tek çatı altına toplanamamıştır. Dolayısıyla bu olumsuzluklar karşısında sosyal hizmetlerin yeniden örgütlenmesi konusunda yeni bir arayış kaçınılmaz olmuştur.

1982 Anayasası'nın kabulü ile birlikte sosyal hizmetler konusunda

² Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluş ve Memurları Kanununda ve 4862 Sayılı Kanuna Bağlı (1) ve (2) Sayılı Cetvellerde Değişiklikler Yapılmasına Dair Kanun.

hukuki olarak yeni bir düzenleme yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda her bir vatandaşın sosyal güvence hakkına sahip olduğu ve bu hak konusunda da devletin gerekli tedbirleri alacağı Anayasa'nın 61. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Ayrıca Anayasa'nın 62. maddesinde, sosyal güvence bakımından özel gereksinimleri olan ve korunması gereken dezavantajlı gruplar için sosyal hizmetler konusunda devletin sorumlu olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla hem anayasanın emredici hükümleri hem de dezavantajlı bireylerin artan ihtiyaçları gereği, sosyal hizmetlerin yeniden ele alınarak örgütlenmesi zorunlu olmuştur. Bu çerçevede Anayasa'nın 61. ve 62. maddelerine dayanarak 1983 yılında çıkarılan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu açılmıştır.

Sosyal hizmet alanlarına yönelik faaliyetlerin daha fazla genişletilmesi, hizmetlerde bütünlüğün sağlanması, halkın bu çalışmalara gönüllü olarak katılması ve hizmetlerin gözetimi ile denetiminin devlet tarafından yapılması amacıyla Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kapatılarak yerine Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur. Ayrıca sosyoekonomik yönden ihtiyaç sahibi özel grupların ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi amacıyla sistemli ve programlı hizmetlerin hem yerel hem de ulusal düzeyde planlanması, yürütülmesi ve denetlenmesi gibi görevleri de bu kurum üstlenmiştir (Kesgin, 2012, s. 72). Dolayısıyla hem örgütlenme şekli hem de görev ve sorumlulukları bakımından Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu önceki sosyal hizmet örgütlenmelerinden farklılaşmıştır. Nitekim yetkilerini Anayasa'nın 61. maddesi ile 2828 sayılı yasadan alan (2008 yılı Faaliyet Raporu, 2009: 2) ve Bakanlığa bağlı olarak çalışan bu kurum, 1991 yılında yapılan düzenleme ile Başbakanlığa bağlı bir kurum haline getirilerek 2011 yılına kadar varlığını uzunca bir süre sürdürmüştür (Duyan ve Özgür Bayır, 2016, s. 14).

Küreselleşmenin etkisiyle değişen toplum yapısında meydana gelen çeşitli sorunlar, sosyal hizmetlerin niteliğini de değiştirmiştir. Böylece sosyal hizmet alanlarının yeniden ele alınıp değerlendirilmesinde ve yürütülmesinde yeni yapılanma ve düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede 2011 yılında 6223 sayılı Yasanın verdiği yetkiden hareketle çıkarılan 633 No'lu Kanun Hükmünde

Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı³ kurulmuştur. Böylece farklı kurum ve kuruluşların görev ve sorumluluğunda olan çeşitli sosyal hizmetler merkezi yönetim içerisinde tek bir bakanlık çatısı altında toplanmıştır. Kurulan bu bakanlık sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin politikaları uygulama ve yeni hizmet modellerini geliştirmekle yükümlü olmuştur (Kesgin, 2012, s. 105; Duyan ve Özgür Bayır, 2016, s. 14-15). Daha sonra bakanlık, Türkiye'nin 2018 yılında Parlamenter Sistem'den Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte 10 Temmuz 2018 tarihinde, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilerek "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" adı altında daha büyük bir örgütlü yapıya dönüştürülmüştür. 04 Ağustos 2018 yılında ise bakanlığın adı "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" şeklinde değiştirilmiştir. Bakanlık merkez teşkilatı bünyesinde Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü şeklinde sosyal hizmet birimleri kurulmuştur.

BELEDİYELERDE SOSYAL HİZMETLERİN YERİ

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yerel alanda sosyal hizmetlerin yürütülmesi görevi belediyelere verilmiştir. 14.04.1930 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediye Yasası ile belediyelere bakıma muhtaç kişilerin korunması, yaşlı bireyler için bakım evlerinin açılması ve yönetilmesi gibi çeşitli sosyal hizmet alanlarında ilk kez görevler verilmiştir. Yasada zaman içerisinde yapılan birçok değişiklik sonucu farklı sosyal hizmet alanlarında belediyelere sorumluluklar yüklenmiştir.

1580 sayılı yasanın uzun süre yürürlükte kalmasına karşın, Türkiye'de sosyal hizmetlerin modern anlamda yerel alanda örgütlenmesi biçimi 1980'li yıllardan itibaren başlamıştır. Bu bağlamda dünyada başlayan küreselleşme

³ 21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 16 Nisan 2017 yılında yapılan halk oylaması ile kabul edilmesi sonucunda Türkiye Parlamenter Sistem'den Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmiştir (Eryılmaz, 2017: 135). Yeni sistemle birlikte 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1 sayılı "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilerek "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" adıyla yeniden kurulmuştur. Daha sonrasında 04 Ağustos 2018 tarihli ve 30499 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 15 sayılı "Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile bakanlığı adı tekrardan "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" olmuştur.

ve yerleşmenin etkisiyle yaşanan reform ve dönüşümler, belediyelerin sosyal politika uygulamalarına daha fazla odaklanmasına neden olmuştur. Böylece belediyeler için 1980'li yıllardan itibaren hem yönetim hem de hizmet ve görev yaklaşımı bakımından yeni bir anlayış getirilmiştir. Özellikle 1984 yılından itibaren büyük kentler için 3030 sayılı yasa⁴ ile getirilen büyükşehir belediye idaresi modeli sosyal hizmetlerin yerel alanda örgütlenmesini hızlandırmıştır.

90'lı yıllar, bazı belediyelerin sosyal hizmet alanındaki kimi faaliyetlere başladığı dönem olmuştur. Özellikle 1994 yılında gerçekleşen yerel seçimler sonrası bu dönem başlamıştır. Seçim sonrası Refah Partili büyükşehir belediyelerinin ortaya koyduğu sosyal hizmet yönlü çalışmalar neticesinde belediyelerin yerelde sunulan sosyal hizmetler konusunda etkili olabileceğini göstermiştir. Çünkü ulaşım, çevre, alt yapı gibi kente özgü hizmetlerin yanı sıra kadın, çocuk yaşlı, engelli, yoksul gibi muhtaç durumdaki dezavantajlı kesimlere yönelik yardım, bakım ve destek odaklı sosyal hizmetler de belediyeler tarafından sunulmaya başlanmıştır (Ersöz, 2011, s. 210). Böylece belediye teşkilatı içerisinde sosyal hizmetlerin yeniden örgütlenmesinin gerekliliği daha iyi anlaşılmıştır.

3030 sayılı yasa, sosyal hizmet alanında ilçe belediyeleri arasındaki çalışmalarda koordinasyonun gerçekleştirilmesi, sosyal hizmetlerle ilgili faaliyetlerde bu belediyelere destek verilmesi gibi konularda büyükşehir belediyelerine sorumluluklar yüklemiştir. Aynı şekilde 1580 sayılı yasa da belediyelerin sosyal hizmet alanında çalışabilmeleri için hem yasal bir dayanak hem de güçlü bir fırsat olmuştur. Ancak yaşanan sosyoekonomik dönüşümler sonucunda kente özgü sorunların çeşitlenmesi, yapılan hizmetlerin yetersiz kalması, sosyal ve ekonomik şartların ağırlaşması gibi nedenlerden dolayı, belediyelerin hem örgütsel kapasiteleri hem de mevcut yetki ve görevleri yetersiz kalmıştır. Böylece belediyelerin sosyal hizmet alanındaki yetkilerinin genişletilmesi ve örgütlenme yapısının yeniden oluşturulması zorunlu hale gelmiştir.

Yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde, 2004 yılından itibaren kamu yönetimi alanında gerçekleştirilen reformlara yerel yönetimler de dâhil

⁴ 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun.

edilerek mevzuat ve örgütlenme bakımından sosyal hizmet alanında belediyelere daha fazla imkân veren 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası ile 5393 sayılı Belediye Yasası çıkarılmıştır. Böylece belediyeler sosyal hizmet alanında yasaların kendilerine yüklediği yeni görev ve sorumluluklarını yerine getirerek, örgütsel kapasiteleri ile kurumsal imkânlarını görebilme fırsatı yakalamıştır. Diğer taraftan küreselleşme ile birlikte hızla yayılan ve belediyelere uluslararası alanlarda bilgi, tecrübe ve donanım paylaşımına imkân veren kardeş şehir uygulamaları da, söz konusu yerel yönetimlerin sosyal kalkınmasında tetikleyici bir rol oynamakta ve yerel alandaki mevcut sosyoekonomik sorunlarla mücadelede kapasite artırımına ilişkin fırsatlar sunmaktadır (Gezici ve Kocaoğlu, 2018).

Yerele özgü ihtiyaçların belediyeler eliyle de karşılanabilmesi amacıyla uygulanan sosyal hizmetlerin yasal bir zeminde daha güçlü ve kalıcı bir şekilde temellendirilip genişletilmesi, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasa ile 5393 sayılı Belediye Yasası ile gerçekleştirilmiştir. Nitekim 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde “*sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler*” şeklinde yer alan emredici hüküm gereği belediyelerin görev ve sorumlulukları arasında sosyal hizmetler de bulunmaktadır. Aynı şekilde 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Yasası'nın 7. maddesine göre de büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumlulukları arasında; “*Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak*” yer almıştır.

Mahalli müşterek ihtiyaçların yerinde tespit edilerek, zamanında karşılanması ve merkezi idarenin yereldeki hizmetlerine destek olması amacıyla kurulan belediyelerin örgütlenme sürecinde temel birimler kurulmaktadır. Bu

bağlamda 5393 sayılı Belediye Yasası'nın 48. maddesi gereğince yerel alanda kurulan belediye teşkilatlarında yazı işleri, mali hizmetler, fen işleri ile zabıta olmak üzere 4 temel birim kurulmaktadır. Yasa gereğince belediye teşkilatı içinde yer alan bu birimler, belediyelerin temel görev ve sorumluluklarını yerine getirmek için kurulmuş olup her kurulan belediye örgütlenmesi içinde yer almak zorundadır. Ancak birey ile çevresini merkezine alan, hem merkezi yönetim hem de belediyelerin sosyoekonomik sorunların çözümü için temel uygulama ve destek aracı olan sosyal hizmetlerin belediye teşkilatlarında yer alması ise daha çok yerel alandaki beklentiler ile sorunlara göre şekillendirilmektedir. Dolayısıyla sosyal hizmetlerin, belediyelerin teşkilat yapılarında kurulması, çeşitli birimler altında ve farklı alanlarda yapılmaktadır.

Sosyal hizmetlerin amacı, birey ile çevresini ve toplumun yaşam kalitesini yükseltmektir. Nitekim, toplumsal değişim ve dönüşümlerin insan hayatında meydana getirdiği sorun ve zorluklara yönelik çözüm bulma çabası, sosyal hizmetin temel çalışma alanını oluşturmuştur (Cılga, 2004, s. 32-33). Bu amaç için de Türkiye'de sosyal hizmet uygulama çalışmaları, çeşitli kurum ve kuruluş eliyle yürütülmüştür. Bu bağlamda yerel alanda sosyal hizmetleri gerçekleştiren temel kurumlardan bir tanesi de belediyelerdir. Cumhuriyetten önce ortaya çıkan belediyeler, Osmanlı Devleti döneminden itibaren dönemin koşullarına göre sosyal hizmet yönlü çalışmalar yürütmüştür (Kesgin, 2012, s. 138-141). Dolayısıyla belediyelerde sosyal hizmetlerin örgütlenmesinin gerekliliği şöyle belirtilmiştir (Ersöz, 2011, s. 207-208):

- Yerel yönetimlerin halka en yakın yönetim birimleri olması,
- Kamu hizmetlerine dezavantajlı kesimlerin erişiminin sağlanması,
- Yaşlı, yoksul, engelli, çocuk, genç ve kadın gibi sosyal ve ekonomik hayata katılımda zorluk yaşayan kişilerin başvuracağı ilk adresin yerel birimler olması,
- Sosyal belediyecilik bağlamında sosyal hizmet, sosyal yardım, konut, eğitim, sağlık, istihdam gibi konuların bu kapsamda belediyelerin görev alanı arasında görülmesi,
- Artan nüfus, hızlı kentleşme, göç gibi nedenlere bağlı olarak yerel yönetimlerin kentsel sorumluluklarının arttırılması.

BELEDİYELERDE SOSYAL HİZMETLERİN ÖRGÜTSEL GÖRÜNÜMÜ

Günümüz modern anlamda belediyelerin sadece alt yapı, çevre, temizlik, ulaşım gibi teknik hizmetlerin yürütmesinin yanı sıra, yerel alanda yaşanan sosyal sorunların çözümüne yönelik sosyal hizmetlerin yerine getirilmesinden de sorumlu tutulmuştur. Bu bağlamda yerel alanda sosyal politika ve hizmetlerin yürütülmesinde belediyelerin önemi ve rolü her geçen gün artmıştır. Dolayısıyla yasadan kaynaklı, temel düzeyde ve belirli bir standart çerçevesinde kurumsal olarak sosyal hizmetlerin belediyelerde örgütlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal hizmetler günümüzde belediye bünyesinde dağınık bir yapıda, farklı şekil ve isimler altında örgütlenmiştir. Bu durum aşağıda verilen tablo incelendiği zaman daha açık şekilde görülmektedir.

Tablo 1. Sosyal Hizmetlerin Büyükşehir Belediyelerinde Örgütlenme Biçimleri

BELEDİYE ADI	SOSYAL HİZMETLERLE İLGİLİ / İLİŞKİLİ ANA BİRİM	SOSYAL HİZMETLERLE İLGİLİ / İLİŞKİLİ ALT BİRİMLER (Şb. Müd.: Şube Müdürlüğü)
Adana Büyükşehir Belediyesi	Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı	Aile ve Sağlık Hizmetleri Şb. Müd. Engelli Hizmetleri Şb. Müd. Göç ve Göçmen İşleri Şb. Müd. Gündüz Bakım Evleri Şb. Müd. Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Şb. Müd. İş Sağlığı ve Güvenliği Şb. Müd.

Ankara Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Çocuk Evleri Ş. Müd. Engelliler ve Rehabilitasyon Şb. Müd. Psikolojik Danış. ve Destek Eğitim Şb. Müd. Sosyal ve İdari İşler ŞM Sosyal Yardımlar Planlama ve Koor. Şb. Müd. Yaşlı Hizmetleri ve Şefkat Evleri Şb. Müd.
	Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı	Aile Yaşam Şb. Müd. Kadın ve Aile Şb. Müd. Kültür Etkinlikleri Şb. Müd. Meslek Edindirme Şb. Müd.
Antalya Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Aile ve Toplum Hizmetleri Şb. Müd. Çocuk ve Gençlik Hizmetleri Şb. Müd. Engelli Hizmetleri Şb. Müd. Sosyal Yardımlar Şb. Müd. Yaşlı Hizmetleri Şb. Müd. Yaygın Eğitim Şb. Müd. Arge ve Yapılandırma Şb. Müd.
Aydın Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Aynı ve Nakdi Yardım Şb. Müd. Aşevleri Şb. Müd. Mabedler Şb. Müd.
	Kadın ve Aile Hizmetleri Dairesi Başkanlığı	Kadın ve Aile Hizmetleri Şb. Müd. Kadın Konuk Evleri ve Huzur Evleri Şb. Müd.
Balıkesir Büyükşehir Belediyesi	Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Yaşlı Bakım Hizmetleri Şb. Müd. Engelli Hizmetleri Şb. Müd. Kadın ve Aile Hizmetleri Şb. Müd. Sağlık İşleri Şb. Müd. Mezarlıklar Şb. Müd. İdari İşler Şb. Müd.

Bursa Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Engelliler Şb. Müd. Hayat Boyu Öğrenme Şb. Müd. Huzurevi Şb. Müd. Sosyal Hizmetler Şb. Müd.
Denizli Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Evde Bakım ve Sağlık Hizmetleri Şb. Müd. Gençlik ve Spor Şb. Müd. Sosyal Yardım İşleri Şb. Müd. İdari İşler Şefliği
Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Sosyal Hizmetler ve Yardım İşleri Şb. Müd. Çocuk Şb. Müd. Engelliler Şb. Müd. Mesleki Eğitim Şb. Müd. Yurtlar ve Misafirhaneler Şb. Müd.
Erzurum Büyükşehir Belediyesi	Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı	Kadın ve Engelli Hizmetleri Şb. Müd. Sosyal İşler Şb. Müd. Mezarlıklar Şb. Müd. İdari İşler Şb. Müd. Koruma ve Özel Güvenlik Şb. Müd.
	Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı	Gençlik ve Spor Şb. Müd. Kültür Şb. Müd. Sanat Merkezi Şb. Müd. Kütüphane ve Müze Şb. Müd. Meslek Edindirme Şb. Müd. Turizm Şb. Müd.
Eskişehir Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Sosyal Yardım Hizmetleri Şb. Müd Kadın Çocuk ve Engelli Hizmetleri Şb. Müd Sosyal Hizmetler Şb. Müd Meslek Edindirme ve Eğitim Merkezleri Şb. Müd

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi	Kadın Aile Eğitim ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Aile ve Çocuk Şb. Müd. Kadın Şb. Müd. Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Göç Yönetimi Şb. Müd. Sanat ve Mesleki Eğitim Şb. Müd. Muhtarlıklar ve STK'lar Şb. Müd. Mezarlıklar Şb. Müd.
	Engelliler ve Sağlık Hizmetleri Dairesi Başkanlığı	Sağlık Hizmetleri Şb. Müd. Engelliler ve Yaşlılar Şb. Müd. Rehabilitasyon Şb. Müd. Yaşam Evi Şb. Müd.
Hatay Büyükşehir Belediyesi	Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı	Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Sağlık İşleri Şb. Müd. İş Sağlığı ve Güvenliği Şb. Müd. İdari ve Mali İşler Şb. Müd. Mezarlıklar Şb. Müd. Mezbahalar, Veterinerlik ve Gıda Kontrol İşleri Şb. Müd.
İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı	Engelliler Şb. Müd. Kadın ve Aile Hizmetleri Şb. Müd. Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Halkla İlişkiler Şb. Müd.
	Sağlık Daire Başkanlığı	İstanbul Darülaceze Müdürlüğü
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Aşevleri Şb. Müd. Huzurevi Şb. Müd. Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Sosyal Yardımlar Şb. Müd. Sosyal Kampüs İdari ve Tek. Hizmetler Şb. Müd.
	Sosyal Projeler Dairesi Başkanlığı	Aile ve Çocuk Hizmetleri Şb. Müd. Engelli Hizmetleri Şb. Müd. Kadın Çalışmaları Şb. Müd. Sosyal Projeler Şb. Müd. Meslek Fabrikası Şb. Müd.
	Toplum Sağlığı Dairesi Başkanlığı	Sağlıklı Yaşam ve Evde Bakım Şb. Müd. Toplum Sağlığı ve Eğitim Şb. Müd.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi	Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Şb. Müd. Kadın ve Aile Şb. Müd. Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Mesleki Eğitim Şb. Müd. Cenaze ve Taziye Hizmetleri Şb. Müd.
Kayseri Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı	Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Engelliler Koordinasyon Şb. Müd. Huzurevi Şb. Müd.
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi	Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Şb. Müd. Kadın ve Aile Hizmetleri Şb. Müd. Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Sağlık İşleri Şb. Müd. Veteriner Hizmetleri Şb. Müd.
Konya Büyükşehir Belediyesi	Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Aile ve Toplum Hizmetleri Şb. Müd. Engelli Hizmetleri Şb. Müd. Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Şehit ve Gazi Hizmetleri Şb. Müd. İdari Hizmetler Şb. Müd.
Malatya Büyükşehir Belediyesi	Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı	Kadın Aile ve Gençlik Hizmetleri Şb. Müd. Engelliler ve Yaşlı Hizmetleri Şb. Müd. Sağlık ve Sosyal Yardımlar Şb. Müd. Kültür ve Sanat Etkinlikleri Şb. Müd. Yaygın Eğitim Şb. Müd.
Manisa Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Sosyal Hizmetler ve Engelliler Şb. Müd. Gençlik ve Spor Şb. Müd. Kent Konseyi Şb. Müd.
Mardin Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı	Çocuk Yaşlı ve Engelliler Şb. Müd. Sosyal Yardım İşleri Şb. Müd. Şehit ve Gazi Hizmetleri Şb. Müd. Spor Hizmetleri Şb. Müd.

Mersin Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Sosyal Yardımlar Şb. Müd. Şehit Aileleri ve Gazi Hizmetleri Şb. Müd. Eğitim Hizmetleri Şb. Müd. İdari ve Mali İşler Şb. Müd.
	Kadın ve Aile Hizmetleri Dairesi Başkanlığı	Aile ve Çocuk Şb. Müd. Kadın Şube Şb. Müd. Gönüllüler Şb. Müd.
	Engelliler ve Sağlık Hizmetleri Dairesi Başkanlığı	Engelliler Şb. Müd. Sağlık Hizmetleri Şb. Müd. Halk Sağlığı ve Denetim Şb. Müd. İş Sağlığı ve Güvenliği Şb. Müd.
Muğla Büyükşehir Belediyesi	Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanı	Sağlık Hizmetleri Şb. Müd. Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Mezarlıklar Şb. Müd. Mezbaha Hizmetleri Şb. Müd. Veteriner Hizmetleri Şb. Müd.
Ordu Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler ve Muhtarlık İşleri Dairesi Başkanlığı	Sosyal Hizmetler Şb. Müd. İlçe Hizmetleri ve Muhtarlık İşleri Şb. Müd.
Sakarya Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Aile ve Çocuk Hizmetleri Şb. Müd. Engelli Hizmetleri Şb. Müd. Sosyal Hizmetler Şb. Müd.
Samsun Büyükşehir Belediyesi	Kadın Aile ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Sosyal Hizmetler Şb. Müd. Kadın Aile ve Toplum Hizmetleri Şb. Müd. Sağlık ve Yaşlı Hizmetleri Şb. Müd. Huzurevi ve Engelli Hizmetleri Şb. Müd.
Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi	Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Sosyal Yardım Şb. Müd Engelliler ve Rehabilitasyon Şb. Müd Göç İşleri Şb. Müd.
	Kadın ve Aile Hizmetleri Dairesi Başkanlığı	Kadın Şb. Müd Aile ve Çocuk Şb. Müd Meslek ve Sanat Hizmetleri Şb. Müd Planlama Şb. Müd

Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Aile ve Toplum Hizmetleri Şb. Müd Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Şb. Müd Sosyal Yardımlar Şb. Müd
Trabzon Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Sosyal Hizmetler Şb. Müd Engelli Hizmetleri Şb. Müd
Van Büyükşehir Belediyesi	Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı	Sosyal Hizmetler Şb. Müd Engelli Hizmetleri Şb. Müd Çocuk ve Gençlik Hizmetleri Şb. Müd
	Kadın ve Aile Hizmetleri Dairesi Başkanlığı	Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Şb. Müd Kadın Ekonomisini Güçlendirme Şb. Müd Kadın Eğitim Araştırma Şb. Müd

Kaynak: Büyükşehir Belediyelerinin internet sitelerinden verilere ulaşarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

30 büyükşehir belediyesinin internet sitesinden sosyal hizmetle ilgili birimlere ulaşarak belediyelerin sosyal hizmetlere ilişkin ana birim ile bu birimlere bağlı alt birimler tabloda gösterilmiştir. Bu çerçevede tablo ele alındığında, belediyelerinin sosyal hizmetlere ilişkin teşkilat yapılarındaki örgütlenme biçimlerinin dağınık olduğu görülmektedir. Dolayısıyla örgüt yapılanmasına ilişkin dikkat çeken birincil durum, ana birim olarak daire başkanlıklarının belirli bir standart ve isimden uzak oluşudur. Nitekim belediyelerde “Sosyal Hizmetler”, “Sağlık ve Sosyal Hizmetler”, “Kadın Aile ve Sosyal Hizmetler”, “Destek Hizmetleri”, “Kadın ve Aile Hizmetleri”, “Kültür ve Sosyal İşler”, “Kadın Aile Eğitim ve Sosyal Hizmetler”, “Sosyal Hizmetler ve Muhtarlık İşleri” gibi farklı konu ve çeşitli isimler adı altında sosyal hizmetler için daire başkanlıkları kurulmuştur.

Sosyal hizmetlere yönelik örgütlenmedeki bir diğer durum ise daire başkanlıklarına bağlı şube müdürlüklerinin de çeşitli isim ve alanlar altında kurulmuş olmasıdır. Bazı belediyelerde her bir sosyal hizmet alanı ayrı bir alt birim şeklinde kurulmuşken bazı belediyelerde ise birkaç sosyal hizmet alanı ile sınırlı kalacak şekilde şube müdürlükleri kurulmuştur. Bunların yanı sıra

kimi büyükşehir belediyeleri (Şanlıurfa ve Van) sadece kadın ve aile konusunda tek bir ana birim ile bu alana yönelik alt şube birimleri ayrı ayrı kurulurken, diğer bazı belediyelerde ise sosyal hizmet alanları ayırımına gidilmeden tek bir şube şeklinde örgütlenmiştir.

Sosyal hizmet örgütlenmesi büyükşehir belediyelerin çoğunluğunda tek bir daire başkanlığı ile alt şube müdürlükleri biçiminde olmasına karşın, İzmir ile Mersin Büyükşehir Belediyeleri başta olmak üzere Ankara, Aydın, Erzurum, Gaziantep, Şanlıurfa ve Van Büyükşehir Belediyeleri iki veya üç daire başkanlığı ile şube müdürlükleri şeklinde sosyal hizmet örgütlenmesi yapmışlardır. Dolayısıyla hem örgütlenme hem de hizmet alanları ile konuları yönünden belirli bir standart ölçü ve bütünlük belediyelerde bulunmamaktadır.

Aydın, Gaziantep, Mersin, Şanlıurfa, Van gibi kimi büyükşehir belediyeleri kadın, engelli gibi özel gereksinimleri daha fazla olan dezavantajlı gruplara yönelik hizmetlerin planlanıp yürütülmesi için ayrı ve özel daire başkanlığı ve alt birimleri kurulmuştur. Buna karşın Erzurum, Muğla, Ordu gibi kimi büyükşehir belediyelerinde ise mezbaha, veteriner, muhtarlık işleri gibi sosyal hizmet alanıyla doğrudan ilişkisi bulunmayan farklı alanlara ait hizmet örgütlenmeleri sosyal hizmet birimleri içerisinde yer almıştır.

SONUÇ

Sosyal devlet ilkesinden hareketle, merkezi yönetimin yerel alanda sunduğu sosyal hizmetler konusunda önemli destekçilerinden birisi de yerel yönetimlerdir. Özellikle yerel yönetim birimleri arasında belediyelerin sosyal yönlü hizmetlerin yürütülmesinde rüştünü ispatlamış olması, bu hizmetler konusunda belediyeleri önemli bir yere taşımıştır. Bu bağlamda 2000’li yıllardan itibaren kamu yönetimi alanında gerçekleştirilen reformlar sonucunda sosyal hizmetler, belediyelerin görevleri arasında olmasını daha da güçlendirmiş ve belediyelere geniş yetkiler vermiştir. Ancak bu hizmetlerin yerel alanda yürütülmesinde belediyelere yüklenen sorumluluklar karşısında teşkilatlanma konusunda ise geri planda kalmıştır. Dolayısıyla sosyal hizmetlerin büyükşehir belediyelerinin teşkilat yapısındaki genel görünümü şu şekildedir:

– Farklılıklarla birlikte belediyelerin büyük bir çoğunluğunda “Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı” ismi altında sosyal hizmetler örgütlenmiştir,

- Belediyelerin teşkilat yapılarında sosyal hizmetlerle ilgili kadın, yaşlı, çocuk, engelli gibi belirli alanlara yönelik birimler genel olarak kurulmuştur,
- Sosyal hizmetlerle ilgili birimler kimi belediyelerde birden fazla daire başkanlığı altında faaliyetlerini yürütmektedir,
- Belediyeler arasında daire başkanlığına bağlı kurulan şube müdürlükleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır,
- Hem belediyelerin kendi içerisinde hem de belediyeler arası teşkilat yapılarında sosyal hizmetlerin dağıntık örgütsel yapısı oldukça belirgin bir durumdadır.

Sosyal hizmetler belediyelerde, özellikle de büyükşehir belediyelerinin büyük bir çoğunluğunun teşkilat yapılarında parçalı ve dağıntık bir şekilde kurulmuştur. Bu hizmetler kadın, çocuk, yaşlı, engelli, sosyal yardım ve destek gibi çeşitli alanlarla ilgili olmasına karşın sosyal hizmet alanıyla doğrudan ilişkisi olmayan farklı alanlara ait hizmet birimleriyle birlikte aynı örgütlenme çatısı altında yer almıştır. Dolayısıyla sosyal hizmetlerin belediye teşkilatı içerisinde yeniden ele alınması konusunda şu çalışmalar önerilmektedir:

- Hukuki Alt Yapının Güçlendirilmesi: Sosyal hizmetlerin belediye teşkilatı içerisinde kurulması konusunda yasal bir düzenleme yapılabilir. Bu bağlamda 5393 sayılı Belediye Yasası'nın 48. maddesi gereğince kurulan yeni bir belediye teşkilatında yazı işleri, mali hizmetler, fen işleri ile zabıta birimleri ile birlikte beşinci olarak da sosyal hizmetler birimi kurulması için yasal bir mevzuat düzenlemesi gerçekleştirilebilir. Böylece belediyelerde diğer dört birim ile birlikte sosyal hizmetler birimlerinin kurulması konusu yasa ile hem güvence hem de zorunlu hale getirilmiş olur.

- Örgütlenmeye Yönelik Belirli Bir Standardın Belirlenmesi: Belediyelerde kurulması hukuki olarak zorunlu hale getirilen sosyal hizmetler için kadın, çocuk, genç, yaşlı, engelli, sosyal yardım gibi temel çalışma alanları için alt birim müdürlükleri de Sosyal Hizmet(ler) Daire Başkanlığı ismi altında standart olarak belirlenebilir. Ayrıca sosyal hizmetlerin planlanması ve yürütülmesi konularında çalışmak üzere meslek elemanı olan sosyal hizmet uzmanı (sosyal çalışmacı) ve diğer ilişkili meslek elemanlarının istihdamına yönelik personel planlaması da yapılabilir.

Sosyal hizmetlerin belediye teşkilatları içerisinde yer alması ve örgütlenme konusunda hem hukuki alt yapının düzenlenmesi hem de belirli bir standart birimlerin personeli ile birlikte örgütlenmesinin yapılması kadar, bu örgütlü yapının esnek ve dinamik olması da gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü belediyeler görev ve sorumlulukları kadar hizmet sundukları yerel alanların ihtiyaç ve beklentileri ile sosyal ve ekonomik dönüşümün etkilerini doğrudan hissedenler arasında kadınlardan çocuklara, yaşlılardan engellilere, yoksullardan kimsesizlere, göçmenlerden mültecilere, şiddet mağduru kimselerden istismar edilen bireylere kadar çeşitli dezavantajlı gruplar yer almaktadır. Bu nedenle belediyelerdeki sosyal hizmetlerin dinamik bir örgütlenme biçimi bakımından hem hukuki bir alt yapıya hem yeterli personele hem de birey ve toplum ihtiyaçlarına tam olarak cevap verebilme kabiliyetine sahip olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aydın, A. H. (2017). *Türk Kamu Yönetimi-Sistem Örgütsel Yapı Sorunlar* (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Cılga, İ. (2004). *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Daft, R. L. (2015). Örgüt Kuramları ve Tasarımını Anlamak. (Ö. N. Timurcanday Özmen, Çev. Ed.) Ankara: Nobel Yayıncılık, Mayıs.
- Duyan, V., Özgür Bayır, Ö. (2016). *Sosyal Hizmete Giriş Öğrenciler ve Uygulayıcılar İçin Bir Rehber* (1. Baskı). Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları, Yayın No: 026, Ekim.
- Ersöz, H. Y. (2011). *Sosyal Politikada Yerelleşme*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.
- Eryılmaz, B. (2017). *Kamu Yönetimi - Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar* (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 10. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları, Ağustos.
- Gezici H. S., Kocaoğlu M. (2018). *Dünyada ve Türkiye’de Kardeş Şehir Uygulamaları*. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 27(2), 113-139.
- John, P. (2001). *Local Government In Western Europe*. London: Sage Publications.
- Kalaycı, S. (2017). *Belediyelerin Sosyal Hizmetlerin Sunumuna Yönelik Yasal Sorumlulukları*. International Journal of Academic Value Studies, 3(10), May, 124-129.
- Kalaycı, S. (2018). *Yerel İdareciler Gözünden Belediyelerde Sosyal Hizmetin Örgütlenme Sorunu*. Reyhanoğlu, M. (Ed.), Araştırmalar Işığında Yönetimde Güncel Konular (ss. 337-350). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım, Ekim.
- Karataş, K. (2001). *Belediyelerin Sosyal Görevleri: Belediyeler ve Sosyal Hizmetler*. Karataş, K., Arıkan, Ç. (Ed.), *İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet: Prof. Dr. Nesrin Koşar’a Armağan* (ss. 214-226). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No: 009.
- Kavruk, H. (2016). “*Yerel Politika*”, Kamu Politikaları Ansiklopedisi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kesgin, B. (2012). *Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet* (Birinci Baskı). İstanbul: Açılım Kitap Yayınları, Aralık.
- Kesgin, B. (2016). *Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımda Büyükşehir Belediyeleri ile İlçe Belediyeleri Arasında Nasıl Bir Dağılım Yapılabilir?*, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3), 447-462.

- Koray, M. (2008). *Sosyal Politika*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kut, S. (1995). Prof. Dr. Sema Kut'un Konuşması. Keskin, H. (vd.) (Ed.), *2000'li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi*: 4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı Kitabı (ss. 23-26). Ankara
- Kut, S. (2005). *Türkiye'de Sosyal Hizmet Mesleğinin Eğitimi*. Onat, Ü. (Ed.), Sosyal Hizmet Sempozyumu' 2002, Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar, 18-19 Ekim 2002, Ankara, Bildiriler Kitabı (ss. 9-13). Ankara, Yayın No: 17.
- Mavili Aktaş, A., Genç, F. N. (2008). *Globalleşme, Sosyal Sorunlar ve Sosyal Belediye*. Yılmaz, A., Bozkurt, Y. (Ed.), Küresel Esintiler ve Yerel Etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi (ss. 81-95). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar – I*. (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayın Odası, 7. Basım, Ekim.
- Saruhan, Ş. C., Yıldız, M. L. (2013). *Çağdaş Yönetim Bilimi* (2. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Sheafor, B., Horejsi, C. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması: Temel Teknikler ve İlkeler*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Tokol, A., Alper, Y. (2012). *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.
- Tortop, N., İşbir, E. G., Aykaç, B., Yayman, H., Özer, M. A. (2017). *Yönetim Bilimi* (11. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık, Kasım.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Genişletilmiş 9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, Ekim.
- 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020
- 15 sayılı Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020
- 1580 Sayılı Belediye Kanunu. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pd>. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020
- 2008 yılı Faaliyet Raporu. (2009). T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü. Ankara.
- 225 sayılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluş ve Memurları Kanununda ve 4862 Sayılı Kanuna Bağlı (1) ve (2) Sayılı Cetvellerde Değişiklikler Yapılmasına Dair Kanun.
- 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

- 3017 sayılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilat Kanunu. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020
- 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun. Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020
- 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası. <https://www.alomaliye.com/2004/07/23/buyuksehir-belediyesi-kanunu-5216-sayili-kanun/> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020
- 5393 sayılı Belediye Yasası. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020
- 633 nolu Kanun Hükmünde Kararname. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=633&MevzuatTur=4&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020
- 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170211-1.htm>
- 7355 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Yasa. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10233.pdf>
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). *Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Tarihçemiz*, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2020, <https://ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/kurumsal/kurum-hakkinda/>
[https://kms.kaysis.gov.tr/\(X\(1\)S\(testro0pz25uwzgpdkovwmp\)\)/Home/Goster/73475](https://kms.kaysis.gov.tr/(X(1)S(testro0pz25uwzgpdkovwmp))/Home/Goster/73475). Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev Ve Çalışma Yönergesi. <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/60376> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020
- Van Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev, Yetki Ve Çalışma Yönetmeliği. <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/66522> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020
- Van Büyükşehir Belediyesi Teşkilat Şeması. <https://van.bel.tr/assets/doc/teskilatsemasi.pdf> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020
- Samsun Büyükşehir Belediyesi. <https://www.samsun.bel.tr/birim/kadin-aile-ve-sosyal-hizmetler-dairesi-baskanligi#> Erişim Tarihi: 29 Nisan 2020

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BÖLÜMLERİ KAPSAMINDA LİSANSÜSTÜ TEZLERDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Fatma KOCABAŞ¹

Verda ÖZGÜLER²

Öz

Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK), küreselleşme süreci ve Bilgi İletişim Teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte önemi ve duyarlılıkları giderek artmıştır. Günümüzde STK'lar; yoksullukla mücadelede işsizliğin önlenmesine, uluslararası ilişkilerin geliştirilmesinden çevre sorunları ile mücadeleye, insan haklarının korunmasından barışın sağlanmasına kadar birçok sosyal sorunun çözülmesi sürecinde devlet ve özel sektörün yanında katkı veren kuruluşlardır. Dernekler, vakıflar, sendikalar, konfederasyonlar, işveren kuruluşları, profesyonel federasyonlar, meslek kuruluşları, odalar, yerel birlikler, kooperatifler artık dünyada STK olarak kabul edilmekte ve sosyal adaletin ve barışın sağlanmasından demokratikleşmeye, lobicilik faaliyetlerinden istihdamın artırılmasına kadar ekonomik, sosyal ve siyasal alanda birçok alanda önemli işlevler üstlenmektedirler. STK'ların sahip olduğu bu işlevler ülkelerin ekonomik, sosyal ve toplumsal yapılarına göre farklılık gösterebilmektedir.

Günümüzde STK'lar sosyal politika alanında üstlendiği işlevleriyle devletin ulaşamadığı veya yetersiz kaldığı alanlarda birçok sosyal sorunun azaltılmasında yardımcı olmaktadır.

Bu çalışmada STK'lar ile ilgili olarak Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri kapsamında yazılan lisansüstü tezler incelenerek değerlendirme yapılmaktadır. Bu bağlamda "Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri" anabilim dalında yazılan ve Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) tez arşivinden elde edilen lisansüstü tezler doküman incelemesi tekniğiyle incelenmiştir. İnceleme sonucunda elde edilen bulgular, yüzde ve frekans tablolarıyla gösterilerek yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi, Belediyeler, Sosyal Hizmet, Yerel Yönetimler, Sosyal Hizmetlerin Devri.

¹ Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, E-posta: fkocabas@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8886-8562

² Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, E-posta: vcanbey@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0662-4039

KOCABAŞ, F., CANBEY ÖZGÜLER, V. (2021). Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Bölümleri Kapsamında Lisansüstü Tezlerde Sivil Toplum Kuruluşları. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(52), 715-740. DOI: 10.21560/spcd.vi.697920

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN POSTGRADUATE THESES PREPARED WITHIN DEPARTMENT OF LABOR ECONOMICS AND INDUSTRIAL RELATIONS

Abstract

Non-governmental organizations (NGOs) hold increased importance and sensitivity along with the globalization process and developments in information and communication technology. Today, NGOs stand as establishments providing contributions to the solution of many social issues from a struggle against poverty, prevention of unemployment, and improvement of international relations to fight against environmental problems, protection of human rights, and maintenance of peace together with public and private sectors. Associations, foundations, trade unions, confederations, employment agencies, professional federations, professional organizations, chambers, local unions, and cooperatives are accepted as NGOs across the world and undertake significant functions in many economic, social, and political areas including maintenance of social justice and peace, democratization, lobbying, and raising employment. Such functions of NGOs may differ across countries depending on their economic and social structures.

With the functions they undertake in the social policy field, NGOs help to reduce many social problems at points the state cannot reach or provide adequate support for.

This study examines and evaluates the postgraduate theses on NGOs prepared within the scope of Labor Economics and Industrial Relations. In this regard, the postgraduate theses prepared within “Labor Economics and Industrial Relations” departments that were obtained from the thesis archive of the Council of Higher Education of the Republic of Turkey (CoHE) were examined through document review. The findings obtained through such review are presented and interpreted in tables of percentage and frequency.

Key Words: *Social Policy, Labor Economics and Industrial Relations, Civil Society Organization, Non-governmental Organizations, Non-profit Organizations, Qualitative Analysis*

GİRİŞ

Toplumun en dinamik ve halk kitlelerinin sesini dile getiren kuruluşları olarak tanımlanan STK'lar gerek dünyada gerekse ülkemizde giderek önemi artan kuruluşlardır (Uçaktürk ve Bekmezci, 2008, s. 56). Toplumsal değişime öncülük eden STK'ların giderek çağa damgasını vurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Günümüzde STK'lar, küreselleşme sonucu devletin birçok alandaki belirleyiciliğinin gerilemesi ile önemli roller üstlenmeye başlamışlardır (Kocabaş, 2008: 273). Büyük ölçüde devlet tekelinde olan sosyal politika uygulamaları azalırken; eğitim, sağlık, yaşlı bakımı, çevre sorunları, kadın ve çocukların korunması, afetlerle ve afetler sonucu ortaya çıkan olumsuzluklarla mücadele gibi alanlarda devlet tarafından yerine getirilemeyen yükümlülüklerin STK'lar tarafından gerçekleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda STK'ların sosyal politikanın uygulayıcısı olma konumuna gelmiş oldukları söylenebilir (Demir ve Yılmaz: 2005, s. 265; Kocabaş, 2008, s. 273). Günümüzde yoğunluğu ve türü artan sosyal sorunlar karşısında hükümetlerin ulaşamadığı, sorunları çözmede yetersiz kaldığı birçok alanda STK'lar faaliyet göstermeye başlamıştır.

STK'lar önemli bir sosyal politika aracıdır. Türkiye'de sosyal politika; sosyoloji, sosyal hizmetler gibi alanlarda konu olarak ele alınmakla birlikte ortaya çıkış felsefesi ve tüm uygulama alanları ağırlıklı olarak Çalışma Ekonomisi ve Endüstri Bölümleri'nin özünü oluşturmaktadır. Bu nedenle yapılan çalışmada YÖK (Ulusal Tez Merkezi) veri tabanında bulunan "Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri" kapsamında yazılmış STK³ alanındaki lisansüstü tezler incelenmiştir. Bu inceleme kapsamında ise aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

- Çalışma kapsamında yer alan STK başlıklı tezlerin üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
- Çalışma kapsamında yer alan STK başlıklı tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Çalışma kapsamında yer alan STK başlıklı tezlerin lisansüstü düzeylerine göre dağılımı nasıldır?

³ Bu kapsamda başlığında STK, hükümet dışı kuruluşlar, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, vakıflar, dernekler anahtar kelimelerini içeren tezler kapsama alınmıştır.

- Çalışma kapsamında incelenen “STK” başlıklı tezlerin konu dağılımı nasıldır?

Bu sorular alanda ulusal literatürde yer alan çalışmalardan yararlanarak oluşturulan boyutlar çerçevesinde yanıtlanmaktadır. Bu bağlamda tezlerin genel verilerinin ortaya konulabilmesi için araştırma, yukarıda yer alan sorular bağlamında tablo ve kelime bulutu gibi görsel araçlarla desteklenmiştir⁴.

SİVİL TOPLUM KAVRAMI

STK’ları tanımlarken öncelikle “sivil toplum” kavramına değinmek gerekir. Aksi halde STK’nın tanımı yetersiz kalacaktır. Sivil toplum kavramı, gerek uluslararası gerekse ulusal literatürde çok farklı şekillerde tanımlanmıştır.

“Sivil” sözcüğü, Latince “civis” kökünden türetilmiştir ve “yurttaş veya vatandaş” anlamına gelmektedir. “Sivil toplum” ise, Fransızcadaki “societe civile” den gelmektedir (Karaarslan vd., 2005, s.1).

Yurttaşlar toplumu olarak ifade edilen sivil toplum devletin müdahalesi dışında birey ve grupların kendi alanlarını düzenlemelerini içermektedir (Erdoğan, 2011, s. 49).

Sivil toplum kavramının geçmişi Aristoteles’e dayanmaktadır. Aristoteles’in bahsetmiş olduğu sivil toplum, günümüzdeki sivil toplum anlayışından oldukça farklıdır. Aristoteles’e göre sivil toplum; *“bireysel çıkarlardan bağımsız olarak konulan ve kamusal iyiliği sağlamayı hedefleyen, kurallara uygun olarak yönetilen bir toplumdur”* (Gürel, 2009, s. 20; Kocabaş, 2010, s. 11; Erdoğan, 2011, s. 53). Aristoteles’in sivil toplumu hayatın her alanını kuşatan siyasal toplum ile aynı alanı ifade etmektedir (Çelik vd. 2008, s. 340).

18. yüzyılın sonuna kadar sivil toplum, daha iyi bir toplumsal düzene ulaşmak için bireyin hak ve yükümlülüklerini düzenleyen siyasi kurumlar anlamında kullanılırken, 19. yüzyıla gelindiğinde ise yeni anlamlar kazanarak boyut değiştirmiştir (Çelik vd., 2008, s. 340).

Avrupa’da sivil toplum kavramını ilk kez 1767 yılında Ferguson, iktidar ve zenginliğin bozucu etkilerine karşı koymanın ve kamusal ruhu yaratmanın en iyi yolunun siyasi otoriteden ayrı olarak STK’ndan geçtiğini ileri sürmektedir (Erdoğan, 1998, s. 218; Özer, 2008, s. 89). Hegel ise sivil toplumu, “özel

⁴ Ek Tablo 2’de “Araştırma Kapsamında en Çok Tekrarlanan Kelimelerden Oluşan Kelime Bulutu” yer almaktadır.

menfaatlerle evrensel menfaatlerin uzlaştırılması çabasının bir unsuru olarak ele alarak, sivil toplumu aile ile devlet arasında yer alan sosyal bir alan” olarak kabul etmektedir. Hegel’in sivil toplum anlayışında bireycilik aşılma ve evrenselliğe doğru bir yönelim bulunmaktadır (Çelik vd., 2008, s. 340). İlk kez sivil toplum ve devlet ayrımını da Hegel yapmıştır (Karakuş, 2006, s. 12). Marx, sivil toplum anlayışına sınıf kavramını ekleyerek Hegel’in anlayışından farklılaştırmıştır (Karakurt - Tosun, 2007, s. 3). Marx sivil toplumu, “*siyasi yaşamı belirleyen bir alan olarak tanımlarken, devleti, sivil toplumdaki çatışma ve çelişkileri uzlaştıran bir kurum değil, sivil toplumun yansıması olarak*” kabul etmiştir. Marx’a göre sivil toplum, sınıfların çatıştığı bir alandır. Marx’ın Hegel’e yönelik eleştirisi; devlet ile sivil toplumu iki ayrı birim olarak görmesidir. Ona göre devlet sivil toplumla organik bir ilişki içindedir. Marx’a göre sivil toplum sadece bencil, bireyci ekonomik çıkarlara dayalıdır (Çelik vd., 2008, s. 340; Kaya, 2008, s. 8).

Kant sivil toplumu; “*yurttaşların yaşamaya katıldığı bir toplum ya da düzen*” olarak ele almaktadır. Locke ise doğa durumunun olduğu yerde sivil toplum ya da siyasal toplumun olduğunu belirtmiştir (Erdoğan, 2011, s.52).

Sivil toplumun doğu-batı tahlilini yapan Gramsci sivil toplumu, “*toplumdaki egemen bir grubun tüm toplum üzerinde yürüttüğü kültürel bir hegemonya alanı*” olarak tanımlamaktadır (Gürel, 2009, s. 21; Kocabaş, 2010, s. 11; Erdoğan, 2011, s. 53).

Bu anlamda sivil toplum, yönetenlerle ticaret yapanlar arasında kalanı ifade etmek için kullanılmaktaydı (Başkaya, 2010). Gramsci’ye göre devlet ve sivil toplum her zaman iç içe bulunmaktadır (Karakuş, 2006, s. 14).

Keaneye göre sivil toplum, “*ekonomik, sosyal, kültürel veya politik tüm toplumsal ilişkilerin farklı toplumsal gruplar arasındaki etkileşim alanıdır*” (Keane, 1993, s. 100). Keane’nin sivil toplum tanımında, baskı gruplarından, siyasi partilere, çıkar gruplarından gönüllü kuruluşlara kadar her türlü toplumsal örgütlenme biçimi yer almaktadır (Kaya, 2014, s. 17).

Ülkemizde yapılan tanımlamalara baktığımızda, Akat sivil toplumu, “*Bireylerin devletten izin almadan girebildiği toplumsal ilişkiler, gerçekleştirebildiği toplumsal etkinlikler*” olarak tanımlamaktadır (Akat, 1991, s. 58’ den aktaran Özer, 2008, s. 90).

Sivil toplum kavramına daha çağdaş yaklaşan Arslan, “birey özgürlüklerinin ve temel hakların korunduğu, gönüllülük temelinde örgütlenmenin asıl olduğu, toplumun devletin önüne geçerek devlet politikalarını denetleyip yönlendirebildiği, yurttaşlık bilincine dayanan bir gelişmişlik düzeyi” olarak tanımlamaktadır (Arslan, 2001, s. 9).

Gençkaya ise sivil toplumu üç boyutlu olarak ele almaktadır. Bu boyutlardan ilki; kurumların, örgütlerin ve düşüncelerin çoğunluğuna dayalı bir kamusal alan olarak ele alınan sivil toplumdur. İkinci boyutta mahremiyet üçüncüsünde ise toplumsal alanın korunup geliştirilmesi için gerekli birtakım hakları içeren yasal bir sistemin varlığıdır (Gençkaya’dan aktaran Erdoğan, 2011, s. 51).

Sivil toplumla ilgili tanımlara baktığımızda hepsindeki ortak nokta devlet ve merkezi yapı dışındaki toplumsal yapıların, bireylerin denetim ve baskı görmeden çeşitli konularda etkin olmasıdır (Erdoğan, 2011, s. 59).

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KAVRAMI

Sivil toplumun taşıyıcı unsuru, sivil toplum kuruluşlarıdır. STK’lar sivil toplumun kurumsallaşmış biçimidir (Demir ve Sever, 2008, s. 348). Sivil toplum anlayışının gelişmesiyle ortaya çıkan insanların bir araya gelme ihtiyacı, STK’ları ortaya çıkarmıştır (Özer, 2008, s. 91; Kocabaş, 2010, s. 11). STK’lar hayatın her alanında yer alan ve faaliyet alanları geniş olan kuruluşlardır (Karakuş, 2006, s. 22).

Tarihsel olarak kökenleri çok eskiye dayanmakla birlikte aslında bu kuruluşlar, II. Dünya Savaşı ile birlikte gündeme gelmiştir. Küreselleşme sürecinde yaşanan değişimle birlikte devletin önem ve etkinliğinin azalması/zayıflaması karşısında STK’lar giderek güçlenmişlerdir. Sosyal politika dünyada birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de uzun bir dönem neredeyse devletin tekelinde kalmıştır. Ancak yaşanan değişimle beraber devletin bu alandaki etkinliği giderek azalmış ve yerlerini STK’na bırakmıştır.

STK’lar, farklı alanlarda çalışan gönüllü örgütlerden düşünce kuruluşlarına, sendikalar ve kooperatiflerden meslek odaları ve barolara, kâr amacı gütmeyen kuruluşlardan sosyal hareketlere kadar geniş bir yelpazeye sahiptir.

Çağdaş demokrasiler, genel olarak üç sektöre ayrılmaktadır. Bu sektörlerden ilki; tüm çalışanları genel veya katma bütçeli idarelerde ve belediyelerde kamu

hizmeti gören görevlilerden oluşan birinci sektördür. Bu sektöre kamu sektörü de denilmektedir. İkincisi kâr amaçlı özel sektördür. Üçüncüsü ise, vatandaşların kâr paylaşma amacı gütmeksizin, gönüllü olarak kamu hizmetlerine katılımını gerçekleştiren vakıf, dernek, sendika, kooperatif gibi gönüllü kuruluşlardan oluşan üçüncü sektördür. Bu sektöre vakıf ve derneklerin yansısı; platform, grup, hareket ve inisiyatifleri de ekleyebiliriz. Bu sektörde yer alan örgütlerin kullanım alanına bağlı olarak farklı kavramlarla ifade edildiği görülmektedir. Bu sektöre, “üçüncü sektör”, “gönüllü kuruluşlar sektörü”, “vatandaşlar sektörü” de denilmektedir (Kocabaş, 2008, s. 274; Demir ve Sever, 2008, s. 347). Ne özel sektör ne de kamuya ait olan STK’lar üçüncü sektör olarak günümüzde de önemli bir yere sahiptir. Üçüncü sektör, bireylerin malvarlığın, yaratıcılığının ve sinerjilerinin bir araya getirilerek bunun gönüllü olarak kamu hizmetlerinin sunumuna yönlendirildiği ve kâr amacının güdülmediği bir sektördür (Demir ve Sever, 2008: 353).

Günümüzde üçüncü sektör ya da özel adıyla gönüllü sektör birçok ülkede kamu ve özel sektörün yanında, kendine has özellikler ile birlikte yeni ve güçlü bir sektör olarak ortaya çıkmaktadır. Üçüncü sektörün hem kamu hem de özel sektör üzerinde büyük bir sosyal, ekonomik ve siyasal etkisi bulunmaktadır (Kocabaş, 2010, s. 2; Kaya, 2014, s. 24).

Dünyada ve Türkiye’de STK’lar çeşitli kavramlarla tanımlanmaktadır (Kocabaş, 2010, s. 12). Yabancı literatürde; “Civil Society Organization-CSOs (Sivil Toplum Kuruluşları)”, “Non-Governmental Organizations-NGOs (Devlet Dışı Örgütler)”, “Non-profit Sector-NPS (Kâr Gütmeyen Sektör)”, “Non-profit Organizations-NPOs (Kâr Gütmeyen Kuruluşlar)”, “Third Sector (Üçüncü Sektör) gibi kavramlarla ifade edilmektedir. (Levis, 1998, s. 501-513; Güneş ve Tekgül, 2005, s. 325; Şahin ve Öztürk, 2008, s. 12; Kocabaş, 2010, s. 12).

Türkçe literatürde ise, vakıf, dernek, sendika, oda, kooperatif, kulüp, platform gibi türlerden oluşan sivil toplum kuruluşlarını ifade etmek üzere, STK, üçüncü sektör, gönüllü kuruluşlar vb. ifadeler kullanılmaktadır (Özdemir vd., 2009, s. 155).

Yukarıda verdiğimiz terimlerin hepsi kâr amacı gütmeyen, devletten bağımsız hareket eden ve gönüllü faaliyetlerde bulunan kuruluşlara işaret etmektedir (Özdemir vd., 2009, s. 155).

Bu çalışmamızda Türkiye’de daha yaygın bir kullanıma sahip olduğu için STK terimi tercih edilmiştir.

Sivil toplum kavramında olduğu gibi STK’lar konusunda da literatürde çok farklı tanımlar bulunmaktadır. Bu tanımlara bakacak olursak;

Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (EESC-European Economic and Social Committee), “*toplum yararı doğrultusunda sorumluluk üstlenen, resmi makamlar ile yurttaşlar arasında aracı işlevi gören bütün örgütsel yapılanmaları sivil toplum kuruluşları*” olarak kabul etmektedir (Erdoğan, 2011, s. 68; Yavuz ve Kaynar, 2015, s. 189).

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO-United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) STK’nı, “*iktidara sahip olma, para kazanma ya da yasa dışı etkinliklere girme dışında ortak amaçlara yönelmiş insanların gönüllü ve sürekli olarak, bağımsızlık temeline dayalı bir örgüt*” olarak tanımlamıştır (Gürel, 2009, s. 26).

Dünya Bankasının yapmış olduğu bir çalışmada STK’lar, “*bağımsız, demokratik, esnek ve kâr amacı gütmeyen halk örgütlenmeleri*” olarak ifade edilmektedir (Erdoğan, 2011, s. 66).

Türkiye’de ise bu kavramın tam karşılığını bulmak güçtür. STK’lar için tarihte daha çok cemiyet, lonca ve vakıf kavramları kullanılmasına karşılık, günümüzde ulusal literatürde; “Sivil Toplum Kuruluşları”, “Demokratik Kitle Örgütleri”, gibi sözcükler bu yapıları tarif etmek için kullanılmıştır. Ancak bugünkü en yaygın kullanımla bu kurumlar, STK olarak adlandırılmıştır (AGV, 2000, s. 176; Karaarslan vd., 2005, s.1).

Kongar’ın yapmış olduğu tanıma göre STK’lar, “*devletin resmi örgütlenmesi dışında vatandaşlık bilinci ile geliştirilen gönüllü yapılanmalardır*” (Kongar, 1991, s. 109-114).

Yıldırım tarafından ise STK’lar dar anlamıyla; “*amacı sadece sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak olan, kâr amacı gütmeyen, şahsi çıkarları için çalışmayan, bağımsız ve gönüllü kuruluşlar olarak*” ele alınırken geniş anlamda ise “*sivil toplum alanında etkinlik gösteren ve yönetimin dışında yer alan her türlü örgütlenme*” olarak tanımlanmıştır (Yıldırım, 2004, s. 52).

STK’lar dünyada önem kazanırken Türkiye’de de her geçen gün önemi giderek artmaktadır.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÖZELLİKLERİ

STK'ları diğer kuruluşlardan ayıran bazı özellikler bulunmaktadır. Literatür taramasından elde edilen veriler ışığında yürüttükleri faaliyet ve amaçları doğrultusunda STK'ların sahip olduğu özellikler şunlardır (Karakuş, 2006, s. 23);

- Her şeyden önce STK'larda gönüllülük esastır. Gönüllülük ve karşılıklı yardımlaşma STK'ların en temel özellikleri arasında yer almaktadır.

- Kâr amacı gütmemektedirler.

- Bu kuruluşlarda hizmet ve gelişme ön plandadır. Bu kuruluşlar toplumsal talepleri karşılamaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla bu kuruluşlar sadece ihtiyaç duyulduğunda değil her zaman toplumun menfaatleri doğrultusunda ve kuruluş amaçları ile paralel olarak yasal mevzuata uygun bir biçimde faaliyet göstermektedirler (Demir ve Sever, 2008, s. 347-353; Kendirli vd., 2008, s. 634).

- Bu kuruluşlar devlet ve siyasal partilerden bağımsız hareket etmektedirler (Demir ve Sever, 2008, s. 347-353). Leggewie'ye göre; hükümet dışı olmaları bu kuruluşların en önemli özelliklerinden birisidir (Yıldız, 2008, s. 648). Kamu sisteminin bir parçası değildirler. Ancak bu kuruluşların devletten ayrı hareket etmesi aralarında işbirliği olmadığını anlamına gelmemekte aksine bu kuruluşlar devleti ve/veya devlet adına faaliyet gösteren organları harekete geçirmektedirler.

- Bu kuruluşlar politika ve stratejileri ile mevcut yönetim ve uygulamaları amaçları doğrultusunda etkileyebilmektedirler (Kendirli vd., 2008, s. 634).

- Dürüstlük, tutarlılık, açıklık, saydamlık, yardımseverlik, hoşgörü ve hizmet anlayışı gibi değerlere sahiptirler.

- Karar ve uygulamalarda katılımcı bir yaklaşımı benimseyerek halkın katılımını ve güçlenmesini sağlamaya odaklanmışlardır.

- Sivil toplum devletten bağımsız olduğu gibi özel sektörle ilişkisi de sınırlıdır.

- Kendilerine çıkar sağlamayı hedeflemeyen bir amaç etrafında örgütlenirler (Kaya, 2008, s. 25).

- Bu tür kuruluşlar özel hukuk hükümlerine göre yönetilmektedirler (Yavuz ve Kaynar, 2015, s. 190).

STK'lar bireylerin farklı siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını gerçekleştirmek üzere gönüllü olarak bir araya geldiği kuruluşlardır. Dolayısıyla STK'lar düşünce üretme kapasiteleri ve farklı toplumsal kalkınma aktörleriyle diyalog sürecinde öneri geliştiren kuruluşlardır (Demir ve Sever, 2008, s. 347-353). STK'lar bireysel ya da grupsal hak ve çıkarlardan ziyade sosyal refah, sosyal adalet ve demokratikleşme gibi temel hak ve özgürlükleri korumayı amaçlamaktadır (Erturgut, 2008, s. 507).

Günümüzde STK'lar yoksulluk, işsizlik, eğitim, sağlık, çevre, ayrımcılık, sosyal refah, insan hakları vb. konularda aktif roller üstlenerek kamu kesiminin yükünü hafifletmeye çalışmaktadırlar. Sadece kendi amaç ve değerlerine hizmet etmemekte ve toplumsal amaçları da destekleyerek merkezi otorite ile vatandaş arasında arabuluculuk yapmaktadırlar. Dolayısıyla STK'lar yoğun olarak kamu kesiminin yetersiz kaldığı alanlarda faaliyetlerini yürütürken daha esnek ve isteklere anında cevap verebilen yapıları sayesinde topluma yararlı olan kuruluşlardır. STK'lar toplumları etkileyebilecek çeşitli çalışma grupları oluşturabilen, bilgi iletişim teknolojilerinden yoğun bir şekilde yararlanabilen, toplumların gelişmesi için toplumdaki tüm katmanların katılımını sağlayan ve üyelerinin dışındaki bireyleri de çalışmalarına katabilen örgütlerdir (Demir ve Sever, 2008, s. 347).

STK'lar ekonomik büyümeye katkısı olabilen kuruluşlardır. Dolayısıyla tüm dünyada STK'ların yaygınlaşmasının önemli bir nedeni; ekonomik kalkınma araçlarından biri olarak görülmesidir (Örs, 2008: 1002). STK'lar günümüzde sahip oldukları sivil toplum ağları ile bilginin tüm topluma yayılmasını sağlayabilecek bir potansiyele sahip kuruluşlardır (Demir ve Sever, 2008: 347).

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ FAALİYETLERİ

STK'lar faaliyet alanı sınırsız örgütlerdir (Karakuş, 2006, s. 25). STK'lar çoğunlukla devletin yapamadığı ya da yapmakta yetersiz kaldığı birçok faaliyeti gerçekleştirmektedir. İlk ortaya çıktıkları dönemde daha çok yardım amaçlı faaliyet gösteren bu kuruluşlar ilerleyen zamanlarda toplumda eşitliğin sağlanması, kamu eğitimi, sosyal hizmetler, toplumsal sorunların belirlenmesi, demokratikleşmenin sağlanması gibi birçok işlev üstlendikleri görülmektedir (Erdoğan, 2011, s. 70).

Literatür taramasından elde edilen veriler ışığında STK'ların toplumda üstlendiği işlevlere kısaca bakacak olursak (Erözden, 1998, s. 15-16; Karakuş, 2006, s. 25; Kocabaş, 2010, s. 17-18; Erdoğan, 2011, s. 70-73).

- Kamuoyu oluşturmak yoluyla, bireylerin taleplerinin dile getirilmesine yardımcı olmak,
- Çoğulcu ve katılımcı bir toplum yapısının oluşmasını sağlayarak çoğulcu ve katılımcı kültürü benimseyen bireylerin yetişmesini sağlamak,
- Gerek devletin gerçekleştirdiği uygulamalara gerekse serbest piyasa ekonomilerinin dayandığı bazı mekanizmalara karşı koruyucu bir tampon işlevi üstlenerek dengeleyici bir unsur olmak,
- Pilot projeler üretmek, bu projelere kaynak bulmak ve bu projeleri uygulamaya geçirmek yoluyla eğitim, sosyal refah ve istihdam konularında devlet politikalarına paralel ya da alternatif sorumluluklar alabilmek,
- Demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmak,
- Bireylerin siyasi kültürlerini geliştirmek,
- Bireylerin temel hak ve hürriyetlerini siyasi otoriteler karşısında korumak,
- Siyasi çatışma gruplarını yumuşatmak,
- Kamu sektörü ve özel sektör ile işbirliği içerisinde, toplumun sorunlarına ve beklentilerine çözüm üretilmesini sağlayarak, toplumsal duyarlılığı arttırmak ve toplumsal faydanın en üst düzeye çıkarılmasını sağlamak,
- Saydamlık ve hesap verebilirlik düzeyini arttırmak.

STK'ların sahip olduğu bu işlevler ülkelerin ekonomik, sosyal ve toplumsal yapılarına göre farklılık gösterebilmektedir (Erdoğan, 2011, s. 72).

Günümüzde STK'lar eğitim, nüfus planlaması, kalkınma, gelişme, sosyal yardımlaşma, barış gibi birbirinden çok farklı alanlarda faaliyet göstermektedirler (Karakuş, 2006, s. 25).

Küresel anlamda ise STK'lar; dünyada insan hakları, çevre, barış, kadın hakları, insani yardım gibi ortak değerlerin herkes tarafından kabullenilmesinde etken rol oynamakta, demokratikleşme sürecine katkı sağlamakta ve birçok konuda dönüşüm yaratma potansiyeline sahip örgütlerdir (Yavuz ve Kaynar, 2015, s. 192).

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Yöntem başlığı altında araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama süreci, verilerin incelenmesi/analizi ile ilgili açıklamalara yer verilmektedir.

Araştırma Modeli

Nitel araştırma, “gözlem görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman incelenmesi, hemen her araştırma için kaçınılmaz olan bir veri toplama tekniğidir.

Doküman incelemesi, bir araştırma problemi hakkında belirli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar ya da ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman dilimine dayalı analizini olanaklı kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006’dan aktaran Koç, 2016, s. 202).

Bu çalışmada, YÖK (Ulusal Tez Merkezi) veri tabanında bulunan “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri” kapsamında yazılmış STK alanındaki tezler; üniversitelere, yıllara, lisansüstü düzeylerine (yüksek lisans-doktora) ve konularına göre incelenmiştir. Bu kapsamda bilgisayara indirilmiş olan lisansüstü tezler araştırmacılar tarafından bağımsız bir biçimde incelenerek nitel okuma yapılmış ve ardından elde edilen bilgi ve bulgular karşılaştırılmıştır. Konu kapsamında ve araştırma soruları bağlamında her bir tez bazında değerlendirme yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini YÖK (Ulusal Tez Merkezi) veri tabanında bulunan lisansüstü tezler ve “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri” kapsamında yazılmış olan 3836 tez oluşturmaktadır⁵. Bu veri tabanından başlığında

⁵ YÖK Ulusal Tez Merkezi, detaylı arama sayfasında yer alan seçeneklerden “Anabilim Dalı” listesinden; Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Çalışma Ekonomisi, Çalışma İktisadi, İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, İnsan Kaynakları Yönetimi, Sosyal Politika, Sosyal Psikoloji, Yönetim ve Çalışma Sosyolojisi Anabilim Dalları ile “konu” kısmında “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri” olan tezlerden oluşan veri tabanı kullanılmıştır. Bu aşamada arama ölçütü olarak YÖK Ulusal Tez Merkezinin en geniş arama ölçütü olan 2019-1900 tarihleri seçilmiş olmakla birlikte araştırma konusu ile ilgili ilk çalışma 1996 tarihlidir.

“STK”, “hükümet dışı kuruluşlar”, “kâr amacı gütmeyen kuruluşlar”, “vakıflar”, “dernekler” anahtar kelimelerini içeren tezler kapsama alınmıştır. Bu kapsamda olan 30 lisansüstü tez bulunmaktadır ancak bu tezlerden 2 tanesine internet ortamında tam metin erişim mümkün olmadığından 28 tez örneklem olarak alınmıştır.

Tezler yıl, lisansüstü düzeyi, bağlı olduğu üniversite bakımından sınıflandırılmıştır. Geçerlik güvenilirlik çalışması olarak YÖK kayıtlarından alınan tez listelerine dayalı olarak araştırmacı tarafından oluşturulan excel veri dosyaları bir alan uzmanının görüşüne sunulmuştur. Alınan görüşler sonucunda çalışmada kullanılacak yöntem ve çalışma soruları ile anahtar kelimelere son şekli verilmiştir. Ardından bu dosyada yer alan veriler çalışmada yer alan anahtar kelime ve kodların analiz edilmesi ve görselleştirilmesi için MAXQDA Analytics Pro 2018 nitel analiz programına aktarılmıştır.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmaya konu olan tezler doküman incelemesi yöntemi ile “dokümanlara ulaşma”, “dokümanların elde edilmesi”, “verilerin analiz edilmesi” ve “kullanılması” olarak sıralanabilecek doküman incelemesi aşamaları uygulanarak incelemeye dâhil edilmiştir⁶. Doküman analizinde kelime, tema, karakter ya da kişi, cümle ya da paragraf analiz edilebilmektedir. Yapılan doküman analizinde Tablo 1’de yer alan konu ile ilgili temel anahtar kelimeler araştırma kapsamında yer alan 28 tez kapsamında kodlanarak sayısallaştırılmakta ve analiz edilmektedir. Bu aşamada içerik analizinden yararlanılmaktadır.

Tablo 1. Araştırma Kapsamında Kullanılan STK, Hükümet Dışı Kuruluşlar, Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar, Vakıflar, Dernekler ile İlgili Anahtar Kelimeler

Anahtar Kelime	Sıklığı	Anahtar Kelime	Sıklığı	Anahtar Kelime	Sıklığı
Eğitim	1169	Kadın	390	İnsan Hakları	122
Yoksulluk	836	Demokrasi	376	Sosyal Barış	111
Oda	600	Sosyal Yardımlaşma	358	Platform	88

⁶ <http://80.251.40.59/education.ankara.edu.tr/aksoy/eay/eay/b0506/ymetin.doc> (04.05.2019).

Çocuk	583	Çevre	343	Kooperatif	67
Sosyal Hizmet	514	Göç	199	Ayrımcılık	62
Sosyal Politika	513	İşsizlik	169	İnisiyatif	56
Engelli	432	Gönüllülük	125	Sosyal Dayanışma	36

Tablo 1’de araştırma kapsamında tam metin olarak erişilebilen ve MAXQDA Analytics Pro 2018 ile yapılan kodlamada elde edilen anahtar kelime sıklıklarını göstermektedir. Eğitim 28 tez içinde 1169 kez kullanım ile birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada yoksulluk bulunmaktadır. Çocuk, sosyal hizmet ve sosyal politika ile engelli kavramları da incelenen tezlerde öne çıkan anahtar kelimeler arasında yer almaktadır.

BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerle ilişkin nicel ve nitel boyutları olan bulgular yer almaktadır. Çalışma kapsamında yer alan 3836 tezin ilgili olduğu anabilim dalı ve bağlı olduğu üniversite bilgileri tablolar halinde sunulmuş, ardından başlığında “STK”, “hükümet dışı kuruluşlar”, “kâr amacı gütmeyen kuruluşlar”, “vakıflar”, “dernekler” yer alan 30 tez içinden 28 tez Tablo 1’de yer alan anahtar kelimeler üzerinden içerik analizine tabi tutulmuştur.

Tablo 2. Araştırma Kapsamında Oluşturulan Veri Tabanında Yer Alan Tezlerin Anabilim Dalı ve Konu Kriterlerine Göre Dağılımı

Anabilim Dalı ve Konu	Sıklık	Yüzde (%)
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	20	66,67
Çalışma Ekonomisi	2	6,67
Çalışma İktisadı	1	3,33
İnsan Kaynakları Yönetimi	1	3,33
Sosyal Politika	1	3,33
Konu ⁷	5	16,67
İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku	-	-
Toplam	30	100,00

Tablo 2 incelendiğinde veri tabanında yer alan tezlerin büyük bir bölümü (%66,67) konu kısmında “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri” anahtar kelimesi ile yapılan arama sonucundan gelen tezlerden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında yer alan tez çalışmalarının tamamı Türkçe yazılmıştır.

⁷ Veri tabanı oluşturulurken kullanılan arama ölçütü olarak “konu” başlığına Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ifadesi yazılarak elde edilen tezler.

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerden 25'i (%83,3) Yüksek Lisans ve 5'i (%16,67) doktora tezidir.

Tablo 3. Araştırma Kapsamında Yer Alan Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Sayı	Yüzde (%)
1996	1	3,33
1998	1	3,33
2001	1	3,33
2006	2	6,67
2007	1	3,33
2008	1	3,33
2009	2	6,67
2010	4	13,33
2011	1	3,33
2012	1	3,33
2013	2	6,67
2014	2	6,67
2015	5	16,67
2017	2	6,67
2018	3	10,00
2019	1	3,33
Toplam	30	100,00

Tablo 4. Araştırma Kapsamında Yer Alan Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	Sıklık	Yüzde (%)
Anadolu Üniversitesi	1	3,33
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	1	3,33
Bahçeşehir Üniversitesi	1	3,33
Cumhuriyet Üniversitesi	1	3,33
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	3	10,00
Dokuz Eylül Üniversitesi	3	10,00
İstanbul Üniversitesi	3	10,00
Kocaeli Üniversitesi	2	6,67
Marmara Üniversitesi	3	10,00
Namık Kemal Üniversitesi	1	3,33

Sakarya Üniversitesi	4	13,33
Süleyman Demirel Üniversitesi	2	6,67
Turgut Özal Üniversitesi	1	3,33
Uludağ Üniversitesi	1	3,33
Yalova Üniversitesi	2	6,67
Zirve Üniversitesi	1	3,33
Toplam	30	100,00

Tablo 4 incelendiğinde konu ile ilgili en fazla tez Sakarya Üniversitesi tarafından yapılmıştır. Bunu sırasıyla Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi izlemektedir.

Tablo 5. 1996-2019 Yılları Arasında Başlığında “STK”, “Hükümet Dışı Kuruluşlar”, “Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar”, “Vakıflar”, “Dernekler” Anahtar Kelimesi Olan Lisansüstü Tezlerin Konularına Göre Dağılımı

Üniversite	Sıklık	Yüzde (%)
Dernek	3	10,00
Sendika	1	3,33
Sivil toplum	2	6,67
Sosyal Politika	2	6,67
STK	7	23,33
Vakıf	15	50,00
Toplam	30	100,00

Tablo 5 incelendiğinde araştırma konusu bağlamında en fazla ele alınan boyutun “vakıf” olduğu görülmektedir. Tezlerin 15’i (%50,00) vakıf konusunu içermektedir. 7 (%23,33) tez ile STK konusu ikinci sırada yer almaktadır.

Araştırma kapsamında yer alan tezlerin genel bilgileri verildikten sonra, doküman analizi kapsamında Tablo 1’de verilen anahtar kelimelerin tezlerde yer alma sıklıklarına bağlı olarak konunun hangi boyutlarda ve nasıl ele alındığı değerlendirilmiştir.

Bu değerlendirmeye göre;

Araştırma kapsamında incelenen tezlerden Tez_26’da eğitim konusu yoksulluk ile bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Tezde;

“Yoksulluğun demografik ve sosyal nedenleri olarak genellikle hızlı nüfus artışı, yerleşim yeri, yetersiz eğitim düzeyi, ayrımcılık, ailenin yoksullaşması ve aile yapısındaki değişim gösterilmektedir” (Yılmaz, 2006, s. 33).

Bu tezde yoksulluğun önlenmesinde eğitimin önemi incelenmiş ve bu bağlamda da STK'lar arasında yer alan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının (SDYV) rolü ortaya konulmuştur. Tez_30'da da SYDV'nın eğitim ile ilgili faaliyetlerine yer verilerek eğitim çağındaki çocuklara eğitim yardımı verilmesi, istihdam edilebilirliğe yönelik eğitim destekleri ve yoksulluk ilişkisi kurulmuştur (Öztürk, 2009, s. 92-93). Benzer şekilde yoksulluğun önlenmesinde STK'ların önemine değinilerek bu kapsamdaki işlevleri Tez_06'da da ele alınmıştır (Tuz, 2010, s. 66). Yoksulluk türleri ve yoksullukla mücadelede SYDV'nın rolleri Tez_23'te tartışılmıştır (Kan, 2011). Yoksulluk ve STK ilişkisi; Tez_03 (Aydın, 2013), Tez_17 (Engin, 2014), Tez_19 (Karaca, 2015), Tez_11 (Sargın, 2017), Tez_13 (Çetin, 2018) ve Tez_22'de de (Şahin, N., 2018) yoksulluk ve STK ilişkisi ele alınmıştır.

Tez_08'de Türkiye'de STK'ların uluslararası ve ulusal rolleri devlet kurumu ile sivil toplum arasında neo-liberal süreçteki etkileşimler incelenmiştir. *"Türkiye'de gerek eğitim imkânlarının geliştirilmesi ve artırılması, gerekse bu eğitim imkânlarından yararlanabilme açısından kamu kesiminin oldukça gerilerde olduğu, bu açıdan STK'ların ön plana çıkması gerektiği"* bu çalışmada vurgulanmaktadır (Uğurlu, 2006, s. 118).

Tez_29 eğitim kapsamında vakıf üniversitelerinin örneklem olarak ele alındığı bir tezdır. Çalışma tükenmişlik bağlamında devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışanların durumlarını ele almaktadır (Çağlayan, 2007).

Tez_18'de Türkiye'de, genel olarak sivil toplumun yasal örgütlenme biçimi olan dernekleşme ve ayrıca vakıf oluşumları istatistiksel verilerle irdelenmiştir. STK'nın gelir dağılımı ve yoksulluk, eğitim, sağlık ve çevre konuları ile ilişkisi küreselleşme sürecinde yaşanan dönüşüm ile birlikte Türkiye ölçeğinde ortaya konulmaktadır.

Tez_09'da İstanbul ili örneğinde Türkiye'de STK'ların sosyal politika üzerindeki etkisi incelenmiştir. Merkezi İstanbul'da bulunan, sosyal politika alanında faaliyet gösteren dernek ve vakıflar örneklem olarak seçilmiştir.

Tez_07'de STK'nın sığınmacıların korunması sürecindeki rolleri örneklerle açıklanmaktadır. Günümüz koşullarında sığınmacıların sorunları sadece devlet tarafından değil aynı zamanda STK'ların da sorumlu olması gereken bir konudur (Dönmez-Kara, 2010, s. 174).

Tez_10'da toplumsal mücadelelerde sendika ve sivil toplum örgütleri ele alınarak sendikal hareketlerin güç kaybetme nedenleri ve sivil toplum örgütlerinin nasıl yükselen değer haline geldiği incelenmiştir. Sivil toplum örgütlerinin tarihsel gelişimi ile ilgili olarak;

“STÖ’lerin genel hatları ile kökenlerini araştırmak için geriye doğru gidilecek olunursa, sınıf mücadelesi paralelinde yapılanan klasik ya da geleneksel toplumsal hareketlerin temel olarak sendikalar ve meslek kuruluşları olduğu görülmektedir. Kettner’in yaptığı sınıflamaya göre, bugünkü uluslararası sivil toplum kuruluşlarının tarihsel ataları, 19. yüzyılda sendikal hareket, 20. yüzyılın ilk yetmiş yıllık diliminde ‘klasik’ yurttaş hareketleri, yetmişlerden itibaren de ‘yeni toplumsal hareket’lerdir” (Çamur, 2008, s. 112).

STK yöneticilerinin, liderlik ve cinsiyete ilişkin görüşlerine yönelik bir alan araştırması içeren Tez_12’de anketlere geri dönüş oranına bakılarak;

“Elektronik anket uygulamaları sürecinde gözlemlenen en çarpıcı sonuç ise geri dönüş oranının beklenen değerinin çok altında gerçekleşmiş olmasıdır. Gönüllülük esasına göre kurulmuş bu organizasyonların, özellikle kendi faaliyetlerini de ilgilendiren bir konuda gönderilen anketi, zaman ve kişi baskısı olmayan bir ortamda (internet) cevaplandırma oranının %5.97’nin çok daha üstünde olması beklenmiştir. Geri dönüş oranına ilişkin yapılabilecek temel çıkarım ise Türkiye’de Sivil Toplum yapısının henüz istenilen düzeyde ve kalitede olmadığı yönündedir”

biçiminde bir değerlendirmede bulunmuştur (Özsoy, 2010, s. 90).

Tez_15’de geçmişten günümüze varlığını sürdüren sosyal politika açısından en önemli kurumlardan biri olan vakıfların sorunları ve bu sorunların çözümü noktasında vakıflarda uygulanacak yeni stratejik açılımlar ele alınmıştır. Türkiye’de vakıf bilincini hak ettiği yere ulaştırmak açısından özellikle işsizlik, yoksulluk, toplumda kadına ve engellilere yönelik yeni stratejik açılımlar geliştirilerek bunların uygulama yolları Vakıflar Genel Müdürlüğü örneğinde incelenmiştir (Yadiğar, 2010, s. ix).

Tez_16’da Türkiye’de vakıfların sosyo-ekonomik fonksiyonları İzmir ili Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları üzerinde yapılan bir araştırma

ile ortaya konulmaktadır. Yapılan araştırma kapsamında vakıfların yapmış olduğu nakdi yardımlarda ilk sırayı bir defaya mahsus parasal yardımların aldığı ortaya çıkmıştır. İkinci sırada eğitim yardımı ve üçüncü sırada sağlık yardımları gelmektedir (Çiçek, 1996, s. 108).

Türkiye'deki iş dünyasındaki STK'nın işbirliği ağlarının araştırıldığı Tez_21'de konfederasyonların amaçlarını gerçekleştirme düzeyi ve işbirliği ağları incelenmektedir (Aytuğ, 2015).

Tez_27'de STK'ların kaliteli, nitelikli ve sürdürülebilir büyümesinin sağlanabilmesi için bu kuruluşlarda çalışan işgücüne piyasa koşullarına uygun ücret, özlük hakkı ve iş güvencesi sağlanması gerektiği vurgulanmıştır (Kurt, 2014).

SONUÇ

STK'lar küreselleşme çağının toplumu yönlendiren ve politika oluşturan aktörlerinden birisidir. Bu kuruluşlar demokratik ve çağdaş toplumun olmazsa olmaz aktörlerinden birisidir. Günümüzde özellikle STK'lar toplumsal sorunların çözümünde önemli roller üstlenmişlerdir. Bu kuruluşlar sosyal adalet ile barışın geliştirilmesinde ve sosyal devletin görevlerini daha iyi yapabilmesi açısından kullanılan sosyal politika araçlarından birisidir. STK'lar sosyal politika alanında üstlendiği işlevleriyle, günümüz toplumlarının yaşadığı birçok sorunun azaltılmasına yardımcı olmaktadır.

Tüm dünyada STK'lar üstlendikleri işlevler nedeniyle en temel ekonomik ve sosyal güçlerden birisidir. STK'lar farklı faaliyet alanlarında kimi zaman istihdam yaratarak, kimi zaman lobicilik faaliyetleriyle karşımıza çıkmaktadırlar. Toplumda yaşayan bireylerin tek başlarına çözmekte zorlandıkları çeşitli sosyal ve ekonomik sorunlarda devlet tarafından yürütülen yardımlar ve faaliyetlere ek olarak STK'lar da rol üstlenmektedir. Bu destekleyici rollerinden dolayı STK'lar hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde ele alınan politikaların hepsinde aktif rol üstlenmektedir. STK'ların öneminin artmasıyla birlikte, literatürde de STK'larla ilgili çok sayıda lisansüstü tez yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye'de sosyal politika; sosyoloji, sosyal hizmetler gibi alanlarda konu olarak ele alınmakla birlikte ortaya çıkış felsefesi ve tüm uygulama alanları ağırlıklı olarak Çalışma Ekonomisi ve Endüstri Bölümleri'nin özünü oluşturmaktadır. Bu nedenle yapılan çalışmada YÖK (Ulusal Tez

Merkezi) veri tabanında bulunan “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri” kapsamında yazılmış STK alanındaki lisansüstü tezler incelenmiştir. Yapılan taramada “STK”, “hükümet dışı kuruluşlar”, “kâr amacı gütmeyen kuruluşlar”, “vakıflar”, “dernekler” anahtar kelimelerini içeren tezler bilgisayara indirilerek incelenmiştir. Tam metnine ulaşarak incelenen 28 tezdən 3 tanesi de başlığında STK geçmesine rağmen konu ile doğrudan ilgisi kurulamadığından inceleme kapsamı dışında bırakılmıştır.

Yazılan lisansüstü tezlerin en çok Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümlerinde olduğu, yıl olarak 2015’te bu konu ile ilgili olarak daha yoğun çalışmaların yapıldığı görülmüştür.

Araştırma kapsamında yer alan 1996-2019 yılları arasındaki STK’lar ile ilgili olarak yazılan tezler incelendiğinde genellikle yoksulluk, eğitim, işsizlik, sosyal hizmet ve sosyal politika vb. alanlara yönelik olduğu görülmüştür. Araştırma kapsamında da STK’ların faaliyetleriyle ilgili olarak yukarıda da değindiğimiz üzere devletin çözmekte yetersiz kaldığı yoksulluk, işsizlik, eğitim, çevre sorunları, ayrımcılık vb. konularda önemli işlevler üstlendiği bir kez daha ortaya çıkmıştır.

STK’ların önemli özellikleri arasında yer alan gönüllülük dikkat çeken bir kriter olmasına rağmen yapılan tezlerde buna çok değinilmediği karşımıza çıkmaktadır. Demokrasinin gelişmesinde önemli roller üstlenen bu kuruluşlarla ilgili yapılan tezlerde buna özellikle vurgu yapıldığı karşımıza çıkmaktadır. STK’lar sosyal politikanın önemli araçlarından birisi olmasına rağmen başlığında sosyal politika ile doğrudan ilişki kuran geçen tez sayısı çok azdır.

KAYNAKÇA

- Adana Güç Birliği Vakfı (AGV). (2000). *Sosyo-Ekonomik Rapor*, Çukurova Üniversitesi Yayınları, Adana.
- Ayut, A. (2013). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Etkileri: Kırklareli İli Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Aytuğ, N. (2015). *Sivil Toplum Kuruluşu İşbirliği Ağlarının Etkililik Açısından İncelenmesi: Türkiye'deki İş Dünyası Federasyonları Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Başkaya, F. (2010). Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Söylemi, <http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/sivil-toplum-ve-sivil-toplum-kuruluslari-stk-soylemi> (11.10. 2019).
- Çamur, D. (2008). *Toplumsal Mücadeleler İçerisindeki Rollerini Bakımından Sendikalar ve Sivil Toplum Örgütleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çelik, M., Koç, İ., Ayaş, N. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları-Devlet İlişkisinin Ekonomik Kalkınma ve Toplumsal Barış Açısından Değerlendirilmesi*, (ss.339-346), V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Yayınları, Çanakkale.
- Çetin, E. (2018). *Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İHH Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çiçek, H. (1996). *Türkiye'de Vakıf Müessesesinin Sosyo-Ekonomik Fonksiyonları (İzmir İli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Üzerine Bir Araştırma)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: İzmir.
- Demir, D., Yılmaz, V. (2005). *Sosyal Refah Devleti ve Sivil Toplum Kuruluşları: Farklı Gelenekler*, II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Yayınları, Çanakkale.
- Demir, M., Sever, E. (2008). Kamu Ekonomisi İçerisinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Önemi, (s.347-362), V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Yayınları, Çanakkale.
- Dönmez-Kara, C. Ö. (2010). *Türkiye'de Sığınmacıların Korunmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Engin, M. A. (2014). *Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

- Erdoğan, M. (1998). *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, (2. Baskı), Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Erdoğan, Ü. (2011). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Karar Alma Sürecindeki Rolü Aydın İl Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Erözden, O. (1998). STK'lar ve Hukuki Çerçeve Talepleri Üzerine Notlar, Ulaş, T. (Ed.), *Merhaba Sivil Toplum*, (ss. 13-22), İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları, <https://www.hyd.org.tr/attachments/article/42/merhaba-sivil-toplum.pdf>, (05.06.2019).
- Erturgut, R. (2008). *Küresel Barışın Sağlanması Açısından Silahsızlanmanın Önemi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Bu Sürece Katkısı*, (ss. 505-512), V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Yayınları, Çanakkale.
- Güneş, İ. - Tekgül, B. Y. (2005). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yerel Yönetimler*, II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Yayınları, Çanakkale.
- Gürel, D. (2009). *Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Politika Üzerindeki Etkisi: İstanbul Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kan, P. (2011). *Fakirlikle Mücadelede Kamu Politikaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Üzerine Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Karaarslan, E.- Yorgan, B. - Civelekoğlu, F.- İkiz, F. (2005). *Sivil Toplum Kuruluşları İletişim Platformu*, Ege Üniversitesi BİTAM, https://www.researchgate.net/publication/323613269_Sivil_Toplum_Kuruluslari_Iletisim_Platformu/link/5a9fff750f7e9badd99f78c6/download (10.09.2019).
- Karaca, M. (2015). *Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkinliği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Karakurt – Tosun, E. (2007). Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetim Birimleri ve Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi, (ss.179-186), III. Uluslararası STK'lar Kongresi.
- Karakuş, O. (2006). *Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kaya, Ö. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Kalkınma*, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Yeterlilik Tezi, Ankara.

- Kayalar, M., Yıldırım, S. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşlarında Entelektüel Sermaye Birikiminin Oluşturulması*, (ss. 784-792), V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Yayınları, Çanakkale.
- Keane, J. (1993). *Despotizm ve Demokrasi Sivil Toplum ile Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi*, Sivil Toplum ve Devlet, (L. Köker Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kendirli, S., Bayramoğlu, G., Demirci, D. Şanöz F. (2008). *Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler*, (ss. 631-637), V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Yayınları, Çanakkale.
- Kocabaş, F. (2008). *Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşların İstihdam Yaratma Fonksiyonu*, (ss. 273-285), V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Yayınları, Çanakkale.
- Kocabaş, F. (2010). *Sosyal Politika Aracı Olarak Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar*, Eskişehir: NisanKitapevi.
- Koç, E. S. (2016). Türkiye’de İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesine Yönelik Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 198-216.
- Kongar, E. (1991). *Sivil Toplum ve Kültür*, Fincancı, Y. (Ed.), Sivil Toplum, İstanbul: TÜSEV Yayınları.
- Kurt, S. (2014). *Sivil Toplum Kuruluşlarında İnsan Kaynakları Yönetimi: İHH İnsani Yardım Vakfı Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Levis, D. (1998). Development NGOs and The Challenge of Partnership: Changing Relation Between North and South, *Social Policy & Administration*, 32, 501-513.
- Osman A. (2001). *Kurumsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Örs, H. (2008). *Üniversite Gençliğinin Sivil Toplum Kuruluşları (STK)’na İlişkin Algısı ve STK’ların Satın Alma Kararları Üzerine Etkisi*, (ss. 1002-1011), V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Yayınları, Çanakkale.
- Özdemir, S., Başel, H., Şenocak, H. (2009). Sivil Toplum Kuruluşları (STK’nın Artan Önemi ve Üsküdar’da Faaliyet Gösteren Bazı STK’lar Üzerine Bir Araştırma, *Sosyal Siyaset Konferansları*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, 56, 151-232.
- Özer, H.(2008). Günümüz İtibarıyla Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 86-97, <http://www.e-sosder.com/dergi/26086-097.pdf>, (11.11.2019).

- Özsoy, E. (2010). *Liderlik Davranışları ile Cinsiyet İlişkisi: Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşlarında Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Sargın, E. (2017). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Ülke Ekonomisine Katkıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez), Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- Şahin, L., Güçlü, F. (2008). Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye'deki Durumu, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 54, 3-29.
- Şahin, N. (2018). *Sivil Toplum Perspektifinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yardım Faaliyetleri: Biga Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Şimşek, B. (1995). *Üçüncü Sektör, Kavramlar ve İşlevleri Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Tuz, A. N. (2010). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devletin Dönüşümü ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi: Marmara.
- Uçaktürk, T.- Bekmezci, M. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları ve E-Demokrasi*, (ss.55-64), V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Yayınları, Çanakkale.
- Uğurlu, M. (2006). *Türkiye'de Sivil Toplum-Sosyal Politika İlişkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Yadıgar, H. (2010). *Vakıf Kültürüne Uygun Sosyal Politika Stratejileri Geliştirmede Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, (1. Baskı), Seçkin Yayınları: Ankara.
- Yıldız, N. (2008). *Avrupa Birliği, Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları*, (ss.639-651), V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Yayınları: Çanakkale.
- Yılmaz, S. (2006). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları İçindeki Yeri (Eskişehir Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- <http://80.251.40.59/education.ankara.edu.tr/aksoy/eay/eay/b0506/ymetin.doc>
(04.05.2019).

Ek 1. Araştırma Kapsamında İncelenen Tezlerin Yazarları ve Tez Kodları Tablosu

Tez Yazarı	Tez Kodu
ALİ İHSAN ÇELEN	Tez_01
AYHAN ŞAHİN	Tez_02
AYKUT AYDIN	Tez_03
AYŞE ÇİFTÇİOĞLU	Tez_04
AYŞE KOCABIYIK	Tez_05
AYŞE NUR TUZ	Tez_06
CANAN ÖYKÜ DÖNMEZ KARA	Tez_07
CEM ALİ AKSOY	Tez_08
DENİZ GÜREL	Tez_09
DOĞA ÇAMUR	Tez_10
EBRU SARGIN	Tez_11
ELİF ÖZSOY	Tez_12
ERCAN ÇETİN	Tez_13
FATMA AYÇA İZMİRLİOĞLU	Tez_14
HAŞİM YADIĞAR	Tez_15
HÜSEYİN ÇİÇEK	Tez_16
MEHMET ALİ ENGİN	Tez_17
MELİH UĞURLU	Tez_18
METİN KARACA	Tez_19
MUHAMMED TALHA KÖMÜRCÜ	Tez_20
NAZLI AYTUĞ	Tez_21
NERMİN ŞAHİN	Tez_22
PINAR KAN	Tez_23
PINAR MEMİŞ	Tez_24
SEVDA KÖYÜSTÜ ERDENİZ	Tez_25
ŞİBEL YILMAZ	Tez_26
SÜLEYMAN KURT	Tez_27
VEYSEL DAL	Tez_28
YASEMİN ÇAĞLIYAN	Tez_29
YASİN ÖZTÜRK	Tez_30

EVDE EĞİTİM HİZMETLERİNİN UYGULAMA SÜRECİ İLE İLGİLİ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

Zehra ATBAŞI¹

Tuğba PÜRSÜN²

Öz

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin evde eğitim hizmetlerini uygulama süreci ile ilgili görüşlerinin belirlenmesidir. Durum çalışması olarak desenlenen araştırmanın çalışma grubunu on altı öğretmen oluşturmak-tadır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi ben-imsenmiştir. Araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğretmenler evde eğitim verdikleri öğrencilerin en fazla iletişim ve sosyal beceri sorunları gösterme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Öğretmenler ev ortamının eğitim için uygun olmaması nedeniyle fiziksel düzenlemeler yapmaları gerektiğini belirterek ailenin maddi durumu, materyal eksikliği, ders saatini ayarlama ile ilgili de güçlükler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin materyalleri kendileri temin ederek, ortam düzenlemesi yaparak, işbirliği sağlayarak, yardım alarak ve zamanı aileye göre ayarlayarak karşılaştıkları güçlükleri çözmeye çalıştıkları sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Evde Eğitim Hizmetleri, Öğretmen Görüşleri

¹Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, E-posta: zehrasutcu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2758-1277

²Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, E-posta: tugbapursun@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5436-1464

PÜRSÜN,T.,ATBAŞI, Z.(2021).Evde Eğitim Hizmetlerinin Uygulama Süreci İle İlgili Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,21(52),741-763. DOI: 10.21560/spcd.vi.690079

DETERMINING TEACHERS' VIEWS ON THE IMPLEMENTATION PROCESS OF HOME SCHOOLING SERVICES

Abstract

The aim of this research was to determine the views about the implementation process of teachers who provided home-schooling services. The research was designed as a case study. The working group of the research was consisted of sixteen teachers. Convenience sampling method was adopted in determining the study group of the research. The semi-structured interview form developed by the researchers was used to collect the research data. The data obtained from the research were analyzed using descriptive analysis technique. According to the findings obtained from the research, teachers stated that the students they provided home schooling were in tendency to show communication and social skill problems the most. The teachers stated that the home environment was not suitable for education and they should make physical arrangements and indicated that they had difficulties regarding the financial situation of the family, lack of materials, setting lesson time and lack of suitable environment. In this sense, it was concluded that the teachers solved the problems they faced by providing the materials themselves, organizing the environment, cooperating, getting help and adjusting the time according to the family.

Key Words: *Special Education, Homeschooling Services, Teachers' Views*

GİRİŞ

Türkiye’de evde eğitim; özel eğitime ihtiyacı olan ve zorunlu öğrenim çağındaki bireylerden sağlık sorunları nedeniyle okul öncesi, ilköğretim veya özel eğitim programlarından herhangi birini uygulayan örgün eğitim kurumlarından doğrudan yararlanamayanlara eğitim hizmetlerinin evde sunulmasına dayanan eğitim sistemi olarak tanımlanmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2010). Herhangi bir sağlık problemi yaşayan veya tedavi sürecini hastanede yatarak alması gereken öğrencilerin ihtiyaçlarını gidermek için uygulanan eğitim desteklerinden biri olarak görülmektedir (Erbasan ve Sağlam, 2020:16). Okula alternatif olarak geliştirilmiş bir sistem olan evde eğitim hizmetlerinde öğrencinin akademik olarak evde desteklenerek akranlarından geri kalmaması hedeflenmektedir. Öğrenciler kendi evlerinde aileleri veya özel öğretmenler tarafından eğitilmektedirler (Petrie, 1995: 265). Bu eğitim hizmeti öğrencinin kendi evinin okul ortamı olarak kullanılması esasına dayanmaktadır. Öğrencilere yenilikçi ortamlar ve bireysel ilgi sağlanabilmesinde alternatif olmakla birlikte özel gereksinimli öğrenciler için eğitim fırsatlarının değerlendirilmesinde ve sonuçların iyileştirilmesinde birincil fırsat olarak görülmektedir.

Özel gereksinimli bireylerin bağımsızlık kazanmalarında, akranları ile aynı düzeyde eğitim almalarında, fırsat eşitliğinden yararlanmalarında, sağlık problemleri nedeniyle ortaya çıkan olumsuz durumların azaltılmasında ve bu bireylere sunulacak hizmetlerde evde eğitim hizmetleri etkili bir araçtır. Evde eğitim hizmetleri ile ilgili alanyazını incelendiğinde otizm spektrum bozukluğu, öğrenme güçlüğü, dil konuşma bozukluğu (Duffey, 2002), epilepsi, görme yetersizliği (Arora, 2006), zihinsel yetersizlik (Parsons ve Lewis, 2010), işitme yetersizliği (Parks, 2009) gibi farklı yetersizlik türünde ve farklı ihtiyaçları olan öğrencilerin evde eğitim hizmetlerinden yararlandığı görülmektedir. Evde eğitim, öğretmen-öğrenci sayısındaki azlığın bir sonucu olarak öğrencinin kendi hızında öğrenmesini, öğrenci için uygun olan yöntem-tekniklerin seçilmesini ve program tasarlanmasını sağlamaktadır. Yapılan araştırmalar, evde eğitim hizmetlerinin öğrencilerin akademik başarılarını arttırdığı yönünde bulgular ortaya koymaktadır (Cogan, 2010; Harding, 2013). Evde eğitim hizmetlerinde eğitim ortamlarının öğrenme güçlüğü ve dikkat eksikliği olan öğrencilerin başarılarının ve öğrenmeye katılımlarının artmasını sağladığı ve bu öğrencilerin geleneksel okullardaki öğrencilere göre daha fazla öğrenme etkinliklerine

katıldıkları, matematik ve okuma becerilerinde daha fazla başarılı oldukları görülmektedir (Duvall, 2005; Duvall, Delquadri ve Ward, 2004). Ailelerin evde eğitim hizmetlerini tercih etmeleri genellikle okulların çocuklarının özel gereksinimlerini karşılamadığı algısı nedeniyle çocuklarına daha iyi bir eğitim veya bireyselleştirme sağlama isteği ile ilişkilidir (Arora, 2006; Parks, 2009).

Evde eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrenciler, kalıcı veya geçici sağlık problemi yaşayan öğrencilerdir. Bununla birlikte, öğrenciler zihinsel olarak akranlarından geri veya akranlarının düzeyinde olabilmektedirler. Genel olarak değerlendirildiğinde kanser tedavisi gören, metabolik rahatsızlığı bulunan, yatağa bağımlı olan öğrencilere evde eğitim hizmetleri sunulmaktadır. Bu öğrencilerin evde eğitim hizmetlerinden yararlanabilmesi için en az dört ay süreyle örgün eğitim hizmetlerinden yararlanamayacağının sağlık raporuyla belgelendirilmesi gerekmektedir. Öğrencinin durumunu belgelendirmesinin ardından veli sağlık raporu, okuldan alınmış olan resmi yazı ve veli dilekçesi ile birlikte öğrencinin kayıtlı olduğu okulun bulunduğu bölgedeki Rehberlik ve Araştırma Merkezine (RAM) başvurumaktadır. Veli başvurusunun ardından ev ortamının eğitim açısından uygunluğunun belirlenmesi amacıyla RAM tarafından öğrencinin evi ziyaret edilmektedir. Özel eğitim değerlendirme kurulunca öğrencinin eğitsel değerlendirme ve tanılması yapılmakta ve yerleştirme ile ilgili öneride bulunmaktadır. İl/ilçe özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından öğrencinin evde eğitim hizmetlerinden yararlanmasına karar verilmektedir. Kararın verilmesini takiben karar örneği öğrencinin okuluna, velisine ve RAM'a gönderilmektedir.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2018) evde eğitim hizmetlerinin sunulmasına ilişkin hususlar belirtilmiştir. Buna göre,

“Öğrencinin evde eğitim hizmeti kapsamında alacağı haftalık ders saati, sorumlu olduğu eğitim programı esas alınarak ilköğretim kademesinde veya özel eğitim programı uygulanan ortaöğretim kademesinde bir okula kayıtlı olanlar için haftada 10 ders saatinden, diğer ortaöğretim kademesinde bir okula kayıtlı olanlar için ise haftada 16 ders saatinden az olmayacak şekilde planlanır. İlköğretim programını takip eden öğrenciler için okutulacak dersler belirlenirken merkezi sistem sınavlarında sorumlu olacakları dersler; ortaöğretim programlarını takip eden öğrenciler için okutulacak dersler belirlenirken ise öğrencinin seçtiği ders

yoğunluğu dikkate alınarak planlama yapılır. Özel eğitim programını takip eden öğrenciler için okutulacak dersler belirlenirken öğrencilerin eğitim ihtiyaçları ve özellikleri dikkate alınarak planlama yapılır. Ortaöğretim kademesinde ise özel eğitim programından sorumlu olan öğrenciler için eğitim programında yer alan meslek dersleri dışındaki dersler için evde eğitim hizmeti planlanır.”

Ülkemizde öğrencinin ihtiyaç duyduğu becerilere yönelik esnek bir programın uygulandığı evde eğitim hizmetlerinde, programın öncelikli hedefi var olan ihtiyaç ve farklılıklara çözüm bulabilmek ve öğrencinin ihtiyacı olan eğitimi sunabilmektir (Erdoğan Zorver, Uçan ve Özalp, 2020:5). Evde eğitim hizmetlerinde öğrencilerin eğitim ihtiyaçları ile takip edecekleri eğitim programı esas alınarak özel eğitim öğretmenleri, okul öncesi öğretmenleri, sınıf ve diğer alan öğretmenleri görevlendirilir. Öğretmen görevlendirmesinde öncelikle öğrencinin kayıtlı bulunduğu okulda veya o yerleşim yerindeki eğitim kurumlarında görev yapan kadrolu öğretmenlerden istekli olanlar arasından, ihtiyacın bu yolla karşılanamaması durumunda ise o yerleşim yerindeki eğitim kurumlarında veya RAM'larda görev yapan kadrolu öğretmenler arasından resmen görevlendirme yapılır. Öğrencilerin başarı durumlarının değerlendirilmesi, sorumlu olduğu eğitim programının uygulandığı okullardaki değerlendirme ölçütlerine göre yapılır. Okutulan derslerin puanları e-Okul Sistemine işlenir. Öğrenci okutulmayan derslerden muaf tutulur. Bireylerin başarı değerlendirme sonuçları öğretmenler tarafından öğrencinin kayıtlı bulunduğu okul yönetimine bildirilir. Sınıf geçme ve diğer işlemler kayıtlı olunan okul yönetimi tarafından yürütülür ve devam zorunluluğu aranmaz. Bu hizmet hafta içi olabileceği gibi hafta sonu da verilebilir.

Her birey kendine özgü bedensel yapıya, işlevlere, öğrenme özelliklerine, öğrenme hızına, duygusal özelliklere sahiptir (Avcıoğlu, 2013) ve bu bireylerin sahip oldukları farklılıklar göz önünde bulundurularak sunulacak hizmetler planlanmaktadır (Kırcaali-İftar, 1998). Evde eğitim hizmetinden genel olarak sosyoekonomik düzeyi düşük, işsizlik, yoksulluk, düşük eğitim seviyesi, kalabalık aile yapısından gelen öğrenciler (Arslan, 2015) ve özel gereksinimli öğrenciler yararlanmaktadır. Evde eğitim hizmetinde görev alan öğretmenlerin eğitim hizmetlerini yerine getirme, eğitim ortamını düzenleme, aile eğitimi planlama, diğer öğretmenlerle işbirliği yapma, öğrencinin kullandığı

cihazlara ilişkin diğer öğretmenlere bilgi verme, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) uygulama ve değerlendirme gibi görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Ancak bu süreçte eğitim ortamının ev olması nedeniyle öğretmenlerin bazı sorunlarla karşılaşılıyor olmaları mümkündür. İlgili alanyazını incelendiğinde Aymen Peker ve Taş (2017) spina bifida tanısı almış bir öğrenciye evde eğitim veren bir öğretmen ile yaptıkları araştırmalarında öğrencinin grup çalışması yapma fırsatının olmamasının öğrenciye sunulan eğitimin eksik bir noktası olduğunu ve sınıf içinde akranlarının ürettikleri fikirlere karşı yeni fikirler oluşturma fırsatının ev ortamında gerçekleşmesinin mümkün olmadığını ortaya çıkarmışlardır. Arslan (2015) yaptığı araştırmada velilerin müsait olmadıkları için dersi iptal ettikleri, öğretmenlerin velilerle anlaşarak derse gitmediği, ücretin az olması, ulaşımında güçlük yaşanması, materyallerin yetersiz olması, evde eğitimden önce veya sonra örgün eğitimde de ders anlatmanın verdiği yorgunluk ve okul nöbetleri gibi nedenlerden dolayı evde eğitim hizmetlerinde güçlükler yaşandığını sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla, evde eğitim hizmeti veren öğretmenlerin uygulama süreci, bu süreçte karşılaştıkları güçlükler ve geliştirdikleri çözüm önerileri evde eğitim hizmetlerinin yürütülmesi ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi yoluyla mevcut durumun betimlenmesini mümkün kılacaktır. Bu araştırmada evde eğitim hizmeti veren öğretmenlerin evde eğitim hizmetlerinin uygulama sürecine yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda öğretmen görüşlerine göre aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

- a) Evde eğitim hizmeti alan öğrencilerin özellikleri nelerdir?
- b) Evde eğitim hizmetlerinin sunulduğu ev ortamının özellikleri nelerdir?
- c) Evde eğitim hizmetlerinin sunulduğu evlerde ne tür düzenlemeler yapılmaktadır?
- d) Evde eğitim hizmetlerinin sunulmasında karşılaşılan sorunlar nelerdir?
- e) Evde eğitim hizmetlerinin daha iyi sunulabilmesine yönelik çözüm önerileri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma, nitel araştırma metodolojisinde gerçekleştirilmiş olup durum çalışması özelliği taşımaktadır. Nitel araştırmalarda olayların doğal ortamda ve bütüncül bir şekilde ortaya konması (Yiğit, 2013) incelenen olay hakkında daha detaylı veri sağlamaktadır. Nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan durum çalışması (Gliner, Morgan ve Leech, 2015) bir ya da birkaç durumun derinlemesine araştırılmasını kapsayan bütüncül bir modeldir (Öztuna Kaplan, 2013: 199). Yani bir duruma ya da olaya ilişkin ortam, bireyler, olaylar gibi etkenler bütüncül bir yaklaşımla araştırılmakta ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ile ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine yoğunlaşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmada ise öğretmenlerin evde eğitim hizmetlerinin uygulanma sürecinde karşılaştıkları güçlüklerle ve geliştirdikleri çözüm önerilerine ilişkin görüşleri detaylı bir biçimde ele alınacağından durum çalışması tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi araştırmaya hız ve pratiklik kazandırmaktadır. Bununla birlikte maliyeti düşüktür. Tanıdık bir örneklem üzerinde çalışmanın bazı araştırmacılar için daha pratik ve kolay olarak algılanması nedeniyle araştırmacılar kolay ulaşılabilir bir grubu araştırmaya dahil etmek istemektedirler (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmanın çalışma grubunu Konya il merkezinde görev yapan 16 öğretmen oluşturmaktadır. Katılımcı öğretmenlere ilişkin demografik bilgiye Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Öğretmenlere İlişkin Demografik Bilgiler

Değişkenler		<i>f</i>
Öğrenim Durumu	Lisans	14
	Yüksek Lisans	2
Hizmet Yılı	0-10 Yıl	5
	11-20 Yıl	6
	21-30 Yıl	5
Branş	Sınıf Öğretmenliği	14
	Özel Eğitim Öğretmenliği	2

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin 14'ünün lisans 2'sinin yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin beş yıl ve üzerinde hizmet yılları bulunmaktadır. Branş açısından değerlendirildiğinde ise öğretmenlerin 14'ü sınıf öğretmeni 2'si özel eğitim öğretmenidir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Araştırma kapsamında ilk olarak ilgili alanyazını taranmış; ardından öğretmenlerin evde eğitim hizmetlerinin uygulama sürecinin, karşılaştıkları sorunların ve çözüm önerilerinin ortaya çıkarılması amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Öğretmenlere yönelik görüşme soruları hazırlandıktan sonra özel eğitim alanında çalışan ve nitel araştırma konusunda uzman olan iki uzman tarafından soruların istenen konuyu kapsayıp kapsamadığı, açık, net ve anlaşılır olup olmadığı değerlendirilmiştir. Uzmanlardan gelen geri bildirimler doğrultusunda görüşme soruları tekrar gözden geçirilmiş ve sorulara son şekli verilmiştir. Araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1) Evde eğitim hizmeti alan öğrencilerinizin özellikleri nelerdir?
- 2) Evde eğitim hizmeti için gittiğiniz evlerin uygunluğuna ilişkin görüşleriniz nelerdir?

3) Evde eğitim hizmetlerinin uygun bir biçimde yürütülmesi için ev ortamında yaptığınız düzenlemeler nelerdir?

4) Evde eğitim hizmetlerinin uygulanması sırasında karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

5) Evde eğitim hizmetlerinin uygulanması ile ilgili karşılaştığınız sorunları nasıl çözüyorsunuz?

6) Evde eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesine yönelik önerileriniz nelerdir?

Verilerin Toplanması ve Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmaya katılmayı kabul eden öğretmenlerin uygun oldukları zaman dilimlerinde randevu alınarak bireysel olarak uygulanmıştır. Görüşmeye başlamadan önce öğretmenlere araştırmanın kapsamı ile ilgili bilgi verilmiştir. Araştırma süresince gerçek isimlerinin kullanılmayacağı ve kendilerine verilen kod isimlerle (Ö1, Ö2 gibi) görüşme yapılacağı belirtilmiştir. Araştırmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığı ifade edildikten sonra araştırmaya katılmayı kabul eden öğretmenlerle görüşme yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 20-35 dakika sürmüştür. Görüşme sonrasında elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda verilerin sistematik ve açık bir biçimde betimlenmesinin ardından betimlemeler açıklanarak bir takım sonuçlara ulaşılmaya çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Bu araştırmada öğretmen görüşmelerinden elde edilen veriler herhangi bir değişiklik yapılmadan yazılı hale getirilerek her öğretmen için ayrı ayrı görüşme dökümü hazırlanmıştır. Öğretmenlerin görüşme sorularına verdikleri cevaplar ilgili sorunun altında toplanmıştır. Her bir soru için kodlayıcılar arası güvenilirlik verisi toplanmıştır. Araştırmacılar bir araya gelerek görüşme soruları için öne çıkan kodları oluşturmuşlardır. Daha sonra araştırmacıların ortak katılımıyla belirlenen kodların tanımları yapılmıştır. Kodlama işleminin tamamlanmasının ardından güvenilirlik çalışması için nitel araştırmalar konusunda deneyimli iki uzmandan kodlamaları değerlendirmeleri istenmiştir. Bu doğrultuda araştırmacılar hazırlamış oldukları kod dosyasını belirtilen iki uzmana vermiştir. Uzmanlar, incelemeyi tamamladıktan sonra bir toplantı ya-

pılmış ve birlikte nihai karara varılıp kodlamalara son şekli verilmiştir. Yapılan veri analizinin güvenilirliği; [Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100] formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Kodlayıcılar arasındaki ortalama güvenilirlik %91 olarak bulunmuştur.

BULGULAR

Araştırmanın birinci alt probleminde araştırmaya katılan öğretmenlere “Evde eğitim hizmeti alan öğrencilerinizin özellikleri nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Öğretmen görüşlerine Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Evde Eğitim Hizmetlerinden Yararlanan Öğrenci Profili

Öğrenci profili	<i>f</i>
Duygusal açıdan sorunlar	1
Dil Konuşma problemleri	1
Zihinsel yetersizlik	3
Dikkat ve odaklanma problemleri	4
Öz bakım becerilerinde yetersizlik	1
İletişim ve sosyal sorunlar	6
Davranış problemleri	4
Psikolojik sorunlar	1
CP	1
Toplam	22

Tablo 2 incelendiğinde evde eğitim hizmeti veren öğretmenler çalıştıkları öğrencilerin çoğunlukla iletişim ve sosyal sorunlar yaşadığını ($f=6$) belirtmiştir. Öğretmenler öğrencilerin akranlarıyla iletişim kurma konusunda yetersiz kaldıklarını ve bu öğrencilerin daha çok kendinden büyüklerle iletişim kurmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Öğrencilerin davranış problemleri ($f=4$) ile dikkat ve odaklanma sorunları ($f=4$) olduğu da öğretmen görüşleri arasında yer almaktadır. Öğretmenler öğrencilerde gözlemledikleri davranış problemlerinin takıntılardan veya istedikleri bir şeyi elde etme çabalarından kaynaklandığını ve bu tür problemlerinin öğrenme sürecine olumsuz yansıdığını belirtmişlerdir. Bunlara ek olarak öğretmenlerin çalıştıkları öğrenciler arasın-

da zihinsel yetersizliği olan (f=3), öz bakım becerilerinde yetersizlik gösteren (f=1), psikolojik sorunları olan (f=1) ve CP'li öğrenciler (f=1) de bulunmaktadır. Öğretmen görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

"İçine kapanık, asosyal ve inatçı. Davranışları çoğu zaman hastalıklarına bağlı olarak değişiyor. Bazı çocuklar hastalıklarını bahane edip istediklerini kolayca elde etmeye çalışıyor. Bazıları da yine hastalıkları nedeniyle öğrenmeye karşı ilgisiz davranıyorlar. Takıntıları var mesela ve bu durum öğrenme sürecini ve etkileşim kurmayı zorlaştırıyor (Ö6)."

"Zamanlarının çoğunu aileleri ile birlikte geçirdiklerinden yaşlılarıyla iletişimleri çok çok az ve bu nedenle yaşlarına uygun davranışları öğrenemiyorlar ve sergileyemiyorlar. Sürekli yetişkinlerle beraber oldukları için onlarla iletişim kurmayı, konuşmayı tercih ediyorlar (Ö3)."

Araştırmanın ikinci alt probleminde öğretmenlere "Evde eğitim hizmeti için gittiğiniz evlerin uygunluğuna ilişkin görüşleriniz nelerdir?" sorusu sorulmuştur. Öğretmen görüşlerine Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Ev Ortamının Uygunluğuna İlişkin Görüşler

Uygun ev ortamı	f
Uygun	0
Uygun değil	16
Toplam	16

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin tamamı (f=16) evde eğitim hizmeti için gittikleri evlerin ortamının etkili ve verimli öğrenmeyi sağlayacak ve destekleyecek düzeyde yeterli olmadığını belirtmiştir. Öğrenme ortamının önemli birer unsuru olan ısı, ışık, ses uygunluğu ile masa, sandalye gibi fiziksel koşulların öğrenciye uygun olmadığı; benzer biçimde materyal ve araç gereçlerin de öğrencinin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olduğu öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Ev ortamının öğrenme için düzenlenmesinde ailelerin ekonomik durumları önemli rol oynamaktadır. Eğitim-öğretim etkinliklerinin planlanmasında ve gerçekleştirilmesinde fiziksel ortam unsurlarının uygun olmasının, konuya ve öğrenciye uygun materyallere erişimin ve kitap dışında teknolojik araçların eğitim ortamına entegre edilmesinin ailenin

ekonomik durumuyla bağlantılı olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

"Ailenin maddi durumu nedeniyle ev ortamı pek de uygun düzenlenmiş değil. Öğretmenin ve öğrencinin rahat çalışabileceği bir masa ve sandalye, sıcak ve sessiz çalışılabilecek bir ortam olması gerekiyor ancak şu an öyle bir imkan yok. İşte aydınlatmanın yeterli olması veya ortamın havadar olması gerekiyor ama böyle bir durum da olmuyor maalesef (Ö1)."

"Materyallerimiz eksik. Evde kitap dışında konuya uygun herhangi bir materyalimiz olmuyor çoğu zaman. Bu nedenle, öğrenme ortamının ne benim öğretim yapabilmem ne de öğrencinin öğrenebilmesi için uygun olmaması en büyük sorunumuz (Ö6)."

Araştırmanın üçüncü alt probleminde öğretmenlere "Evde eğitim hizmetlerinin uygun bir biçimde yürütülmesi için ev ortamında yaptığınız düzenlemeler nelerdir?" sorusu sorulmuştur. Öğretmen görüşlerine Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Evde Yapılan Düzenlemeler

Yapılan düzenlemeler	f
Ortamı sınıf ortamına benzeyecek şekilde düzenleme (masa-sıra düzeni)	9
Materyallere kolay ulaşılacak şekilde ortamı düzenleme	5
Ortamın ısı, ışık ve hava koşullarını ayarlama	6
Toplam	20

Tablo 4 incelendiğinde evde eğitim hizmeti veren öğretmenler ev ortamını sınıf ortamına benzeyecek şekilde düzenleme yaptıklarını (f=9), ortamın ısı, ışık ve hava koşullarını ayarladıklarını (f=6) ve materyallere kolay ulaşacak şekilde (f=6) ortamı düzenlediklerini belirtmişlerdir. Evde eğitim hizmeti veren öğretmenler, öğrencilerin ev ortamının öğrenme için uygun olmaması nedeniyle ortam düzenlemesi yapmaya özen gösterdiklerini, öğrenmeyi engelleyici faktörlerin ortadan kaldırılmasını sağladıklarını aynı zamanda sınıf ortamında bulunan pano gibi materyalleri ev ortamına da dahil ettiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenler öğrencinin kendine ait bir odasının olmamasını öğrenme sürecini aksatan veya yavaşlatan önemli bir unsur olarak göstermişlerdir. Bu durum, ailelerin ekonomik durumlarının bir sonucu olarak düşünülebilir.

Öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

"Genellikle evdeki ortamı bir sınıf havasına sokmaya veya bir öğrenme ortamına dönüştürmeye çalışıyorum. Benim gittiğim ev hem yeterince aydınlık değil hem de çok fazla dikkat dağıtıcı renk ve uyarıcı mevcut. Çocuğun kendine özel bir odasının olmamasından kaynaklı tabii bu durum. Ben de ne yaptım? Ortak olarak kullanılan odanın bir köşesini çocuğun çalışabileceği bir köşe olarak düzenledim. Elimizdeki materyallerin de kolay ulaşılacak yerde olmasına dikkat ettim (Ö15)."

"Ev ortamını sınıf ortamına dönüştürmeye çalışıyoruz. Panolar, süslemeler (Ö9)."

Araştırmanın dördüncü alt probleminde öğretmenlere "Evde eğitim hizmetlerinin uygulanması ile ilgili karşılaştığınız sorunlar nelerdir?" sorusu sorulmuştur. Öğretmen görüşlerine Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5. Evde Eğitim Hizmetlerinin Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar

Karşılaşılan sorunlar	f
Aileler ile ilgili sorunlar (maddi durum-bilgi yetersizliği)	4
Materyal konusunda yaşanan olumsuzluklar	6
Refakatçi sorunu	2
Öğrencinin yaşadığı sorunlar	3
Ders saatini ayarlama	2
Uygun bir ortamın sağlanamaması	2
Toplam	19

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin en fazla materyal konusunda güçlük yaşadıkları (f=6) görülmektedir. Öğretmenler hazır olarak bulunan materyallerin öğrenciye uygun olmaması nedeniyle materyalleri kendilerinin yapmak zorunda kaldıklarını belirtse de süreç içinde her konu için ayrı materyal hazırlanmasının gerekliliği veya farklı materyallere duyulan ihtiyaç ve bunların öğrencinin evine taşınması süreci zorlaştırmaktadır. Bir önceki bulgu ile bağlantı olarak öğrencinin ailesinin maddi yetersizlikler yaşıyor olması öğretme-öğrenme sürecinde ihtiyaç duyulan teknolojik araçlara erişimi zorlaştırmaktadır. Ailelerden kaynaklanan sorunlar (f=4), öğrencinin sorunları

(f=3), refakatçi sorunu (f=2), ders saatini ayarlama (f=2) ve uygun bir ortamın bulunmaması (f=2) öğretmenlerin evde eğitim uygulamasında karşılaştığı güçlükler arasında yer almaktadır. Ailelerin çocuklarına ilişkin yanlış algılarının çocuğun eğitim sürecine yansıdığı ve sonuç olarak çocuğun eğitime geç başlanmasına neden olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin evde eğitim başladığında eve geliş saatlerinin düzenlenmesi ile ilgili güçlükler yaşamaları aile bireylerinin iş saatlerinde evden uzakta olmaları, ders saatinde evde misafir olması veya aile bireylerinin dışarıda olması durumunda çocuğun yanında kalacak birinin olmaması ile ilişkilidir. Bazı ailelerde sadece baba çalışıyor olsa da bazı ailelerde öğretmenlerin eve geliş saatlerinin ailenin işten dönüş saatine göre ayarlandığı görülmektedir. Evde ders saatine dikkat edilmeksizin misafir kabul edilmesi veya dersin ertelenmesinin istenmesi eğitim-öğretim sürecini aksatıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Öğretmen görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

"Velilerin bu çocuklar hakkında yeterince bilgisi yok. Ya çocuğu tanımadıklarından ve özelliklerini bilmediklerinden fazla veya az beklenti içinde oluyorlar ya da doğru tepkide bulunamıyorlar. Mesela, çocukla bu yaşına kadar hiç ilgilenmemiş oluyorlar ve biz eğitim verdikçe çocuk ilerledikçe bir şeyler öğrenebildiğini görüyorlar (Ö5)."

"Evet karşılaşıyorum. Ailenin maddi imkanının yetersiz olması beni zorluyor. Evde çalışan tek birey baba. Evde yararlanabileceğim bilgisayar, tablet, internet gibi araç gereçler mevcut değil. Evin çocuk için düzenlenmesi de şartlar düşünülünce çok mümkün olmuyor (Ö3)."

"Ders saatlerinin ayarlanması sorun oluşturabiliyor. Bazen ders saatlerini ailenin işten dönüşten saatine, evde çocukla birinin kalabilecek olmasına göre ayarlamak gerekiyor bazen de dersin ertelenmesi isteği ya da ne biliyim evde misafir olması nedeniyle programın aksamasına neden olacak durumlarla karşılaşılabiliniyor (Ö12)."

"Özellikle karşılaştığımız sorunlar, materyaller ile ilgili.. Hazır materyaller çocuğa uygun olamayabiliyor. Materyali öğretmenin kendisi hazırlaması gerekiyor. Ancak, her ders için materyal hazırlanması ve eve götürülmesi de başka bir sorun olarak karşımıza çıkıyor (Ö16)."

Araştırmanın beşinci alt probleminde evde eğitim veren öğretmenlere "Evde

eğitim hizmetlerinin uygulanması ile ilgili karşılaştığınız sorunları nasıl çözüyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Öğretmen görüşlerine Tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6. Evde Eğitim Hizmetlerinin Uygulamasında Karşılaşılan Sorunların Çözümü

Sorunların çözümü için yapılanlar	<i>f</i>
Sorunları işbirliği yaparak çözme	6
Materyallerin teminini kendisinin karşılaması	4
Sorunları konuşarak çözmeye çalışma	4
Ev ortamını düzenleme	2
Ders saatlerini aileye uygun olarak ayarlama	3
TOPLAM	19

Tablo 6 incelendiğinde evde eğitim uygulamasında öğretmenlerin yaşadıkları sorunları çevrelerindeki kişilerle işbirliği yaparak çözdükleri ($f=6$) görülmektedir. Öğretmenler koordinatör öğretmenden destek aldıklarını bununla birlikte hem aileye hem de öğrenciye psikolojik destek sağlamak için öğretmenlerden ve çevrelerindeki diğer kişilerden yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Evde eğitim veren öğretmenlerin sorunlara yönelik buldukları çözümler arasında materyallerin temininin öğretmenler tarafından karşılanması ($f=4$), sorunları konuşarak çözmeye çalışma ($f=4$), ders saatlerini aileye uygun olarak ayarlama ($f=3$) ve ev ortamında düzenlemeler yapma ($f=2$) bulunmaktadır. Öğretmenlerin evde eğitim sürecinde çözüm odaklı hareket ettikleri görülmektedir. Öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

"Herhangi bir sorunla karşılaştığım zaman bunu sorun haline getirmeden direk kendim çözebiliyorum. Yardımcı olan çevremdeki kişiler, çocuğa uygun sandalye yaptırıldılar, masa da aynı şekilde. Elimden geldiğince materyal, çocuğa uygun olacak biçimde, alıyorum veya kendim hazırlıyorum (Ö15)."

"Ev ortamını düzenlemelerine yardımcı oluyorum. Uygun ve düzenli bir çalışma köşesi oluşturmaları için destek sağlıyorum. Süreçteki herhangi bir olumsuzluğu sorun olarak değil de konuşularak aşılabilecek bir durum olarak yansıtıyorum. Mesela ders saatlerinin ayarlanmasında sorun yaşıyoruz ama bunu da ailenin isteğini dikkate alarak aştım (Ö6)."

Araştırmanın altıncı alt probleminde öğretmenlere “Evde eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesine yönelik önerileriniz nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerin görüşlerine Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Evde Eğitim Hizmetlerinin İyileştirilmesine Yönelik Öneriler

Öneriler	f
Materyal sağlanması	5
Sosyal etkinliklerin artırılması	5
Eğitilmiş ve donanımlı kişiler bu alanda görev yapan öğretmenlere seminer vermeli	5
Ailelere evde eğitim hizmetinden önce bilgilendirilme yapılmalı	2
Gönüllülük esas alınmalı	2
Bu konudaki eğitim ödeneği artırılmalı	1
Bu alanda çalışmak isteyen öğretmenler kadroya alınmalı	3
Bu alanda çalışan öğretmenler görüş paylaşımı ve iş birliği yapmalı	1
Velilerin psikolojik durumlarını düzeltmeye yönelik uygulamalar yapılmalı	1
Öğretmenlere verilen öğrenci sayısı azaltılmalı	1
TOPLAM	27

Tablo 7 incelendiğinde öğretmenlerin evde eğitim uygulamasının iyileştirilmesi için materyal sağlanması (f=5), sosyal etkinliklerin artırılması (f=5) ile eğitilmiş ve donanımlı kişilerin bu alanda görev yapan öğretmenlere seminer vermesi (f=5) önerileri ilk sırada yer almaktadır. Öğretmenlerin diğer önerilerinin ise bu alanda çalışmak isteyen öğretmenler kadroya alınması (f=3), ailelere evde eğitim hizmetinden önce geniş çaplı bilgilendirme yapılması (f=2), gönüllülüğün esas alınması (f=2), bu konudaki eğitim ödeneğinin artırılması (f=1), bu alanda çalışan öğretmenlerin görüş paylaşımı ve iş birliği yapması (f=1), velilerin psikolojik durumlarını düzeltmeye yönelik uygulamalar yapılması (f=1), öğretmenlere verilen öğrenci sayısının azaltılması (f=1) şeklinde olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

“Öğrenci sayısı en az seviyede tutulmalı. 2’yi geçmemeli (Ö13).”

“Öğretmenlerin kullanımına açık araç-gereç deposu oluşturulabilir. Bilgilendirici seminer ve toplantılar sıklaştırılabilir (Ö15).”

“Sık sık sosyal etkinlik düzenlenmelidir (Ö14).”

“Daha iyi bir eğitim için eğitim ödeneği desteği verilmelidir yeterli materyal almak için (Ö7).”

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Özel gereksinimli öğrenciler, normal gelişim gösteren akranlarına göre fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal özellikleri açısından farklılık göstermektedir (Kargın, 2004). Öğrenme ortamında öğrencinin gereksinimleri doğrultusunda araç-gereç kullanmaması ve uygun eğitim sunulmaması öğrencinin gelişimi üzerinde olumsuz etki oluşturmaktadır (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 2002). Evde eğitim hizmeti esnek müfredat olanağı, öğrenci ihtiyaçlarının zamanında fark edilmesi ve karşılanması, öğretmenin ve ailenin öğrencinin ilgi alanlarını tanıması ve bağımsızlığı destekleyici fırsatlar için potansiyel olarak uyarlanmış ortam sunması üzerine odaklanmaktadır (Cai, Reeve ve Robinson, 2002). Öğrenciler için evde eğitim hizmetlerinin uygulanması sırasında uygun koşulların sağlanması önemlidir. Bu araştırma ile evde eğitim hizmeti veren öğretmenlerin uygulama sürecine, karşılaşılan güçlükler ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulguya göre evde eğitim hizmeti veren öğretmenler birlikte çalıştıkları öğrencilerin özelliklerini tanımlarken çoğunlukla iletişim ve sosyal sorunları olan, davranış problemi gösteren, dikkat ve odaklanma problemi yaşayan öğrenciler olduklarını ifade etmişlerdir. İlgili alanyazınında evde eğitim ile öğrencilerin eğitsel ihtiyaçlarının karşılanarak nitelikli ve doğru eğitim almaları hedeflenmesine rağmen uygulama sürecinde sosyalleşme ile ilgili güçlüklerin ortaya çıktığı görülmektedir (Harman, 2012; Nelson, 1986; Özyürek, 1983; Tösten ve Elçiçek, 2013). Öğrenciler içinde buldukları durum nedeniyle uygun olmayan davranışlar sergileme, sınırlı iletişim becerisine sahip olma, düşük öz değer algısı ve bu durumda olma nedenini sorgulama eğilimi göstermektedirler. Bu araştırma ile benzer bir sonuca ulaşan Yıldırım ve arkadaşları (2015) evde eğitim hizmetlerinin etkililiği ile ilgili aile görüşlerine başvurmuş ve öğrencilerin sağlık sorunları nedeniyle agresif davranışlar gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu bağlamda, evde eğitim hizmetinden yararlanan öğrencilerin akranlarıyla aynı ortamda bulunamamaları nedeniyle sosyal ilişkilerinin ve becerilerinin zayıf olduğu, akranlar arası iletişim becerilerinin gelişmediği ve davranış problemleri gösterdikleri söylenebilir.

Evde eğitim hizmetlerinin uygun biçimde yürütülebilmesi ve hedefle-

re ulaşılabilmesi amacıyla eğitim ortamının temizlik, ısı, ışık, havalandırma açısından uygun olması ve öğrencinin özelliklerine göre düzenlenmesi gerekmektedir. Eğitim ortamı olarak görülen evde yapılacak derse uygun ve öğretim sırasında ihtiyaç duyulabilecek materyallerin temin edilmiş olması ve ortamın öğrencinin dikkatinin dağılmasına neden olabilecek uyarıcılardan arındırılmış olması önemlidir. Bu bağlamda ev ortamının öğretmen-öğrenci arasındaki etkileşimi ve öğretimin verimliliğini arttıracak biçimde olmasına özen gösterilmesi gerekmektedir. Araştırmadan elde edilen bir diğer bulguya göre öğretmenler ev ortamını eğitim için uygun bulmamaktadırlar. Eğitim verilecek ortamın uygun olması ve öğrencinin gereksinimlerine yönelik olarak düzenlenmesi eğitimin kalitesinin artması açısından önemli olmasına rağmen öğretmenler evde eğitim için gittikleri evde öğrenci ile çalışabilecekleri ayrı bir oda, masa, sandalye gibi temel unsurların bulunmadığını belirterek bu durumu ailenin maddi durumu ile ilişkilendirmişlerdir. Isınma, ışık gibi diğer ihtiyaçlar açısından da fiziksel imkanların yetersiz olması nedeniyle öğretmenler ev ortamlarında çeşitli düzenlemeler yapmışlardır. Eğitim verilen ortamını sınıf ortamına benzetmeye, materyalleri kolay ulaşılabilecek biçimde yerleştirmeye, ortamı ısı, ışık, havalandırma açısından uygun hale getirmeye çalıştıkları araştırma bulguları arasında yer almaktadır. Atılğan (2018) çalışmasında bu araştırma sonucunu destekler nitelikte bir sonuca ulaşmış ve evde eğitim hizmetlerinin uygun bir biçimde sağlanabilmesi için fiziksel şartların ve ihtiyaç duyulan materyallerin yeterli düzeyde olduğu ayrı bir odaya ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkarmıştır.

Öğrenme sürecinde materyal kullanımına özen gösterilmesi öğrencilerin öğrenmelerinin kolaylaşmasına, öğrenilen bilginin pekiştirilmesine, kalıcılığının sağlanmasına, öğrenmeye ilginin çekilmesine katkıda bulunmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulguya göre öğretmenler en fazla materyal yetersizliği konusunda sorunlar yaşamaktadırlar. Susam, Demir ve Şahin (2019) araştırmalarında öğretmenlerin çoğunun materyal bulma konusunda güçlük çektiğini belirttiklerini ancak materyal konusunda sorun yaşamadığını belirten öğretmenlerin kalem ve defterin materyal açısından yeterli olduğunu düşündüklerini ortaya çıkarmışlardır. Öğretmenlerin yaşadığı bir diğer sorun ailenin bilgi yetersizliği ile ilgilidir. Aileler, çocuklarının özelliklerini tam bilmemelerinin bir sonucu olarak yanlış beklentiler oluşturabilmekte ve bazen

de ilgisiz davranabilmektedirler. Araştırma bulguları ile ders saatini ayarlama, öğrencinin durumu ve rafakatçi bulma konusunda sorun yaşandığı da ortaya çıkarılmıştır. Arslan (2015) araştırmasında velilerin müsait olmadıkları için dersi iptal ettikleri, öğretmenlerin velilerle anlaşarak derse gitmediği, ücretin az olması, ulaşımda güçlük yaşanması, materyallerin yetersiz olması, evde eğitimden önce veya sonra örgün eğitimde de ders anlatmanın verdiği yorgunluk ve okul nöbetleri gibi nedenlerden dolayı evde eğitim hizmetlerinde güçlükler yaşandığını sonucuna ulaşmıştır.

Özel eğitimde iş birliği, eğitim-öğretim sürecinin planlanmasında ve uygulanmasında uygun personeller aracılığıyla hizmetlerin sunulması, çevre-okul-aile etmenlerinin birlikte düşünülmesi ve gelişimin sürekliliği bakımından koordineli çalışılması ile gerçekleşmektedir (Şahin ve Altun, 2016). Öğretmenlerin hem meslektaşları ile hem de aileler ile olumlu ilişkiler kurması, mesleki olarak gelişmelerinin artması, karşılaştıkları problem durumlarla başa çıkmak için destek alınması, sorumlulukların paylaşılması, öğrencilerin akademik başarılarının artması ve öğrenmenin kalıcı olması işbirliği sağlanması ile mümkün olmaktadır (Sırkıntı, 2017; Sucuoğlu ve Kargın, 2014). Araştırmadan elde edilen bulguya göre evde eğitim hizmeti veren öğretmenlerin evde eğitim hizmetlerinin uygulanmasında karşılaştıkları güçlükleri işbirliği yaparak çözdükleri görülmektedir. Eğitim süresince ailenin, öğretmenlerin ve uzmanların yanı sıra çevredeki diğer bireylerin sürekli olarak iletişim içinde olmaları eğitim süreci ile ilgili farklı bakış açılarının, yaklaşımların, fikirlerin ortaya çıkmasına yardımcı olacağı ve sorunların çözümü için önemli bir güç kaynağı olabileceği bilinmektedir. Bununla birlikte öğretmenler karşılaştıkları sorunları aileler ile konuşarak aşmaya çalıştıklarını belirtmektedirler. Öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlara getirdikleri diğer çözüm önerileri ise derste kullanacakları materyali kendilerinin hazırlaması, ders saatlerini aileye göre ayarlama ve ortam düzenlemesi yapma olarak ifade edilmiştir. Aymen Peker ve Taş (2017) araştırmasında benzer bir sonuca ulaşarak öğretmenlerin kullanacağı araç-gereç teminini okuldaki laboratuardan sağladığını ancak materyalleri ev ortamına taşıma ve ev ortamında kullanımının uygunluğu ile ilgili güçlükler yaşadıkları sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulguya göre materyal sağlanmasının, sosyal etkinliklerin artırılmasının, öğretmenlere ve ailelere bilgilendirici semi-

ner verilmesinin, alanda çalışmak isteyen öğretmenlerin kadroya alınmasının, gönüllülük esasına dayanmasının, eğitim ödeneğinin arttırılmasının, alanda çalışan öğretmenlerle görüş paylaşımı ve iş birliği yapılmasının, velilerin psikolojik durumlarını düzeltmeye yönelik uygulamalar yapılmasının ve öğrenci sayısının azaltılmasının evde eğitim hizmetlerine iyileştirilmesine katkı sağlayacağı öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Yıldırım ve arkadaşları (2015) araştırmalarında öğretmenlerin evde eğitim hizmetlerini yararlı buldukları ancak sınıf ortamının oluşturulması, materyal temin edilmesi, alanda uzman olan kişilerin eğitim vermesi, öğrencilerin sosyalleşmesi için fırsatlar oluşturma, ders sürelerinin arttırılması ve ders çeşitliliğinin fazla olması yönünde önerilerde bulduklarını ortaya çıkarmışlardır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda geliştirilen öneriler şu şekildedir:

- Evde eğitim hizmetlerinden yararlanacak öğrencilerin ailelerine evde eğitim hizmetleri ile ilgili düzenli olarak bilgilendirici toplantılar ve seminerler düzenlenerek sürecin işleyişi ve önemi ile ilgili bilgi edinmeleri sağlanmalıdır.
- Eğitim için gerekli olan materyal ihtiyacı karşılanmalı ve öğretmenlere materyal desteği sağlanmalıdır.
- Evde eğitim hizmeti alan öğrencilerin sosyal etkileşim ve iletişim becerilerini arttırmaya yönelik etkinlikler planlanmalı ve bu kapsamda uygun ortamlar oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arora, T. (2006). Elective Home Education and Special Educational Needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 6(1), 55–66.
- Arslan, Y. (2015). Türkiye’de Kitlese Bir Eğitim Topluluğu: Gezerek Özel Eğitim Hizmeti Veren Öğretmenler ve Sorunları (Batman örneği). *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(4), 139-1
- Atılğan, G. (2018). *Öğretmenlerin ve Ebeveynlerin Evde Eğitim Hizmetine Yönelik Görüşlerinin ve Uygulama Sürecinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Avcioğlu, H. (2013). *İlköğretimde Özel Eğitim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Cai, Y., Reeve, J. ve Robinson, D.T. (2002). Home Schooling and Teaching Style: Comparing the Motivating Styles of Home School and Public School Teachers. *Journal of Educational Psychology*, 94(2), 372-380.
- Cogan, M.F.(2010). Exploring Academic Outcomes of Homeschooled Students. *Journal of College Admission*, 208, 18-25.
- Duffey, J. (2002). Home Schooling Children with Special Needs. *Journal of Special Education Leadership*, 15, 25–32.
- Duvall, S.F., Delquadri, J.C. ve Ward, D.L. (2004). A Preliminary Investigation of the Effectiveness of Homeschool Instructional Environments for Students with Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder. *School Psychology Review*, 33, 140–158.
- Duvall. S.F. (2005). The Effectiveness of Home Schooling Students with Special Needs. B. S. Cooper (Ed.), *Home Schooling in Full View, a Reader* içinde (s. 151-165).
- Erbasan, Ö. ve Sağlam, A. (2020). Okuma Güçlüğü Olan Evde Eğitim Öğrencisinin Okuma Becerilerinin Geliştirilmesi. *Temel Eğitim Dergisi*, 2(1), 14-25.
- Erdoğan Zorver, C., Uçan D. ve Özalp. İ.E. (2020). Öğretmen Görüşlerine Göre Özel Gereksinimli Bireyler İçin Sunulan Evde Eğitim Hizmetlerinin Değerlendirilmesi. *Turkish Special Education Journal: International*, 2(2).
- Gliner, J.A., Morgan, G.A. ve Leech, N.L. (2015). *Uygulamada Araştırma Yöntemleri: Desen ve Analizi Bütünleştiren Yaklaşım* (Çev. : Volkan Bayar, Çev. Ed.: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Harding, T. A. (2003). *A Submission for the Home Schooling Review*. Brisbane: Australian Christian Academy.

- Harman, A. (2012). *Education Systems*. <http://amandaharman.yolasite.com/resources/Junior%20Paper.docx> Erişim Tarihi: 04.02.2020.
- Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, Gelişimi ve İlkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 1-13.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). Kaynaştırma ve Destek Özel Eğitim Hizmetleri. S. Eripek (Ed.). *Özel Eğitim*. Eskisehir: AÖF Yayınları.
- MEB (2010). Evde ve Hastanede Eğitim Hizmetleri Yönergesi. *Tebliğler Dergisi*, 2629 (73).
- Nelson, E. (1986). Home Schooling. *ERIC Clearinghouse on Educational Management*, 15. University of Oregon, Washington.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm> Erişim Tarihi: 04.02.2020.
- Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (2002). Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar:" Özel Eğitime Giriş". Karatepe Yayınları.
- Öztuna-Kaplan, A. (2013). Durum Çalışması. S. Baştürk (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri İçinde* (197- 217). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Özyürek, M. (1983). Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16-1.
- Parks, E.S. (2009). Deaf and Hard of Hearing Homeschoolers: Sociocultural Motivation and Approach. *Work Papers of the Summer Institute of Linguistics, University of North Dakota Session*, 49.
- Parsons, S. ve Lewis, A. (2010). The Home-Education of Children with Special Needs or Disabilities In the UK: Views of Parents from An Online Survey. *International Journal of Inclusive Education*, 14, 67-86.
- Peker, E.A. ve Taş E. (2017). Evde Eğitim Uygulaması Üzerine Bir Durum Çalışması: Evde Fen Eğitimi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 139-174.
- Petrie, A.J. (1995). Home Educators and the Law within Europe. *International Review of Education*, 41(3/4), 285-296.
- Sırkıntı, T. Sİ. (2017). *işbirliğine Dayalı Çalışma Grubunun Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Mesleki Gelişimlerine Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sucuoğlu, B. ve Kargın, T. (2014). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları*. Ankara: Kök.

- Susam, B., Demir, M.K. ve Şahin, Ç. (2019). Evde Eğitim Uygulamasına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 163-171.
- Şahin, M. ve Altun, T. (Eds.). (2016). *Kaynaştırma Sınıfı - Etkili Farklılaştırılması Öğretim İçin Stratejiler*. Ankara: Nobel.
- Tösten, R. ve Elçiçek, Z. (2013). Alternatif Okullar Kapsamında Ev Okullarının Durumu. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 37-49.
- Yıldırım, H. ve Şimşek, A. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, N., Talas, S., Yazıcı, L., Nural, H., Çelebi, İ., Çetin, K. ve Çaylak, M. (2015). Evde Eğitim Alan Öğrencilerin Eğitim Süreçlerinin Değerlendirilmesi (Tokat İli Örneği). *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 1, 33-52.

YAYIN İLKELERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yılda dört kez yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.
- Dergiye Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın kabul edilmektedir.
- Gönderilen eserler öncelikle konunun dergiye uyumu, yazıların objektiflik kriterine ve yayın etiği ilkelerine uygunluğu, şekil şartlarını sağlaması ve intihal içermemesi bakımından Yayın Kurulunca ön incelemeye tabi tutulmakta ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir.
- Dergiye gönderilen makaleler, “kör hakem sistemi” çerçevesinde iki hakeme iletilmekte; gerekli görülmesi durumunda ise üçüncü bir hakeme yönlendirilmektedir. Yayına kabul açısından çoğunluk kararı aranmaktadır.
- Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da değerlendirilmek üzere farklı bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluklar çalışmanın yazar(lar)ına aittir.
- Gönderilen eserlerin telif hakkı Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'ne aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayımlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılması ve eserlerin Dergipark sistemi üzerinden <http://dergipark.gov.tr/spcd> adresine gönderilmesi gerekmektedir.

PUBLICATION PRINCIPLES

- Journal of Social Policy Studies is a **peer-reviewed** and **scientific** journal published four times a year by the Ministry of Family, Labour and Social Services
- Publications are accepted in two languages, Turkish and English.
- The submitted publications are subject to preliminary review by the Editorial Board in terms of compliance with the journal's content, objectivity criteria, ethical principles, and format. Publications providing conditions are sent to the reviewer. The editorial process gives the editors the authority to reject any manuscript, if it does not meet the scientific publishing standards or is out of scope of the journal.
- The articles submitted to the journal are sent to two reviewers within the "blind refereeing"; In case of conflicting feedback, the editor may choose to send the paper to a third reviewer. The majority decision is required for acceptance.
- The article sent to Journal of Social Policy Studies must not have been published in another journal, or has not been submitted to a different journal for evaluation.
- Responsibilities arising from comments in the publications belong to the author (s).
- The copyright of the submitted publications belongs to the Journal of Social Policy Studies. Authors accept this when they submit their articles. Quotations must give reference to the articles published in the journal.
- Articles must be written in Microsoft Word program and sent to <http://dergipark.gov.tr/spcd> via Dergipark system.
- For more information about publication principles and to access reference guidelines: <http://dergipark.gov.tr/spcd/page/4807>

